

PUTKAKUOLEMAT SUOMESSA

Annika Tikkanen

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalipolitiikka

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2015

TIKKANEN, ANNIKA: Putkakuolemat Suomessa.

Pro gradu -tutkielma, 94 s., 2 liites.
Ohjaaja. Ritva Nätkin
Sosiaalipolitiikka
Toukokuu 2015

Tämä laadullinen tutkimus käsittelee poliisin säilyttämien vapautensa menettäneiden kuolemia eli niin kutsuttuja putkakuolemia. Putkakuolemia ovat poliisin säilytystiloissa tapahtuneiden kuolemien lisäksi myös poliisin kuljetuksessa vapaudenmenetyksen aikana sattuneet sekä putkasta sairaalaan vietyjen ja siellä menehtyneiden kuolemat. Tutkimuksen lähtökohtana on uuden ja ajankohtaisen informaation luominen ilmiöstä, josta on tehty vain vähän tutkimusta ja saatavilla oleva tieto on niukkaa. Lisäksi tutkimuksella pyritään lisäämään hyvinvointivaltion instituutioiden läpinäkyvyyttä ja ohjaamaan viranomaisten välistä yhteistyötä oikeaan suuntaan. Tavoitteena on selvittää, millainen kuva putkakuolemista muotoutuu Poliisiammattikorkeakoulun putkakuolema-aineiston perusteella. Tutkimuskysymykseen etsitään vastausta sisällönanalyysin keinoin.

Analyysi sisältää kaksi osaa, ensimmäisen osan pyrkimyksenä on kokonaiskuvan luominen putkakuolemailmiöstä. Tämän osuuden aineistona on 55 putkakuolematapausta vuosilta 2007–2013. Toinen osuus muodostuu tapauskohtaisesta analyysistä, jossa poliisin toimintaa peilataan poliisin ammattietikkaan. Poliisin ammattietikalla tarkoitetaan ammatin keskeisiä arvoja sekä velvollisuuksia ja vastuita ammatille tyypillisiä tilanteita varten. Analyysin kohteena on viisi eri perustein valittua tapausta.

Tutkimustulosten mukaan putkakuolemailmiö on keskittynyt miessukupuoleen ja keski-ikäisyyteen. Lisäksi alkoholi ja muut päihteet ovat kietoutuneet ilmiöön tiukasti. Ensinnäkin päihteet vaikuttivat kiinnioton taustalla, kun yleisin kiinniottoperuste oli henkilön suojaaminen. Toiseksi päihteiden käyttö näkyi myös kuolemansyissä niiden ollessa suurimmassa osassa tapauksia vähintään myötävaikuttaneena tekijänä kuolemaan. Tulokset viittaavat myös siihen, että poliisin säilytystiloissa rikosperusteisesti olevat ovat potentiaalisia itsemurhan tekijöitä. Poliisi toiminta ei noudattanut mitään tiettyjä toimintaohjeita ja esimerkiksi kaikkia henkilön suojaamiseksi kiinniotettuja ei puhallutettu. Lisäksi putkan vakiasiakkuus helpotti säilöönottopäätöksen tekemistä. Poliisi teki arvion henkilön terveydellisestä tilasta pitkälti ulkoisen kunnon perusteella ja vain muutamassa tapauksessa terveydenhuollon ammattilainen tarkasti henkilön tilan ennen säilöön sijoittamista. Poliisin ammattietikka toteutui putkakuolematapauksissa pääasiassa hyvin, mutta joidenkin tapausten kohdalla voidaan mahdollisesti puhua huolimattomuudesta tai laiminlyönnistä.

Avainsanat: putkakuolema, poliisin säilytystilat, päihtymys, vapaudenmenetys, poliisilaki

ABSTRACT
UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

TIKKANEN, ANNIKA: Deaths in police custody in Finland.

Master thesis, 94 p., 2 pages of appendices
Supervisor: Ritva Nätkin
Social Policy
May 2015

This qualitative study explores the deaths of those who has been deprived of their liberty and then brought to police custody. The deaths in police custody include also deaths that occurred during the transfer to police custody or during the transfer from police custody to hospital. Furthermore, deaths that occurred in hospital after transfer are regarded as deaths in police custody. The premise of this study is to create new and up-to-date information about a phenomenon, on which has been conducted only a little research and the information available is scant. An attempt of this research is also to increase the transparenence of the action of the welfare state's institutions and to drive the cooperation between the authorities in the right direction. The primary aim of this research is to find out how the deaths in police custody take shape on the basis of the material collected by the Police College of Finland.

Analysis contains two parts. The aim of the first part is to create a general view of the deaths in police custody in Finland. This part's data contains 55 cases of deaths in police custody that occurred in Finland between 2007 and 2013. The second part of the research is case-specific analysis in which police action is compared with the professional ethics of the police. Professional ethics of the police refers to the profession's key values, duties and responsibilities in those situations which are typical of profession. As a material of this part is five cases that are selected for different reasons.

According to the research's results most of them who died in police custody were male and middle-aged. Additionally, the research shows that alcohol and other intoxicants are related to the phenomenon. Firstly intoxication was the most general reason to apprehend a person, so the apprehension was made to protect a person. Secondly, the use of intoxicants was linked to the cause of deaths. Most of the cases the use of intoxicants was at least a contributing factor to death. Results also refer to the fact that the ones taken into police custody because of a crime were potential suicide committers. The police didn't operate according to certain manuals. For example police didn't breathalysed everyone apprehended to protect a person. Also the regular customer of police was taken into custody more easily than occasional customer. Police made the assessment of the person's health status mainly based on person's external condition. Only in few cases the person taken into custody had been seen by a health care professional in order to determine the person's fitness for detention in custody. The professional ethics of the police came true mainly well but in some cases of deaths in police custody there was possible carelessness or neglect.

Keywords: death in custody, police custody, intoxication, deprivation of liberty, Police Act

Sisällys

1.	JOHDANTO.....	1
2.	POLIISI JULKISEN TILAN JA JULKIJUOMISEN KONTROLLOIJANA.....	4
2.1.	Poliisin suorittama säilöönotto vuosien varrella.....	4
2.2.	Riskien ja uhkien sävyttämä julkinen tila.....	7
2.2.1.	<i>Asunnottomat päihteiden käyttäjät julkisessa tilassa</i>	9
2.2.2.	<i>Asunnottomuus päihteiden käyttäjien ongelmana</i>	11
2.1.	Säilöönotosta ja putkakuolemista tehty aikaisempi tutkimus.....	13
2.1.1.	<i>Tutkimukset päihtyneiden säilöönotosta</i>	13
2.1.2.	<i>Esimerkkejä putkakuolematutkimuksesta muissa maissa</i>	16
2.1.3.	<i>Säilöönoton ja putkakuolleisuuden sukupuolittuneisuus</i>	19
2.1.4.	<i>Suomalainen putkakuolematutkimus vuodelta 1969</i>	20
2.2.	Viranomaisten välinen yhteistyö ja työnjako.....	22
3.	VAPAUTENSA MENETTÄNEENÄ POLIISIN SÄILYTYSTILOISSA.....	24
3.1.	Putkan asiakkaat ja lainsäädännölliset perusteet säilöön sijoittamiselle.....	24
3.1.1.	<i>Poliisilain perusteella säilöön otetut</i>	25
3.1.2.	<i>Rikosperusteisesti poliisin säilytystiloissa olevat</i>	29
3.1.3.	<i>Ulkomaalaislain perusteella säilöön otetut</i>	32
3.2.	Vapautensa menettäneiden kohtelu ja käsittely poliisin säilytystiloissa.....	33
3.3.	Poliisin tehtävät ja ammattietiikka.....	38
3.3.1.	<i>Poliisitoiminnan yleiset periaatteet</i>	39
3.3.2.	<i>Perus- ja ihmisoikeudet</i>	40
4.	TUTKINTA JA RAPORTOINTI PUTKAKUOLEMATAPAUKSISSA.....	42
4.1.	Putkakuoleman määritelmä.....	42
4.2.	Putkakuolemien tutkiminen ja raportointi.....	43
4.3.	Kuolemansyyn tutkinta.....	46
4.4.	Vapautensa menettäneiden kuolemasta laadittu S-ilmoitus.....	50
5.	SISÄLLÖNANALYYSI VIRANOMAISTEN ASIAKIRJOISTA.....	52
5.1.	Teoriaohjaava sisällönanalyysi.....	52
5.2.	Tutkimuksen eettisyys.....	54
5.1.	Tutkimuksen aineiston yleiskuvaus.....	55
5.2.	Tapauskohtainen analyysi.....	65
5.2.1.	<i>Tapaus 1: Vakiasiakkaan putkakuolema</i>	65
5.2.2.	<i>Tapaus 2: Vyö mukana säilytystiloissa</i>	68
5.2.3.	<i>Tapaus 3: Tiedonkulun katkeaminen</i>	70
5.2.4.	<i>Tapaus 4: Kaatuilu lähes neljän promillen humalassa</i>	72

5.2.5. <i>Tapaus 5: Terveystilan äkillinen romahtaminen</i>	75
6. YHTEENVETO TULOKSISTA	77
7. POHDINTA JA SUOSITUKSET	81
LÄHTEET	86
LIITTEET	95

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukot

Taulukko 1. Päihtyneenä säilönotettujen määrä vuosina 2002–2013 (Tilastokeskus)	28
Taulukko 2. Kiinniotetut, pidätetyt ja vangitut vuosina 2009–2013 (Tilastokeskus).....	31
Taulukko 3. Poliisiammattikorkeakoulun putkakuolema-aineisto sukupuolittain vuodesta 2002 vuoteen 2013 asti	56
Taulukko 4. Lopullisen aineiston putkakuolemat vuosina 2007–2013.....	57
Taulukko 5. Putkakuolemat sukupuolen mukaan	57
Taulukko 6. Putkaan kuolleet ikäryhmittäin	58
Taulukko 7. Peruste poliisin tiloissa säilyttämiselle	59
Taulukko 8. Putkakuolematapaukset, joista vähintään alustava kuolemansyy selvillä	63

Kuviot

Kuvio 1. Putkakuolemien määrä Suomessa vuosina 2002–2013 (Patja).....	43
Kuvio 2. Putkakuolematapaukset kuolinpaikan mukaan	60

Lyhenteet

AOA	oikeusasiamies
CPT	eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi
EIS	eurooppalainen ihmisoikeussopimus (SopS 85–86/1998)
ETL	esitutkintalaki
HE	hallituksen esitys
KIP	kiinniottamisen kirjaaminen
KP-sopimus	kansainvälisiä ja poliittisia oikeuksia koskeva sopimus (SopS 7/1976)
PATJA	poliisiasiantietojärjestelmä
PKL	pakkokeinolaki (806/2011)
PL	perustuslaki (731/1999)
POHA	poliisihallitus
POIL	poliisilaki (872/2011)
PSL/putkalaki	laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (841/2006)
putkaohje	ohje poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (2020/2013/5490)
PäihKL	laki päihtyneiden käsittelystä (461/1973)
RL	rikoslaki (39/1889)
SM	sisäministeriö
TVL	tutkintavankeuslaki (768/2005)
YJT	yleinen järjestys ja turvallisuus
UlkL	ulkomaalaislaki (301/2004)

1. JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani käsittelee Suomessa tapahtuneita putkakuolemia. Putkakuolemat ovat tiiviissä yhteydessä päihtyneiden säilöönottoihin, joiden määrä on vähentynyt noin 25 000:lla vuodesta 2002 vuoteen 2013 mennessä. Sen sijaan putkakuolemien määrää ei ole pystytty olennaisesti vähentämään sitten 2000-luvun puolenvälin. Putkakuoleman riskin on todettu olevan vain noin 0,085 promillea eli todella pieni, mutta siitä huolimatta putkiin menehtyy keskimäärin 20 ihmistä vuodessa. Putkakuolemien määrään onkin kiinnitetty paljon huomiota ja toimenpiteitä putkakuolemien ehkäisemiseksi on vaadittu yhteiskunnan ylemmiltä tasoilta asti (KK 912/2004, KK 562/2006 & KK 508/2007). Putkakuolemiksi käsitetään sekä poliisin säilytystiloissa että poliisin kuljetuksessa vapaudenmenetyksen aikana tapahtuneet kuolemat. Lisäksi tässä tutkimuksessa putkakuolemia ovat myös tapaukset, joissa henkilö on viety putkasta sairaalaan ja hän on kuollut myöhemmin siellä.

Putkakuolemien tutkimista on pidetty tärkeänä jo pidemmän aikaa. Suomen vuoden 1969 putkakuolematutkimus (Alha, Isokoski, Niemi & Pyrhönen 1969) tuottikin arvokasta tietoa. Sen jälkeen aihetta ei ole tutkittu tieteellisestä näkökulmasta ja saatavilla oleva ajankohtainen tieto on muutenkin niukkaa. Tämän tutkimuksen tärkein lähtökohta onkin uuden ja ajankohtaisen tiedon tuottaminen sekä kokonaiskuvan luominen putkakuolemista. Tutkimus on tärkeä myös hyvinvointivaltion instituutioiden toiminnan läpinäkyvyyden lisäämiseksi. Uuden tiedon avulla sosiaali- ja terveydenhuollon sekä turvallisuusalan ammattilaisten välistä yhteistyötä pystytään paremmin kehittämään oikeaan suuntaan. Tutkimus on tehty sosiaalitieteellisestä näkökulmasta ja sen tarkoituksena on sisällönanalyysin keinoin vastata kysymykseen, *minkälainen kuva putkakuolemista muotoutuu Poliisiammattikorkeakoulun putkakuolema-aineiston perusteella.*

Poliisiammattikorkeakoulu tilastoi ja arvioi jokaisen putkakuoleman, ja laatii niistä vuosittain raportin Poliisihallitukselle. Poliisihallitus antaa saatujen tietojen perusteella ohjeita uusista menettelytavoista, joilla pyritään putkakuolemien ehkäisemiseen. Putkakuolemista saatu informaatio ei kuitenkaan yleensä kantaudu tavallisten kansalaisten korviin, vaan kansalaistasolla ollaan lähinnä putkakuolematapausten uutisoinnista saadun tiedon varassa. Netin keskustelupalstoilla osa ihmisistä ihmettelee putkakuolema-asiaa huolestuneena ja kyseenalaistaa poliisin toiminnan, välillä kärkkäästikin. Putkakuolematapaukset horjuttavat suomalaisten vahvaa luottamusta poliisiin, koska kuolemat tapahtuvat poliisin huostassa ja poliisin toiminta jää näkymättömiin. Toinen ääripää vierittää vastuun yksilölle ja puhuu yksilön omasta valinnasta. He kysyvät, miten alkoholistien tai

muita päihteitä pitkään ja runsaasti käyttäneiden ihmisten holhoaminen olisi kenenkään muun vastuulla kuin henkilön itsensä.

Putkaan kuolleilla on kuitenkin päihteiden käytön lisäksi usein muitakin ongelmia. Esimerkiksi asunnottomuus liittyy päihteiden käyttöön läheisesti monessa tapauksessa ollen joko syynä asunnottomuuteen tai sen seurausta. Asunnottomat päihteiden käyttäjät ovat todennäköisiä putkan asiakkaita, koska heillä ei ole julkiselle tilalle vaihtoehtoisia paikkaa nauttia alkoholia tai käyttää päihteitä (ks. Noponen 2006). Julkisen tilan problematiikka on mielenkiintoinen osa säilöönottokysymystä ja siten myös putkakuolemia. Julkinen tila on lähtökohtaisesti avoin kaikille ja kaikkien käytettävissä, mutta yhteiskunnan yksilöllistymisen myötä julkisen tilan sosiaalisuus on yhdenmukaistunut. Tällöin tilan käytölle muodostuu tietynlaisia kriteereitä ja esimerkiksi ne, jotka eivät täytä normaaliuden tai ”esteettisyyden” vaatimuksia, koetaan helposti uhkaksi. Siten päihtyneet tulkitaan yleensä uhkaksi ja heidät halutaan pois katukuvasta. (Törrönen 2004, 11–12.)

Esimerkiksi Tampereella käytiin vuonna 2012 alkusyksystä ihmisroskakeskustelu, jossa keskustorilla aikaansa viettävät ”laitapuolen kulkijat” nähtiin järjestyshäiriöinä. Keskustelun mukaan juopot aiheuttivat meluhaittaa, sotkua ja tappeluita keskustorilla keskellä päivää, minkä vuoksi poliisille tai vartiointiliikkeelle piti soittaa useita kertoja päivässä. (Moro 2.8.2012a.) Osa kaupunginvaltuutetuista oli jopa erillisen, ydinkeskustan ulkopuolelle perustettavan juopottelupaikan kannalla, jotta nämä ”ihmisroskat” saataisiin pois keskustan katukuvasta. (Moro 2.8.2012b.) Keskustorin rauhattomuudesta ja muista ongelmista on tullut runsaasti palautetta ihmisroskakeskustelun jälkeenkin. Pormestari Anna-Kaisa Ikonen vastasi palautteeseen ja lupasi, että poliisin käyntejä alueella tullaan lisäämään. Poliisin läsnäolon lisääminen on tuottanut positiivisia seurauksia Tampereella ennenkin, kun poliisi kävi ”siivoamassa” juoppojen aiempaa ajanviettopaikkaa keskustassa ja sai alueen rauhoittumaan. (Moro 21.08.2014.) Poliisin suorittama päihtyneiden säilöönotto liittyykin tänä päivänä juuri julkisen tilan puhtaanapitoon, jonka kautta pyritään yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen. Poliisia pidetään julkijuomisen kontrolloijana, vaikka suhtautuminen julkisessa tilassa juopotteluun onkin muuttunut aikojen saatossa. (Soine-Rajanummi & Törrönen 2004, 117.)

Päihtyneiden kuljettaminen, säilyttäminen ja valvominen ovat suhtautumistavan muutoksista huolimatta yhä lähes yksinomaan poliisin vastuulla. Ongelma kulminoituu rauhallisiin päihtyneisiin, joiden kuljettamiseen ja säilyttämiseen ei välttämättä tarvittaisi poliisia ollenkaan. Poliisit ovat tutkimusten mukaan olleet myös itse sitä mieltä, että rauhallisten päihtyneiden säilöönotosta voitaisiin luopua kokonaan (esim. Soine-Rajanummi & Törrönen 2004). Rauhallisten päihtyneiden käsittely

olisi tarkoituksenmukaisempaa sosiaali- ja terveydenhuollossa, jossa päihtyneen terveydentila osattaisiin ottaa paremmin huomioon ja häneen pystyttäisiin keskittymään kokonaisvaltaisemmin. Voimassa olevan lainsäädännönkin mukaan rauhallisten päihtyneiden säilyttäminen tulisi tapahtua sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten ylläpitämällä selviämisasemilla. (PäihKL 2 §). Selviämisasemien vähyden vuoksi poliisilla ei ole usein muuta vaihtoehtoa kuin toimittaa myös rauhallinen päihtynyt putkaan. Rauhalliset päihtyneet ovat ikävä väliinputoajaryhmä, jonka säilyttämistä ja huolehtimista mikään taho ei varsinaisesti haluaisi ottaa vastuulleen. Edellä esitetyn problematiikan vuoksi päihtyneiden säilöönnotolla on tässä tutkimuksessa keskeinen osa. Sitä käsitellään jäljempänä paljon ja mahdollisimman puolueettomasti.

Rauhallisiksi kutsutut päihtyneet otetaan kiinni ja sijoitetaan säilöön poliisilain 2 luvun 2 §:n perusteella henkilön suojaamiseksi. Poliisilaki antaa toimivaltuuden myös henkilön kiinniottamiseen kotirauhan ja julkisrauhan suojaamiseksi (PoL 2:5) sekä rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi (PoL 2:10). Kahta viimeistä poliisilakiperusteista kiinniottoa ei ole sidottu päihtymykseen. Poliisilain perusteella kiinniotettuja kutsutaan tässä tutkimuksessa säilöönnotetuiksi. Säilöönnotettujen lisäksi poliisin tiloissa säilytetään pakkokeinolain (806/2011) perusteella rikosepäilyn vuoksi kiinniotettuja, pidätettyjä ja vangittuja. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta säädetään lailla (PSL 841/2006) sekä määräyksillä (esim. sisäministeriön asetus poliisin säilyttämisen henkilöiden kohtelusta 646/2008) ja ohjeilla (esim. POHA 2020/2013/5490). Lisäksi poliisin toimintaa vapautensa menettäneiden säilyttämisessä ohjaa, kuten kaikissa muissakin tehtävissä, poliisin ammattietiikka.

Putkakuolemat ja poliisitoiminta ovat vieraita aiheita minulle tutkijana, mikä antaa mielestäni hyvät lähtökohdat objektiivisen tutkimuksen tekemiselle. Tutkijalla on erityinen halu tavoitella totuutta objektiivisesti ja kriittisesti. Aiempaa tietämystä aiheesta on hyvin vähän, mikä jättää tutkimuksen teon vapaaksi ennakkokäsityksistä. Täydellinen objektiivisuus ei tietenkään ole mahdollista, sillä jokaiselle, kuten tutkijallekin, on muodostunut tietynlainen käsitys aiheesta jo pelkän putkakuolemauutisoinnin ja esimerkiksi poliisiin kohdistuneiden syytösten perusteella. Objektiivisuuden periaatteessa on tärkeää, että tutkija pyrkii aktiivisesti tiedostamaan sekä asenteensa että uskomuksensa ja toimimaan parhaansa mukaan niin, ettei niillä olisi vaikutusta tutkimukseen. Objektiivisuuden vastakohtana voitaisiin oikeustieteilijä Tarmo Miettisen (2004, 9–10) mukaan pitää esimerkiksi itsepäisyyden menetelmää, jossa tutkija pitäytyy alkuperäisissä uskomuksissaan ja sulkee silmänsä kaikelta, joka voisi horjuttaa niitä.

On kuitenkin tiedostettava, että poliisin toimintaan keskittyvän tutkimuksen teko voi olla vaikeaa, jos kyseisen aihealueen tuntemus on heikkoa. Käytännön tietämyksen puuttumisen takia olen tutustunut

voimassa olevaan lainsäädäntöön ja muhin viranomaisten antamiin määräyksiin ja ohjeisiin yksityiskohtaisesti, pyrkinyt löytämään kaiken saatavilla olevan tiedon ja kartuttanut tietovarastoani jatkuvasti keskustelemalla aiheesta enemmän tietävien kanssa. Olen hyödyntänyt tutkimuksen teossa niin sosiaalipoliittista, sosiologista ja maantieteellistä tutkimusta, kuin poliisi- ja alkoholitutkimustakin. Lisäksi viittaan myös joihinkin lääketieteellisiin tutkimuksiin. Pidän toisaalta hyvänä, että tutkimuskohde on siinä mielessä tutkijasta riippumaton, ettei esimerkiksi kytköstä poliisin ammattikuntaan ole. Tällöin aihetta pystytään tutkimaan puolueettomasti. Siitä huolimatta tarkoituksena ei ole arvostella putkakuolematapauksiin liittyvien yksittäisten poliisien tai vartijoiden toimintaa, vaan ennen kaikkea luoda kokonaiskuvaa putkakuolemista Suomessa ja tehdä putkakuolemailmiötä näkyväksi tapausten arvioinnin kautta. On kuitenkin muistettava, että tutkimus tarkastelee ilmiötä vain putkakuolema-asiakirjoihin perustuen, jolloin esimerkiksi haastattelujen keinoin olisi voitu päästä erilaiseen lopputulokseen.

Tutkimus etenee siten, että luvussa kaksi tarkastelen poliisin säilöönoton kehittymistä ja putkan potentiaalisia asiakkaita julkisen tilan käsitteen kautta. Lisäksi käsittelen suomalaista säilöönottotutkimusta ja ulkomaista putkakuolematutkimusta. Tarkastelen Suomen edellistä putkakuolematutkimusta vielä erikseen ja yksityiskohtaisemmin luvussa 2.1.4. Luvussa kolme esittelen poliisin säilytystilojen tyypillisimmät asiakkaat ja käyn läpi tutkimuksen kontekstin kannalta keskeisimmät lainsäädännölliset perusteet, jotka vaikuttavat säilöön sijoittamisen taustalla. Luku sisältää myös poliisin ammattietiikan tarkastelun. Seuraavaksi keskityn siihen, miten putkakuolemia tutkitaan ja mitä niistä tulee raportoida Poliisiammattikorkeakoululle. Tämän jälkeen etenen tutkimusasetelman, käytetyn analyysimenetelmän ja aineiston tarkempaan kuvaukseen. Analyysiosio sisältää sekä aineiston yleiskuvauksen että tapauskohtaisen analyysin. Luvussa kuusi vedän keskeisimmät tulokset yhteen ja peilaan niitä aikaisempaan tutkimukseen. Tutkimus päättyy pohdintaan, jossa keskeisessä asemassa on rauhallisten päihtyneiden säilöönottokysymyksen problematiikka.

2. POLIISI JULKISEN TILAN JA JULKIJUOMISEN KONTROLLOIJANA

2.1. Poliisin suorittama säilöönotto vuosien varrella

Päihtyneiden säilöönotto on liittynyt Suomessa kautta historian kontrollipolitiikkaan ja se on ollut yksi sosiaalisen kontrollin keinoista. Päihdeongelmat on eri aikakausina nähty ensisijaisesti joko terveydellisinä, sosiaalisina tai järjestyksenpidollisina ongelmina (Mäkelä & Säilä 1986, 67). Ennen

teollistumisen alkua kiinnostus alkoholia kohtaan oli kuitenkin lähinnä taloudellista, kun se nähtiin verotettavana tulona. Alkoholin aiheuttamiin haittoihin ei vielä tällöin kiinnitetty juurikaan huomiota. (Ylisuvanto 1985, 35.) Ongelmaksi alkoholi alkoi muodostua vasta teollistumisen myötä, kun alkoholin kulutus kasvoi kaupunkeihin ahtautuneen teollisuusväestön keskuudessa (Siltanen 1990, 1).

Ennen päihteiden väärinkäyttöä säätelevän lainsäädännön syntyä, päihteiden ongelmakäyttäjien huollosta vastasivat pääosin kirkko ja seurakunnat. Valtio keskittyi kitkemään haitallisiksi näkemiään toimintatapoja oikaisuluonteisten toimenpiteiden avulla. (Böök 1948, 2.) 1800-luvun loppupuolella rikoslaki määritteli pelkän alkoholin vaikutuksen alaisena esiintymisen julkisella paikalla rangaistavaksi teoksi. Vuosisadan vaihteessa voimakkaasti esillä ollut raittiusliike yritti kuitenkin painottaa juoppouden moraalisia ja sosiaalisia ongelmia. Siitä huolimatta kurinpidollinen suhtautumistapa jäi voimaan. Päihtymys oli rikos siinä missä muutkin rikokset, minkä vuoksi poliisin tehtävänä oli todeta päihtymys, ottaa päihtynyt henkilö kiinni, tutkia juopumusrikos ja lopulta olla mukana määrätyn tuomion täytäntöönpanossa. Päihteiden väärinkäyttäjää koskeva lainsäädäntö oli pitkälti rikosoikeudellista aina alkoholilain voimaantuloon asti. (Kaukonen 2002, 164.)

Vuonna 1937 säädettiin useita huoltolakeja, joilla pyrittiin kontrolloimaan päihteidenkäyttöä. Niistä alkoholilaki suuntautui miesten ja irtolaislaki naisten päihteidenkäyttöön. Irtolaiskäsitteellä tarkoitettiin muun muassa henkilöitä, jotka viettivät siveetöntä tai säädytöntä elämää. Juoppouden voitiin katsoa kuuluvan näiden piiriin. Alkoholilaki näki alkoholiongelman valvontaa ja pakotteita vaativaksi pahaksi tavaksi, johon tarvittiin poliisia. Käytännössä katsoen tämä laki tarkoitti osaltaan valtiojohtoista sosiaalihuoltoa ja kontrollipolitiikkaa. Sotien jälkeen painotettiin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä poliittisten levottomuuksien ehkäisemiseksi. Samalla irtolaiskontrollissa tehostettiin poliisin ja kuntien yhteistyötä, minkä myötä poliisin kontrolli tiukentui. (Paatero, Partanen & Savolainen 2011, 9.)

Kun humanimmat asenteet alkoivat levitä Suomessa, päihtyneenä esiintymisen rangaistavuutta alettiin arvostella. Kuitenkin yhä 1950-luvulla päihtyneiden käsittelyssä vallitsi järjestyks- ja turvallisuusnäkökulma, mikä teki poliisista päätoimijan päihdeongelmien ehkäisyssä ja hoidossa. Vuoden 1959 rikoslain (253/1959) 43 luvun 6 §:n mukaan henkilö, joka esiintyi päihtyneenä yleisellä tiellä, kadulla tai muulla julkisella paikalla taikka julkisessa tilaisuudessa, määrättiin rangaistavaksi vähintään kymmenellä ja enintään sadalla päiväsakolla. Poliisilla olikin alkoholinkäytön suhteen lähes puuttumispakko. (Korander, Laapio & Soine-Rajanummi 2002, 21.)

Näin julkijuominen ja julkisessa tilassa päihtyneenä oleminen johtivat usein vankilareissuun (Soine-Rajanummi & Törrönen 2004, 98). Maksamattomista sakoista seurasi muuntorangaistusoikeudenkäynti, jossa sakkonsa maksamisen laiminlyönyt määrättiin kärsimään rangaistustaan vankilaan. Vankila alkoikin täytyä varattomista alkoholisteista (Mäkelä 1981, 301). 1950-luvulla hoitojärjestelmä ja asumistukijärjestelyt olivat vielä kehittymättömiä, joten vankilat toimivat eräänlaisina hoitoyksikköinä, joihin asunnottomat alkoholistit hakeutuivat poliisin avustuksella muun tuen puutteessa (Miikkulainen & Suominen 1981, 301).

1960-luvun lopulla päihtymyksen rikollinen luonne asetettiin kyseenalaiseksi hallituksen esityksessä rikoslain juopumusrikosta koskevien säännösten muuttamiseksi. Päihtymyksen huomattiin olevan usein seurausta monenlaisista psykologisista ja sosiaalisista syistä, ja kun sen seuraukset kohdistuvat suurilta osin yksilöön itseensä, päihtymyksen rangaistavuutta ei pidetty perusteltuna. Päihtymyksen sakotusjärjestelmää tutkittiin myös ja todettiin, ettei sillä ole saavutettu halutunlaista vaikutusta. Ainoastaan poliisin suorittamaa kiinniottoa pidettiin jonkinlaisena rangaistuksena. Päihtymyksen takia määrätty sakko oli tehoton, koska jatkuvasti uudelleen kiinniotetuilla päihtyneillä ei ollut varaa maksaa sitä. Päihtyneen passittaminen vankilaan aiheutti taas valtiolle suuria kustannuksia ilman sanottavaa hyötyä. (Mäkelä 1981.)

Kun julkisella paikalla juopuneena oleminen dekriminisoitiin vuoden 1969 alusta lähtien, julkijuomissakkoja sovittavien määrä vankilassa väheni. Tällöin ne, jotka aiemmin päätyivät vankilaan eräänlaiseen katkaisuhoitoon, jäivät lakimuutoksen jälkeen kaduille ja päätyivät sen takia entistä useammin putkaan. Vastuu päihtyneiden majoittamisesta siirtyi näin vankiloilta osittain poliisille. Tästä syystä poliisin tekemien säilöönottojen määrä kaksinkertaistui vuodesta 1960 vuoteen 1975 mennessä. (Sulkunen & Rahkonen 1987, 50.) Samoihin aikoihin päihdeongelmia alettiin säätelämään yhä voimakkaammin kansanterveysongelmina. Hoitojärjestelmät kehittyivätkin kattavammiksi, mutta silti poliisin puuttumiskynnys julkijuomiseen ja julkijuopumiseen pysyi tiukkana 1990-luvulle saakka. Säilöönottomäärät pysyivät korkeana siitä huolimatta, että eduskunta sääti vuonna 1973 lain (PäihKL 461/1973), jonka mukaan rauhallisesti käyttäytyvät päihtyneet tulisi jättää ”putkarallin” ulkopuolelle. Vielä 1970–80 luvuilla poliisit ohjeistettiin viemään päihtyneet kodin sijasta putkaan. (Törrönen 2004, 98.)

1980-luvulla säädettiin päihdehuoltolaki, jonka lähtökohdiksi otettiin palveluperiaate, vapaaehtoisuus, valinnanvapaus, normaalisuus ja oma osallistuminen. Se painotti avohoitoa ja vapaaehtoista hoitoon hakeutumista sekä vastuutti kunnat järjestämään päihdepalvelut ilmenevän tarpeen mukaan ja huomioimaan samalla päihdeongelmaisen tuen tarpeen. (Paatero ym. 2011, 10.)

1990-luvulla poliisin asenne ja menettelytavat päihtyneiden käsittelyä kohtaan muuttuivatkin vastakkaiseen suuntaan ja ”putkarallista” haluttiin luopua kokonaan. Samaan aikaan alkoholipolitiikka alkoi liberalisoitua. (Soine- Rajanummi & Törrönen 2004, 98.)

Avohoitopainotteisuus vahvistui entisestään 1990-luvun jälkeen, kun laitoshuoltoa jouduttiin vähentämään kuntien päihdehoidon resurssien supistamisen takia. 2000-luvulla sama trendi näyttää jatkuvan, vaikka päihdehoidon tarve on kasvussa. Selviämisasematoiminta sen sijaan laajenee hiljalleen, mutta useissa kunnissa ei ole vieläkään muuta paikkaa päihtyneelle kuin poliisin säilytystilat. Tämän takia säilöönottomäärät pysyvät korkeina, vaikka säilöönoton rooli on tänä päivänä erilainen. Vieläkin poliisin vastuu päihtyneiden käsittelyssä, kuljettamisessa, säilyttämisessä ja hoidossa on suuri, vaikka lainsäädännön mukaan nämä tehtävät kuuluisivat kunnille sekä sosiaali- ja terveysviranomaisille. (Paatero ym. 2011, 11.) Poliisi olisi valmis siirtämään vastuun päihtyneistä täysin sosiaali- ja terveydenhuollolle, jossa päihtyneet tulisivat luultavasti nykyistä paremmin huolehdituiksi (emt, 70).

2.2. Riskien ja uhkien sävyttämä julkinen tila

Poliisin suorittama säilöönotto liittyy nykypäivänä julkisen tilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen. Säilöönotto muuttuikin 1900-luvulla päihdeongelmien ehkäisemisestä enemmän julkisen tilan puhtaanapidon suuntaan. Kaupunkikulttuuria, -suunnittelua ja politiikkaa tutkinut sosiologi Pasi Mäenpää on määritellyt julkisen tilan sellaiseksi tilallisesti ja sosiaalisesti organisoiduksi avoimeksi alueeksi, jonka periaatteessa pystyvät tavoittamaan kaikki ja se on siten yleisesti käytetty (Mäenpää 2005, 21). Kaupunkitutkija Timo Kopomaa sen sijaan käyttää avoimen tilan käsitettä puhuessaan julkisesta kaupunkitilasta. Avoin tila on hänen määritelmänsä mukaan kaikkien saavutettavissa ja kaikkien yhdessä käytettävissä. (Kopomaa 1997, 21–22.)

Julkisesta tilasta erotellaan yleensä puolijulkinen tila (ks. esim. Mäenpää 2005), jonka tunnusmerkkinä on rajoitettu avoimuus ja käytettävyys. Tällaisena tilana nähdään esimerkiksi kauppakeskukset ja joukkoliikenteen kulkuneuvot. Tilat ovat kansalaisten käytettävissä tietyinä aikana, mutta muuten ne ovat suljettuina. Puolijulkisten tilojen määrä on jatkuvasti lisääntymässä, mikä ei tutkijoiden mielestä ole täysin ongelmatonta. Tilat, joissa on aiemmin saanut olla melko vapaasti, ovat parhaillaan muuttumassa tiloiksi, joita joku valvoo. Maantieteilijä Hille Koskela on tutkinut erityisesti väkivallan pelkoa sekä kaupunkitilan valvontaa, ja hän ilmaiseekin huolensa julkisten tilojen yksityistämisestä. Yksityistämisen myötä tilat eivät ole enää avoimia kaikille.

Syrjimissyytää tämän kaltaisissa tiloissa voivat olla esimerkiksi ikä, sukupuoli, rotu tai etnisyyt. (Koskela 1999, 17.)

Julkisen tilan sanotaan olevan yhä enemmän uhkien ja riskien sävyttämänä alue, koska kuka tahansa voi olla vaara- tai riskitekijä. Modernilla aikakaudella sosiaalista järjestystä valvottiin kontrolloimalla poikkeavia ryhmiä, kun nyt kuka tahansa voi osoittautua rikolliseksi. Viime aikoina puhe ”julkisen tilan häiriöistä” tai ”häiriökäyttäytymisestä” onkin lisääntynyt ja monet ajattelevat, että julkiseen tilaan liittyvät ongelmat ovat seurausta kontrollin puutteesta yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien sijaan (Garland 2001), Näkemyksen mukaan ratkaisuna olisi siis häiriöiden poistaminen kontrollia lisäämällä. Kontrollin määrää onkin kasvatettu niin valvonnasta vastuussa olevien toimijoiden kuin valvontajärjestelmienkin lisäämisellä. Julkisen tilan valvonta on siten lisääntynyt, mutta julkinen tila on laajentunut myös yksityiselämän alueelle. (Törrönen 2004, 12.) Tämä näkyy muun muassa siinä, että julkiset ja puolijulkiset tilat (esimerkiksi ostoskeskukset, virastot ja työpaikat) on viime aikoina varustettu kameroilla (Koskela 2000).

Julkisen tilan keskeisin kriteeri on, että sen pitäisi olla kaikkien käytettävissä ja kaikille avoin. Sosiologi Jukka Törrösen (2004, 12) mukaan yhteiskunnan yksilöllistymisen myötä (ks. esim. Ericson & Haggert 1997) julkisen tilan sosiaalisuus yhdenmukaistuu. Tällöin tilan käytölle muodostuu tietynlaisia vaatimuksia. Ne, jotka eivät täytä näitä keskiluokkaisen käyttäytymisen, normaaliuden tai ”esteettisyyden” vaatimuksia, koetaan helposti uhkaksi. Esimerkiksi katukuvassa oleskelevat päihtyneet ja muu epäsosiaalinen käytös tulkitaan monesti vääränlaiseksi julkisen tilan käytöksi. (Törrönen 2004, 11–12.) Kopomaan (2002, 30) mukaan erilaiset ryhmät kamppailevat yhdessä kaupunkitilan hallinnasta ja etusijalla tässä kamppailussa ovat ne, joilla on eniten resursseja.

Koskela (2009, 44) kuitenkin tulkitsee asian niin, että koko puhe häiriökäyttäytymisestä heijastaakin pelon ja valtasuhteiden muodostamaa kokonaisuutta. Pelko kohdistuu johonkin epämääräiseen, ja kun se vaatii konkreettisia toimia ja ratkaisuja, uhkakuvaksi määritellään ne, joilla ei ole valtaa. Pelon helpottamiseksi on siis löydettävä konkreettisia kohteita, joihin toimet kohdistetaan. Usein kohteena ovat kaikkein marginaalisimmat ryhmät, joita pidetään alempiarvoisina. Tilan ajatellaan korreloivan sosiaalisen aseman kanssa, jolloin sitä pitävät hallussaan ne, joilla on valtaa, kuten aikaisemminkin on todettu. Maantieteilijä David Sibley (1995) esittää, että tämän vuoksi yhteiskunnan heikoimmat ryhmät, esimerkiksi alkoholistit, karkotetaan vähemmän miellyttäviin ympäristöihin (esimerkiksi putkiin).

Sosiologi Zygmunt Baumanin (2000, 38–41) mukaan julkinen tila on puolestaan kriisiytynyt siksi, että aiemmin kollektiivisista päämääristä, yhteisestä hyvästä ja yhteisistä asioista täytyneen alueen

on ottanut haltuun yksityiset pelot, yksilölliset menestystarinat ja henkilökohtaiset asiat. Julkista tilaa leimaa kollektiivisen kielen ja sanaston puuttuminen eikä intiimiasioita vatvova puhe lisää ihmisten yhteisyyden tunnetta tai vahvista sosiaalisia siteitä. Se pikemminkin ruokkii turvattomuuden tunnetta jättämällä ihmiset painimaan yksin ongelmiensa kanssa. Bauman edelleen väittää, että julkisen kollektiivisen kielen puuttuessa ja sanaston rapautuessa fyysinen julkinen tila koetaan yhä vahvemmin yksilöllisen koskemattomuuden ja vapauden alueena. Sen myötä sellainen käyttäytyminen, joka uhkaa yksilön valinnanvapautta, terveyttä ja turvallisuutta julkisessa tilassa, koetaan herkästi kriminologiseksi ongelmaksi. Oli kyse sitten ylinopeudesta liikenteessä, tupakansavusta julkisessa tilassa tai häiriökäyttäytymisestä kadulla, niitä kaikkia käsitellään samalla tapaa kriminologisina kysymyksinä kutsumalla laki ja järjestys apuun. (Bauman 1999, 52)

2.2.1. Asunnottomat päihteiden käyttäjät julkisessa tilassa

Sosiaalipoliitikko ja päihdehuollon vaikuttaja Lasse Murto (1978) on tutkinut asunnottomien alkoholistien tilannetta 37 vuotta sitten ilmestyneessä väitöskirjassaan *Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet*. Hän tarkasteli yhteiskunnan sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden, kuten työttömyyden, taloudellisen laman ja asuntopulan yhteyttä tamperelaisten kotia vailla olevien alkoholistien elinolosuhteisiin ja elämäntapaan. Tutkimuksen mukaan asunnottomien alkoholistien elämäntapa oli pysyvä. Yhteiskunnan sen hetkiset toimenpiteet eivät olleet tarpeeksi tehokkaita kompensoimaan alkoholisoitumisprosessin aikana alkoholisteille aiheutuneita menetyksiä, joita ovat esimerkiksi työ, asunto ja niin sanottuun normaaliin elämään kuuluvat elämäntaidot ja ihmissuhteet. (Murto 1978.)

Tutkimuksesta ilmenee myös, että puutteet alkoholistien elinolosuhteissa, kuten asunnottomuus ja ulkoasun epäsiisteys, lisäsivät heidän erottautumistaan julkisilla paikoilla. Heidän suhteellinen osuutensa avoimen kaupunkitilan käyttäjäkunnassa on myös kasvanut. (Murto 1978, 153.) Edellä mainitut tekijät taas lisäävät heidän mahdollisuuttaan joutua konfliktitilanteisiin ja kontrollitoimenpiteiden kohteeksi. Kopomaa (1997, 127) toteaaakin, että ongelmaksi alkoholia käyttävät tai päihtyneet porukat nousevat vasta silloin, kun heidän suhteellinen osuutensa tilan käyttäjinä on suuri tai kun he ovat muuten tulleet käyttäytymiseltään epätoivotun näkyviksi. Tilan käyttöä rajoitetaan juuri niiltä henkilöiltä, joiden käyttäytyminen poikkeaa normina pidetyistä tavoista. Tällöin kontrollitoimenpiteenä voi olla esimerkiksi putkaan vieminen (Koskela 2009, 41).

Kopomaa (1997, 108) toteaa, että epäsiistit, metelöivät ja juopottelevat porukat ovat olleet jo pitkään kaupunkilaisten häiriönä ja haittana. Hän kutsuu tällaista toimintaa ei-toivotuksi porukoinniksi, jossa osallisena on joko kaksi tai useampi henkilö, ja he ovat toistensa välittömässä läheisyydessä. Ei-toivotuksi käyttäytymisen tekee, että se on julkista järjestystä murtavaa kaupunkitilan käyttöä. Porukointi on poikkeavaa käyttäytymistä, joka on määritelty ei-toivotuksi ryhmän ulkopuolisten ihmisten taholta (esim. Becker 1693, 9; Whyte 1988, 156–164). Monesti ei-toivottua porukointia harrastavat juuri päihteitä nauttivat suuret ryhmät. Heillä ei mahdollisesti ole muuta paikkaa, jossa juoda ja olla humalassa, koska heillä ei usein ole rahaa ravintoloihin ja asuntoloihin ei saa mennä päihtyneenä (Sulkunen & Rahkonen 1987, 55–56). Heille ei käytännössä katsoen jää muuta oleskelupaikkaa kuin julkinen tila.

Ei-toivottava käytös julkisessa tilassa johtaa usein tilasta poistamiseen. Puolijulkisissa tiloissa poistamisen syynä voi esimerkiksi olla juopumus, häiriön aiheuttaminen, nukkuminen tai oleskelu. Myös julkisesta tilasta poistamisen taustalla vaikuttavat samat syyt. Juopumuksen tai häiriön aiheuttamisen takia tilasta poistaminen on ymmärrettävää silloin, kun siitä aiheutuu haittaa muille ihmisille. Oleskelun takia poistaminen sen sijaan herättää kummastusta, koska oleskeleva ihminen ei tee muuta kuin on tilassa. Oleskelukin voi kuitenkin häiritä ihmisiä tai tuottaa heille huolta. Kopomaa (1997, 87) antaa esimerkin 1990-luvun alusta, kun paikalliset asukkaat nousivat barrikadeille Vallilassa, koska heidän asuinalueelleen tuli Alkon myymälä. Juopuneiden henkilöiden porukointi myymälän lähistöllä olevilla kaduilla ja puistoissa häiritsi heitä, koska asukkaat olivat alkaneet ajatella lähipuistoaan puolijulkisena tilana. He pitivät sitä ikään kuin heidän oman takapihansa jatkeena eikä sinne kaivattu ulkopuolisia ihmisiä. Alueen ulkopuoliset asukkaat kuitenkin näkivät puistot julkisena tilana, jolloin niiden olisi pitänyt olla avoinna kaikille. (Emt.)

Ei-toivottava käytös suomalaisessa julkisessa tilassa näyttääkin liittyvän usein alkoholiin. Päihtyneet eivät kuitenkaan läheskään aina aiheuta häiriötä, vaan ennemminkin oleskelevat rauhassa omissa oloissaan. Silloin tilasta poistamisen syynä voivat olla erilaiset hygienia- ja puhtauskysymykset. Usein harmia aiheuttaa ”pultsari, joka epäsiististi pukeutuneena, epämiellyttävälle tuoksuen, hajurakoa lähiympäristöltään vaatien, ehkä meluten, pullojaan kilistellen esittäytyy yleisellä paikalla”. (Kopomaa 1997, 131.) Edellä esitetyn kaltainen päihtynyt edustaa julkisessa tilassa epäjärjestystä ja jotain, johon on otettava etäisyyttä. Kopomaa itse arvioi tuon laitapuolen kulkijan epäolemuksen osoittavan sen, että hän ei tahdo noudattaa yhteiskunnan normeja ja siksi häntä voidaan syrjiä. Tämä puolestaan tarkoittaa Kopomaan mukaan, että hän on itse valinnut toiseutensa. (Emt.)

Alkoholin nauttimisen rinnalla keskeisenä tekijänä on kanssakäymisen mahdollisuus. Yleensä tällaiset juoppoporukat hakeutuvat kaupungin marginaaliin, esimerkiksi puistoihin ja kaupunkimetsien reunoille, jotka ovat niin sanotusti ei-kenenkään maata. Tällöin heistä ei ole häiriötä muille ihmisille. 1920-luvun kulkumiehiä eli hoboja kuvailevassa tutkimuksessa juomisen nähtiin olevan syynä myös siihen, että monet miehet pysyttelivät tien päällä (Anderson 1988, 99). He olivat lähteneet vapaaehtoisesti kodeistaan esimerkiksi lukuisten ”ryyppykavereiden” tai kaventuneiden juomismahdollisuuksien vuoksi. Ryyppykaverit houkuttelivat miehiä liikkumaan paikasta toiseen tai juomista rajoitettiin kotona. Myös hoboilla oli tapana käyttää hyväkseen puistojen hoitamaton tilaa ja tehdä siitä itselleen oleskelupaikka. Hobo -käsite on peräisin Pohjois-Amerikasta ja sillä tarkoitettiin kodittomia kulkumiehiä, jotka työskentelivät satunnaisesti. (Anderson 1988, 42–46.)

2.2.2. Asunnottomuus päihteiden käyttäjien ongelmana

Hobot olivat nimenomaan miehiä, joiden kotoa lähtöön oli useita syitä. Nuoremmat hobot syyttivät tilannetta ja ulkoisia olosuhteita, kun taas vanhemmat hobot pitivät itseään syypanä kodittomuuteen. Hoboja tarkemmin tutkinut sosiologi Nels Anderson (1988) listaa kotoa lähdön syyt seuraavasti: kausiluontoinen työ ja työttömyys, soveltumattomuus teolliseen työhön, persoonallisuuden heikkoudet, henkilön omat kriisit, rodullinen tai kansallinen syrjintä ja vaellushalu. Kulkuelämän ja samalla asunnottomuuden taustalla voi siis olla monia tekijöitä. Sosiaalityön käytäntöjen tutkijat Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1991, 44–46) tarkastelevat asunnottomuuden syitä asumiskyvyyttömyys - käsitteen kautta. Se vaivaa ensisijaisesti pohjimmaisten asuntomarkkinoiden asukkaita. Pohjimmaisat asuntomarkkinat poikkeavat konkreettisesti ja näkyvästi normaalina pidetystä asumisesta. Niihin liittyy myös viranomaiskontrolli, joka ilmenee erityisesti asumispaikkojen säätelynä. Lisäksi asukkaiden elämäntapaa kontrolloidaan. Ominaista on myös kehämäisyys, joka muodostaa pohjimmaisten asuntomarkkinoiden suljetun kokonaisuuden. Sieltä on vaikea siirtyä yleisille asuntomarkkinoille. (Jokinen & Juhila 1991, 12–14.)

Asumiskyvyyttömyyden käsitettä Jokinen ja Juhila ovat ryhmitelleet kolmen eri kategorian mukaan. Se voi ensinnäkin olla kyvyttömyyttä pitää riittävän hyvää huolta itsestään ja asunnostaan, eli kodin välttämättömistä askareista ei pystytä selviytymään. Toiseksi se voi olla asumiseen liittyvää vastuuttomuutta, johon sisältyy muiden häiritseminen ja välinpitämätön elämäntapa. ”Alkoholin näkyvä käyttö, poikkeava käyttäytyminen, tietynlaisen toveripiirin, ’juoppoporukoiden’ kerääminen tai kerääntyminen, meluaminen tai muut epäsoveliaana pidetyt tavat” kuuluvat toisen kategorian asumiskyvyyttömyyteen. Kolmas määrittelytapa on sisällöltään epäselvin, mutta se liitetään usein

ihmisten omiin valintoihin ja toiveisiin. Asumiskyvyttömyys näkyy pohjimmaisten asuntomarkkinoiden muotoihin tyytymisenä ja tahdottomuutena nostaa omaa asumistasoaan. (Jokinen & Juhila, 44–46.)

Dragana Avramov (1999, 7) puhuu sen sijaan asunnottomuuden riskitekijöistä, jotka hän jakaa kolmeen eri ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostavat yhteiskunnan rakenteessa olevat sosiaaliset seikat, kuten kohtuuhintaisten asuntojen puute, sosiaaliturvan heikko taso, riittämätön tuki ihmisille, joilla on jokin mielenterveys- tai persoonallisuushäiriö, tai juridiset ja sosiaaliset erot tiettyjen ihmisten tai ihmisryhmien välillä. Edullisten asuntojen vähäisyys aiheuttaa kovaa kilpailua asuntomarkkinoille, jolloin syrjäytymisvaarassa ovat ihmiset, joilla on fyysisiä, psyykkisiä tai sosiaalisia rajoitteita. Yhteiskunnallisen tuen puute pakottaa matalapalkkaisissa töissä olevat asumaan heikkokuntoisissa asunnoissa tai huonomaineisissa lähiöissä. Mielenterveysongelmista kärsivät ihmiset ovat potentiaalisia asunnottomia tuen puutteen vuoksi sen sijaan siksi, että he usein tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen, mutta eivät kuitenkaan tarvitse laitoshoidoa. (Emt. 7)

Asunnottomuuden taustalla saattaa myös olla oikeanlaisten verkostojen puuttuminen (ryhmä 2). Aiheesta ei kuitenkaan vielä ole tehty paljoakaan tutkimusta, joten yhteys verkostojen puuttumisen ja asunnottomuuden välillä ei ole täysin selvä. Avramov mainitsee oikeanlaisista verkostoista perheen, ystävät, epämuodolliset verkostot, naapuruston ja erilaiset vertaisryhmät. Kolmas ryhmä muodostuu henkilökohtaisista riskitekijöistä. Niiden kasautuessa alttius asunnottomuudelle on suuri. Tällaisia tekijöitä voivat olla esimerkiksi päihdeongelmat, psyykkiset sairaudet, koulun keskeyttäminen, perheen sisäiset ongelmat tai laitoksessa asuminen jossain elämän eri vaiheessa (esimerkiksi vankila, lastenkoti tai psykiatrinen sairaala). (Avramov 1999, 8.)

Erityisen korkeaksi riski asunnottomuuteen ajautumiseen nousee, jos henkilöllä on sekä fyysisiä tai psyykkisiä toimintakyvyn rajoitteita että liiallisista päihteidenkäyttöä ja psyykkisiä ongelmia. Asunnottomien päihdeongelmaisten määrä Suomessa onkin suuri. Päihteiden käyttö ja asunnottomuus liittyvät nykypäivänä yhä useammin toisiinsa ja päihteidenkäyttö voi olla joko seurausta asunnottomuudesta tai vaihtoehtoisesti asunnottomuuden syy. Kurt Johnsonin, Les Whitbeckin ja Dan Hoytn (2005, 811) mukaan suurin osa heidän tutkimuksensa asunnottomista oli alkanut käyttää liikaa huumeita tai alkoholia vasta sitten, kun he olivat jääneet asunnottomiksi. Tracy Dietzin (2009, 238–239) tutkimus puolestaan osoittaa, että fyysisen ja psyykkisen terveyden ongelmilla on yhteys päihdeongelmiin, mikä taas voi johtaa todennäköisemmin asunnottomuuteen. Syy-seuraussuhdetta ei ole kuitenkaan pystytty paikantamaan täysin luotettavasti, koska yksilöiden

välillä on suuria eroja ja asunnottomuus on harvoin vain yhden, yksittäisen tekijän seurausta (Johnson & Chamberlain 2008, 343–344).

2.1. Säilöönnotosta ja putkakuolemista tehty aikaisempi tutkimus

Kuten aikaisemmin mainittiin, suomalaisia putkakuolemia on tutkittu vain vähän. Suomen ainoa putkakuolematutkimus on vuodelta 1969. Sen sijaan säilöönottoa on Suomessa tutkittu jonkin verran enemmän, mutta viimeisin tutkimus siitäkin on tehty jo vuonna 2006. Tieteellisen tutkimuksen lisäksi sisäministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimivat työryhmät ovat tehneet päihtyneiden säilöönnotosta muutamia selvityksiä. Viimeisin selvitys, jossa tutkittiin päihtyneiden kiinniottamista, kuljettamista, kohtelua ja hoitoa, on vuodelta 2011.

Suomessa putkakuolemista saatava tieto on niukkaa eikä tavallinen kansalainen pääse käsiksi esimerkiksi Poliisiammattikorkeakoulun putkakuolemista tekemiin yhteenvetoihin. Ulkomailla, ainakin joidenkin maiden kohdalla, putkakuolematutkimusten ja -selvitysten teko näyttäisi olevan systemaattisempaa ja monesti sitä varten on perustettu jokin itsenäinen organisaatio tai toimielin. Luvussa 2.1.1. esittelen lyhyesti muutaman muun maan putkakuolematutkimusta. Antti Alhan, Mauri Isokosken, Timo Niemen ja Anja Pyrhösen (1969) tekemä putkakuolematutkimus on käyty yksityiskohtaisemmin läpi luvussa 2.1.3., koska sillä on keskeinen merkitys myös tämän tutkimuksen kannalta.

2.1.1. Tutkimukset päihtyneiden säilöönnotosta

Päihtyneiden säilöönottoa on tutkittu ja selvitetty eri näkökulmista. Sisäministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän tarkoituksena oli esimerkiksi selvittää kokonaisvaltaisesti päihtyneiden kiinniottamiseen, kuljettamiseen, kohteluun ja hoitoon liittyvät vastuu-, toimivalta ja resurssikysymykset sekä tehdä esityksiä tavoista, joilla edellä mainitut tehtävät olisi turvallista, taloudellista ja tarkoituksenmukaista hoitaa. Selvityksen mukaan miesten osuus päihtyneenä säilöönnotetuista oli vuonna 2009 noin 88 % ja naisten osuus noin 12 %. Ikäryhmittäisissä vertailuissa korostui nuorten 20–29-vuotiaiden ryhmä ja keski-ikäisten 40–54-vuotiaiden ryhmä. Nuorten aikuisten osuus on ollut hienoisessa kasvussa, samoin kuin naisten osuus. (Paatero ym. 2011, 51.)

Henkilön suojaamiseksi kiinniotetut (PoL 2:2) muodostivat noin puolet kaikista päihtyneenä säilöönnotetuista. Toisen puolen muodostivat rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi kiinniotetut (PoL 2:10). Lisäksi yksittäisiä kiinniottoja tehtiin kotirauhan ja julkisrauhan suojaamiseksi (PoL 2:5).

Päihtymykseen perustuvia kiinniottoja tehtiin vuonna 2009 noin 88 340 kappaletta yhteensä 46 224 henkilölle. Edellä esitetyn perusteella vajaa puolet kaikista poliisin säilöönottamista päihtyneistä voitaisiin siten siirtää jonkin toisen tahon säilytettäväksi. Työryhmän loppuraportin mukaan poliisin osuutta tehtäviin olisikin perusteltua vähentää ja vastaavasti sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden roolia vahvistaa. (Paatero ym. 2011, 14).

Julkijuomisen valvonta on kuitenkin kuulunut poliisin perustehtäviin jo poliisilaitoksen perustamisesta, 1800-luvun loppupuolelta lähtien (Soine-Rajanummi & Törrönen 2004, 96–97). Päihdetutkijat Seppo Soine-Rajanummi ja Jukka Törrönen (2004) haastattelivat poliiseja pyrkimyksenään selvittää julkisen tilan ja julkijuomisen kontrollin piirteiden historiaa, nykytilaa ja tulevaisuutta. Poliisin rooli julkisen tilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäjänä oli selväpiirteinen ja vahva vielä 1900-luvun loppupuolella. Eetoksena oli tällöin julkisen tilan puhtaana pitäminen. Nykyään kontrolli on liberaalimpaa, minkä vuoksi poliisin kynnyks puuttua julkijuomiseen on paljon korkeampi. Tänä päivänä julkijuopumus ei enää horjuta yhteisön kollektiivisia hygienianormeja yhtä vahvasti kuin säilöönoton huippuvuosina. Haastatellut poliisit katsoivat, että suvaitsevaisuus alkoholioissa on tänä päivänä mennyt jopa liian pitkälle, minkä seurauksena julkijuominen ja siihen liittyvä häiriköinti on lisääntynyt. Poliisin nykyisen julkisen tilan säätelyeetoksen voisikin nähdä olevan hieman ristiriitainen. Yhtäältä halutaan pitää arvossa yksilöllisiä vapauksia ja oikeuksia, mutta toisaalta ollaan valmiita lisäämään kontrollia. (Soine-Rajanummi & Törrönen 2004, 102–117.)

Tutkimuksen mukaan poliisit olivat kuitenkin rauhallisten päihtyneiden kohdalla toista mieltä. Putkan kanta-asiakkainakin tunnetuista rappioalkoholisteista ei ole kenellekään haittaa, minkä vuoksi heidät voitaisiin jättää rauhaan. Yhteiskunnan järjestyksen takaamiseksi heidät on kuitenkin siirrettävä pois ihmisten silmistä. Poliisiammattikorkeakoulun tutkija Tanja Noponen (2006) on tarkastellut putkan asiakaskuntaa ja keskittynyt juuri rauhallisten kanta-asiakkaiden tilanteeseen. Hänkin toteaa, että putka on usein ainoa yöpymispaikka huono-osaiselle päihtyneelle (emt. 93). Edellä esitelty jako yhteiskunnan moraaliseen järjestykseen ja henkilökohtaiseen moraaliseen järjestykseen on yleistä poliisien keskuudessa (Harré & Langenhove 1999). He siirtävät rappioalkoholisteja paikasta toiseen siksi, että se kuuluu heidän työvelvollisuuksiinsa, mutta henkilökohtaisessa moraalisisessa järjestyksessään poliisit soisivat heille inhimillisempää kohtelua. Tutkimuksen poliisit olivat sitä mieltä, että nykypäivänä yhteiskunta kontrolloi rappioalkoholisten käyttäytymistä julkisessa tilassa enemmänkin puhtaanapidon kysymyksenä kuin järjestysongelmana. (Soine-Rajanummi & Törrönen 2004, 107–108.)

Noposen (2006) tutkimuksen tulokset osoittivat, että päihtyneiden kiinniotot tapahtuivat usein tietyillä paikoilla ja tiettyinä aikoina. Esimerkiksi eräänlaiset kaupungin edustusalueet, kuten rautatieasemat, metroasemat, kauppakeskukset ja piknik-puistot olivat tällaisia paikkoja. Tilojen puhtaanapidon lisäksi putkaan viemisellä nähtiin olevan myös huolenpitoon liittyvä tehtävä, kun päihteettömien asuntoloiden asukkaat jäivät poliisin vastuulle. Poliisin hoidettavana oli myös tilanteita, joissa päihtynyt henkilö oli hakeutunut hoitoon terveydenhuollon päivystykseen, mutta toimenpiteiden päätyttyä jatkohoito- tai majoituspaikkaa ei enää ollut. Tällaisissakin tilanteissa putka jäi päihtyneelle ainoaksi vaihtoehdoksi. Noposen kysyykin, miten poliisi on joutunut perustarpeiden tyydyttämiseen tähtäävän palvelutoiminnan päätuottajaksi. Tutkimuksessa selvisi myös, että päihtyneeseen ihmisryhmään kohdistuva kontrolli ei ole hävinnyt saati edes vähentynyt, vaan päinvastoin lisääntynyt. (Emt.)

Sosiaalitiiteilijät Keijo Rahkonen ja Pekka Sulkunen (1987) ovat jyrkästi säilöönottoa vastaan päihtyneenkin kannalta. He pitävät sitä ”vapaudenriistona, joka herättää harmia ja vastarintaa kaikkein vakinaisimmissakin putkan asiakkaissa, vaikka se on heille joissakin tapauksissa ainoa paikka, jossa he voivat olla suojassa ja turvassa”. Säilöönotto on epätarkoituksenmukainen, epäinhimillinen ja yleisen oikeustajun vastainen tapa käsitellä päihtynyttä. Heidän mielestään säilöönottomääriä pitäisi saada rajusti vähennettyä. (Rahkonen & Sulkunen 1987, 2–22.) Pelkästään säilöönottokynnystä nostamalla säilöönottomäärät vähenisivät, mutta Jukka-Pekka Takala (1979) muistuttaa säilöönoton ja rikosten välisestä yhteydestä. Hänen tutkimuksensa poliisilakosta osoitti, että säilöönottojen väheneminen näkyi muutamien rikostyyppien yleistymisenä. Poliisilakon aikana säilöönottojen määrä putosi Helsingissä 80 prosenttia normaalitasosta, samalla kun poliisin kiireellisin ja tärkein toiminta pyrittiin pitämään käynnissä. Takala esittää, että tulosten pitäessä paikkaansa poliisi otti talteen suhteellisesti yhtä monta sellaista ihmistä, jotka muuten olisivat joutuneet rikoksen osapuoleksi. (Takala 1987, 33.)

Säilöönnotot vähentyisivät radikaalisti, jos asiassa pystyttäisiin toimimaan voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti rauhallisten päihtyneiden osalta. Lainsäädännössä lähdetään siitä, että päihtynyt otettaisiin poliisin säilytystilaan vain silloin, kun häntä ei voida väkivaltaisen tai uhkaavan käytöksen takia toimittaa selviämisasemalle (PäihKL 2 §). Toistaiseksi Suomessa ei ole yhtäkään valtion perustamaa selviämisasemaa ja kunnallisetkin selviämisasemat ovat jääneet satunnaisiksi hankkeiksi. Erillisiä selviämisasiä on muutamassa kaupungissa ja joissain tapauksissa sellainen toimii poliisin säilytystilojen yhteydessä tai kokonaan poliisin tiloissa. Sisäministeriön työryhmä kartoitti vuonna 2004 selviämisasiäien tarvetta ja sen mukaan Suomeen tarvittaisiin 20–25 ympärivuorokautista päihtyneiden selviytymisasiäia. Selviämisasiäia voisi toimia pienimmillään

viiden sairaanhoitajan ja viiden vartijan voimin. Heidän työpanokseensa lisättäisiin vielä osa-aikainen lääkäri ja mahdollisesti vielä sosiaalityöntekijä. Tällöin selviämisasema pystyisi toimia ympäri vuorokauden. (K 14/2010 vp, 24.)

2.1.2. Esimerkkejä putkakuolematutkimuksesta muissa maissa

IPCC (Independent Police Complaints Commission) on itsenäinen, poliisiin kuulumaton organisaatio, joka valvoo poliisiin kohdistuvaa valitusjärjestelmää Englannissa ja Walesissa sekä asettaa standardeja sille, miten poliisiin tulee käsitellä valituksia. Organisaatio tekee päätöksensä täysin itsenäisesti, irrallaan poliisista ja hallituksesta. Englannin ja Walesin poliisilla on lakisääteinen velvollisuus saattaa jokainen poliisikontaktissa tai kontaktin jälkeen tapahtunut kuolema IPCC:n käsiteltäväksi. Siihen lukeutuvat poliisin säilössä tapahtuneet kuolemat. Tarkemmin määritelmään ”deaths in or following police custody” sisältyvät pidätettyjen tai muutoin poliisiin kiinniottamien henkilöiden kuolemat, jotka voivat tapahtua joko pidätyksen yhteydessä tai poliisin säilössä. Kuolinpaikkoja voivat olla poliisin tilojen lisäksi myös yksityiset ja julkiset tilat, terveydenhuollon tilat sekä poliisiautot ja muut kulkuneuvot. IPCC on tutkinut tarkemmin vuosien 1998–2009 välillä tapahtuneita määritelmän mukaisia kuolemia. (Hannan, Hearnden, Grace & Bucke 2011, 9)

Englannissa ja Walesissa edellä esitellyn määritelmän mukaisten kuolemien määrä on IPCC:n mukaan suhteellisen pieni, mutta jokainen tällainen kuolema on itsessään jo tragedia. Niitä pidetään korkean profiilin kuolemina ja niiden uskotaan vaikuttavan vahvasti siihen, kuinka paljon kansalaiset luottavat poliisiin. Erityisesti mustien ja etnisten vähemmistöjen yhteisöissä, joissa tämän kaltaisten kuolemien määrä on herättänyt huolta, tämä näyttäisi pitävän paikkansa. Huolimatta siitä, että pidätettyjen tai muutoin poliisiin säilyttämien henkilöiden kuolemat nähdään myös Englannissa ja Walesissa suurina huolen aiheina, niistä on tehty suhteellisen vähän tieteellistä tutkimusta. Suomen tilannetta mukailleen, olemassa olevat tutkimukset on tehty jo kauan aikaa sitten. (Hannan ym. 2011, 1)

IPCC:n tutkimuksen tarkoituksena oli tunnistaa 11 vuoden (1998–2009) pituiselta ajanjaksolta sattuneissa kuolemissa tapahtuneet trendit ja tarkastella niiden erityistä luonnetta. Tutkimuksen tärkein tavoite oli kuitenkin oppia estämään nämä kuolemat tulevaisuudessa. Vuosien 1998–2009 välillä tapahtui yhteensä 333 määritelmän mukaista kuolemaa. Vuosina 1998–1999 kuolemia oli 49, kun tutkimuksen viimeisenä vuonna luku oli enää 15. Kuolleista 90 % oli miehiä ja 10 % naisia. Kuolleiden iät vaihtelivat 14 vuodesta 77 vuoteen, keski-ikä ollessa 39 vuotta. 68 prosenttia kuolleista pidätettiin julkiselta paikalta ja yleisin pidättämisen peruste oli päihtymys, kyvyttömyys pitää huolta

itsestään ja sekavuus. Myös yleisen järjestyksen häiriöt, ajorikkeet ja huumausainerikokset olivat monessa tapauksessa pidättämisen taustalla. Yleisin kuolemansyy oli luonnollinen syy, yliannostus, itsemurha ja ennen säilöönottoa sattuneet vammat. Useimmissa tapauksissa kuolleeksi julistaminen tapahtui vasta sairaalassa. (Emt. 2011, 9–16.)

Lääkäri Guy Norfolk (1998) on tutkinut Englannissa vuonna 1994 tapahtuneita kuolemia, jotka ovat lähellä suomalaista putkakuoleman määritelmää. Hän katsoo poliisin säilössä tapahtuneiksi kuolemiksi tapaukset, joissa henkilö on kuollut poliisin säilytyksen aikana ja tapaukset, jotka ovat tapahtuneet putkalta sairaalalle kuljettamisen aikana tai sen jälkeen. Yhteensä 32 ihmistä kuoli näissä olosuhteissa vuoden 1994 aikana. 30 heistä oli miehiä ja 2 naisia. Iät vaihtelivat 16–63 vuoden välillä. Kaikki tapaukset mukaan luettuna, yleisin kuolemansyy oli alkoholista tai muista päihteistä johtuva myrkytys (13). Heti perässä tulivat hirttäytymällä tapahtuneet kuolemat, joita oli yhteensä 12. Muita kuolemansyitä olivat kallo- tai aivovamma (3), sydämeen tai hengitysteihin liittyvät kuolemat (2), aivoverenvuoto (1) ja tukehtuminen muutoin kuin hirttäytymisen seurauksena (1). Norfolk tarkasteli kuolemia yksityiskohtaisemmin kolmessa eri kategoriassa, jotka ovat hirttäytymiskuolemat (12) päihtymyksen vuoksi pidätettyjen kuolemat (11) ja muut kuolemat (9). (Norfolk 1998, 49–51.) Seuraavassa on käyty lyhyesti läpi kahden ensimmäisen kategorian mukaisia kuolemia.

Kaksi poliisin säilössä hirttäytyneistä oli naisia ja loput miehiä. Hirttäytyminen tapahtui keskimäärin 11 tunnin ja 24 minuutin kuluttua poliisiasemalle saapumisesta. Aiempi itsetuhoisuus ja mielenterveysongelmat olivat hirttäytymällä kuolleilla yleisempiä kuin kahdella muulla ryhmällä. Lääkäri kävi tekemässä arvion henkilön tilasta kuudessa tapauksessa ja niistä neljässä henkilö oli lääkärin mielestä siinä kunnossa, että hänet voitiin sijoittaa säilöön ilman erityisiä terveydentilaan kohdistuvia toimenpiteitä. Yhdessä tapauksessa lääkäri puolestaan totesi, että henkilö olisi toimitettava sairaalaan tahdonvastaiseen hoitoon, mutta hän kuoli ennen kuin psykiatri ja sosiaalityöntekijä ehtivät tekemään hänestä hoidon aloittamista varten tarvittavan arvion. Henkilöä ei pidetty jatkuvassa valvonnassa. Jäljelle jääneessä tapauksessa lääkäri saapui paikalle yli tunnin kuluttua siitä, kun poliisi pyysi lääketieteellistä apua. Lääkäri löysi henkilön kuolleena sellistään. (Norfolk 1998, 50.) Tutkimuksen johtopäätöksissä ehdotetaan jonkinlaista koulutusta sitä varten, että potentiaaliset itsemurhan tekijät osattaisiin tunnistaa tarpeeksi aikaisessa vaiheessa. Tähän riskiryhmään kuuluvien sellisiin olisi hyvä asentaa valvontakamerat ja kiinnittää erityistä huomiota sellien suunnitteluun, niin ettei itsemurhan tekeminen olisi mahdollista. (Emt.)

Päihtymyksen vuoksi pidätetyt olivat kaikki miehiä ja yleisin kuolemansyy oli alkoholimyrkytys (6). Vain kolmessa tapauksessa lääkäri kutsuttiin paikalle tarkastamaan henkilön terveydentila ennen

tämän kuolemaa. Yhdessä näistä kolmesta tapauksesta lääkärin saapuminen paikalle kesti puolitoista tuntia, minkä aikana henkilö menehtyi. Kahdessa muussa tapauksessa henkilö vietiin sen sijaan välittömästi sairaalaan, jossa hän kuoli myöhemmin. Alkoholimyrkytystapauksissa keskimääräinen aika poliisiasemalle saapumisen ja kuoleman välissä oli 2 tuntia ja 58 minuuttia. Jos poliisi jatkaa päihtyneiden henkilöiden huolehtimisesta, pitäisi heille Norfolkkin mukaan antaa ohjausta ja koulutusta siihen, miten kiinnittää huomiota tiettyihin riskitekijöihin. Hän ehdottaa myös tajunnantason arvioimiseen kehitetyn asteikon käyttöön ottamista ja sen käytön opettamista säilytystilojen henkilökunnalle. Esimerkiksi Glasgow'n kooma-asteikon avulla voitaisiin tarkkailla kaikkia, jotka pidätetään päihtymyksen vuoksi tai jotka ovat poliisin säilössä muuten päihteiden vaikutuksen alaisena. (Norfolk 1998, 50–53.)

Myös Australiassa on ollut käynnissä vuodesta 1980 ohjelma poliisin säilössä tapahtuneiden kuolemien hyväksi. Ohjelman tarkoituksena on kerätä tietoa poliisin säilössä sattuneista kuolemista, analysoida kuolemaan johtaneita olosuhteita ja raportoida tuloksista säännöllisesti Australian hallitukselle. Vastuun poliisin säilössä tapahtuneiden kuolemien tutkimisesta on saanut AIC (Australian Institute of Criminology). Tarkastelun piiriin kuuluvat vankiloissa ja muussa poliisin säilössä sekä nuoriso-oikeuden laitoksissa tapahtuneet kuolemat. Lisäksi poliisin säilössä tapahtuneisiin kuolemiin lasketaan esimerkiksi piiritysten, ratsioiden ja takaa-ajojen seurauksena sattuneet kuolemat. Tammikuusta 1980 kesäkuuhun 2011 näitä kuolemia raportoitiin 903 kappaletta. (Lyneham & Chan 2013.) Pelkästään putkakuolemiksi lukeutuvista kuolemista on vaikea tehdä johtopäätöksiä, koska niitä ei käsitellä tutkimuksessa erikseen.

Saksassa lääketieteen tutkijat Steffen Heide, Manfred Kleiber, Stefan Hanke ja Dankwart Stiller ovat tarkastelleet vuosina 1993–2003 poliisin säilössä tapahtuneita kuolemia. Heidän tutkimuksensa sisältää vain ne tapaukset, joista viranomaiset pystyivät antamaan perustiedot kuolemanjälkeisistä löydöksistä. Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty myös sellaiset tapaukset, joissa henkilö kuoli pidätystilanteen yhteydessä tai joissa akuutisti sairas pidätetty vietiin sairaalaan ja hän menehtyi siellä. Lopullinen aineisto muodostui 60 tapauksesta ja kuolleista 59 oli miehiä. Kuolleiden keski-ikä oli noin 41 vuotta ja yleisin kuolemansyy akuutti alkoholimyrkytys. 23 tapauksessa lääkäri tarkasti henkilön tilan ennen poliisin säilöön sijoittamista. Näistä 15:ssä lääkärin toiminnassa todettiin puutteita. Sen sijaan 33 tapauksessa poliisi menetteli virheellisesti pääasiassa siksi, ettei hankkinut säilöön sijoitetulla terveydenhoidollista apua tai valvonut henkilön tilaa riittävällä intensiteetillä. Tutkimus kuitenkin osoittaa, että 23 tapauksessa henkilön kuolemaa ei todennäköisesti olisi voitu estää, vaikka hän olisi saanut kaiken tarvittavan hoidon. (Heide ym. 2009, 597.)

2.1.3. Säilöönoton ja putkakuolleisuuden sukupuolittuneisuus

Tutkimusten mukaan (ks. esim. Hakkarainen & Metso 2007) Suomessa miesten päihteiden käyttö on yleisempää kuin naisten. Myös kansainvälisesti on todettu (esim. Dietz 2009), että riski päihteiden väärinkäyttöön on suurempi miesten keskuudessa. Esimerkiksi sota-aikoina miesten alkoholinkäyttö oli paikoitellen melko runsastakin. Tavoitteena oli päästä mahdollisimman kovaan humalatiltaan. Rauhan tultua sota-ajan humalahakuiset juomatavat kulkeutuivat tehokkaasti myös siviilielämään, mikä osaltaan teki alkoholijohdannaisista ongelmista yhden suomalaisen yhteiskunnan suuria haasteita. (Esim. Pipping 1974.) Alkoholi on myös nähty jo pitkään miesten itseilmaisun keinona. Vanhoissa työväenkulttuureissa miestä pidettiin perheen toimeentulon takaajana, jolloin hänellä oli myös valta hallita perhettä. Sen merkinä mies oli oikeutettu omaan vapaa-aikaan ja valinnaiskulutukseen (tupakka ja alkoholi). Naisten vastuulle jäi sen sijaan koti ja sen hoito, kuten myös suureksi osaksi lasten kasvatus. Näin ollen naisella oli valta-asemaa kodin piirissä. (Sulkunen ym. 1985, 21.)

Yksinäisten miesten vaara altistua suurelle alkoholikulutuksella on myös huomattu kauan sitten (esim. Sucksdorff 1912). Esimerkiksi naimaton, eronnut tai leskeksi jäänyt mies kokee yksinäisyyden raskaammaksi kuin nainen, jolloin todennäköisyys tarttua pulloon kasvaa. Ilkka Taipaleen (1982, 217) mukaan sukupuolten välillä on havaittavissa yksin jäämisen jälkeen paljon eriarvoisuutta. Nainen voi hankkia lapsen itselleen yksinkin, kun taas miehelle se on vaikeaa. Jos taas parilla on jo yhteisiä lapsia, jäävät he useimmiten avioeron jälkeen äidille. Taipale mainitsee myös roolijaon vaikuttavan siten, että naiset ovat lapsuudestaan asti koulutettu huolehtimaan kodin askareista, mutta miehet joutuvat vaikeuksiin jäädessään yksin. (Emt.)

Edellä esitetyn paikkansa pitävyyttä nyky-yhteiskunnassa voidaan epäillä, mutta väitetään, että naisilla on ainakin parempi kyky tehdä vieraammastakin paikasta koti itselleen, kuin miehillä. Riitta Granfeltin (1998) tutkimuksessa kodittomista naisista ilmenee, että koditon nainen, joka esimerkiksi joutuu alkoholiongelman takia laitokseen, on kykeneväinen näkemään laitoksen tai ainakin oman huoneensa laitoksessa kotinaan. Eräs haastatelluista naisista kertoo yksityisyyden löytämisestä julkisessa tilassa, kyvystä ottaa oma paikka ja muokata siitä itselleen mahdollisimman hyvin omaa persoonallisuutta vastaava tila. Granfelt toteaaakin naisella olevan erinomainen asumiskyky paikassa kuin paikassa. (Emt. 109.)

Päihteiden ongelmakäyttö on siis erityisesti miehiä koskeva ilmiö. Miesten päihteiden käyttö näkyy myös säilöönottotilastoissa, kun putkassa usein vieraileva henkilö on keski-ikäinen, alkoholisoitunut

ja asunnoton mies. Noponen (2006, 93) kuitenkin toteaa, että tänä päivänä putkan asiakkaat ovat heterogeeninen ryhmä ja vakiasiakkaatkin ovat monenlaisia palvelujärjestelmän ulkopuolelle pudonneita ihmisiä. Miesten osuus on siitä huolimatta nykyäänkin suuri, vaikka naisten osuus on ollut viime vuosina hienoisessa nousussa (keskimäärin 12 %). Vuonna 2009 päihtymyksen vuoksi kiinniotetuista hieman yli kymmenen prosenttia oli naisia. (Paatero ym. 2011, 53.) Putkakuolematutkimuksen tulokset (sekä ulkomaiset että suomalaiset aiemmin tehdyt tutkimukset) näyttävät noudattelevan säilöönnotosta tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä. Suomalaisessa putkakuolematutkimuksessa putkaan kuolevat henkilöt olivat monesti poliisille jo entuudestaan tuttuja, miespuolisia asunnottomia alkoholisteja, jotka sairastivat varsin usein jotain kroonista sairautta ja käyttivät usein erilaisia lääkkeitä sekä korvikealkoholeja (Alha ym. 1969, 298).

2.1.4. Suomalainen putkakuolematutkimus vuodelta 1969

Alha ym. (1969) tutkivat koko maassa vuosina 1963–1967 sattuneita putkakuolemia, joita kertyi yhteensä 87. Tutkimusajankohtana Suomen rikoslaki määritteli julkijuopumisen vielä rikolliseksi teoksi, josta seurasi sakkorangaistus. Juopumuspidätysten määrä tuona ajankohtana oli 143 000. Tutkimuksessa putkakuolemiksi laskettiin myös kuolemantapaukset, jotka tapahtuivat viedessä henkilöä putkaan tai viedessä henkilöä putkasta sairaalaan. Määritelmään ei sen sijaan kuulunut kuolemat, jotka olivat tapahtuneet myöhemmin sairaalassa. 69 kuolemaa tapahtui putkassa, 17 matkalla sairaalaan ja yksi henkilö kuoli ennen putkaan sijoittamista. Tutkimuksen aineisto kerättiin kahdesta lähteestä. Kaikkiin maan poliisipiireihin lähetettiin kysely siellä vuosina 1963–1967 tapahtuneista putkakuolemista. Lisäksi samoilta vuosilta kerättiin Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksen oikeuskemian osaston aineistosta kaikki sellaiset tapaukset, joissa oli maininta, että kuolema liittyy pidätykseen. Poliisin aineistosta saatiin 79 tapausta ja oikeuskemian osaston aineistosta 8 tapausta, jotka eivät esiintyneet poliisin aineistossa. Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisin menetelmin. (Alha ym. 1969, 298–296.)

Putkassa kuolleista oli miehiä 85 (noin 98 %) ja naisia vain 2 (noin 2 %). Sukupuolijakauma noudatteli vuosina 1963–1967 juopumuksen takia pidätettyjen sukupuolijakaumaa. Putkassa kuolleista 34 % oli naimisissa. Puolestaan naimattomia oli 43 % ja eronneita 20 %. Leskiä oli kaksi prosenttia. Siviilisäädystä ei ollut tietoa yhden tapauksen osalta. Yksinäisiä oli yhteensä 65 %. Poliisin aineiston 79 tapauksesta 54 henkilöä oli poliisille entuudestaan tuttuja alkoholisteja.

Tutkimuksessa käytetään myös käsitettä laita-alkoholisti¹, joiksi luokiteltiin yhteensä 18 henkilöä. Heistä 12 oli korvikealkoholien² käyttäjiä. Lääke- tai huumausaineiden väärinkäyttäjistä oli poliisin aineiston perusteella 16. Yhteensä 90 %:lla putkaan kuolleista todettiin kohonnut veren alkoholipitoisuus. (Emt. 295–296.)

Säilöönnoton syynä oli 57 tapauksessa juopumus tai juopumus ja häiriö. Lisäksi kahdeksassa tapauksessa pidätys liittyi jollain tavalla juopumukseen tai häiriön aiheuttamiseen (esim. juopumus ja yritys lähteä ajamaan päihtyneenä mopolla). Rikoksesta pidätettyjä oli 20 eli noin 23 % kaikista pidätetyistä. Tutkimuksessa tehtiin huomio, jonka mukaan suhteellisesti suurempi osa itsemurhan tehneistä oli rikoksen takia pidätettyjä kuin juopumuksen tai muun syyn vuoksi pidätettyjä. Yhteensä itsemurhan tehneitä oli 33. Itsemurha tehtiin 27 tapauksessa hirttäytymällä, joka oli samalla yleisin peruskuolemansyy. Alkoholimyrkytys oli peruskuolemansyynä yhteensä 12 tapauksessa ja muu myrkytys 13 tapauksessa. Sairaus aiheutti kuoleman puolestaan 16 tapauksessa, vamma kuudessa tapauksessa ja käsin kuristaminen yhdessä tapauksessa. Kolmessa tapauksessa oli kyse sellikaverin tekemästä taposta. Kuolema luokiteltiin tapaturmaiseksi 33 tapauksessa, luonnolliseksi kuolemaksi 16 tapauksessa ja henkirikokseksi 4 tapauksessa. Kolmessa tapauksessa kuolemanluokka jäi epäselväksi. (Emt. 296–297.)

72 % putkaan kuolleista pidätettiin julkisesta tilasta ja 17 % yksityisasunnosta. Yksi henkilö tuli itse pyytämään poliisilta yösijaa. Yhdeksässä prosentissa putkakuolematapauksia pidätyspaikka ei ollut tiedossa. 70 % kuolemantapauksista sattui ensimmäisen tunnin aikana putkaan sijoittamisen jälkeen. Aamuyön tunteina kuolemantapauksia todettiin vähemmän kuin muina vuorokauden aikoina. Silloin pidätettyjen määrä oli muutenkin pienempi kuin muina aikoina. Vain 11 henkilöä käytettiin lääkärissä ennen putkaan sijoittamista. Viisi henkilöä olisi ollut syytä lähettää tarkempaan lääkärintutkimukseen tai pitää terveydentilan seurannassa pidempään. Alha ym. kuitenkin toteavat, ettei edeltävä lääkärintutkimus sulje pois putkakuoleman mahdollisuutta. (Emt. 296–298.)

¹ Nykyisin laita-alkoholistin käsitettä ei kuule käytettävän. Sen sijaan rappioalkoholisti lienee tutumpi käsite.

² Korvikealkoholeilla tai alkoholin korvikkeilla tarkoitetaan alkoholia sisältäviä aineita, joita ei ole tarkoitettu juotavaksi, mutta joita siitä huolimatta käytetään myös päihteinä. Lasse Murto luonnehti vuonna 1971 korvikealkoholistin tyypillisimmiksi piirteiksi asunnottomuutta, työttömyyttä, eristäytymistä perheestä ja korvikkeiden käyttöä (Murto 1971, 1). 2000-luvun puolella korvikealkoholien käyttö on hiipunut lähinnä satunnaiseksi osaksi monenlaisten päihteiden sekakäyttöä. Korvikealkoholien käytön laajuutta on vaikea selvittää, koska korvikkeiden käyttöä salaillaan häpeän tunteen ja alkoholistiksi leimautumisen pelossa. (Päihdelinkin www.sivut).

2.2. Viranomaisten välinen yhteistyö ja työnjako

Jo pitkään on puhuttu siitä, onko poliisi oikea taho pitämään huolta päihtyneistä henkilöistä. Juoppojen professionaalista auttamista tutkineen Juhani Lehdon (1991) mukaan poliisin osuutta juoppojen käsittelyssä on pyritty vähentämään määrittelemällä poliisin tehtävät rajoitetusti siten, ettei juoppojen auttaminen sopisi niihin. Poliisin työ kohdistuu ensisijaisesti juoppouden akuutteihin ilmenemismuotoihin, mutta jotkut Lehdon haastattelemista poliiseista asettivat työlleen tavoitteeksi joissakin yhteyksissä myös asiakkaiden auttamisen ja kasvattamisen sekä ongelmallisen käyttäytymisen ehkäisemisen. Maurice Punch (1979, 106–107) esittää poliisin työn jopa jonkinlaisena ”salaisena sosiaalipalveluna”, jonka mukaan poliisien on usein toimittava kouluttamattomina ja tilapäisinä sosiaalityöntekijöinä, eläinlääkäreinä, mielenterveystyöntekijöinä, avioliittoneuvojina, sosiaaliturvaneuvojina, majoitusasiamiehinä, lastensuojeluviranomaisina, kotiavustajina sekä yksittäisten ihmisten uskottuina ja neuvonantajina.

Jo vuonna 1988 laaditun säilöönottomääräyksen vähentämistyöryhmän muistion mukaan sosiaali-, terveys- ja poliisiviranomaisten paikallisesti toteuttamaa yhteistyötä pidettiin tärkeänä keinona runsaiden säilöönottomäärien vähentämisessä. Muistiossa esiteltiin tavoitteellinen säilöönottomalli, jonka tarkoitus oli perustua säilöönottotilanteiden jaotteleeseen ”kunnan mukaan”. Malli mahdollistaisi erityyppisten päihteiden väärinkäyttäjien ohjaamisen sopivimpien auttajatahojen asiakkaiksi. Selviämisasematoimintaa pidettiin 1990-luvulla monessa kunnassa yhtenä hyvänä ja mahdollisena ratkaisuna mallin toteuttamiseen (Virta 1990, 13).

Sirpa Virta (1990) arvioi *Poliisiin kohdistuvat vaikutusodotukset* -projektin loppuraportissa poliisitoiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta pääasiassa siihen kohdistuvien odotusten perusteella. Poliisin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon välistä yhteistyötä pidettiin raportin mukaan tärkeänä säilöönottokysymyksen kannalta. Keskeisinä yhteistyömuotoina pidettiin juuri säilöönottojen vähentämistä, selviämisasematoimintaa ja sosiaalityöntekijöiden päivytyksen järjestämistä poliisiasemien yhteyteen. Yhteistyössä nähtiin kuitenkin joitakin ongelmia. Kuntien ja lääninhallitusten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset näkivät ylipäänsä yhteistoiminnan organisoimisen vaativana, koska poliisiorganisaatiota pidettiin niin jäykkänä. Lisäksi poliisilla katsottiin olevan niin paljon muutakin tehtävää, että resurssit yhteistoiminnalle olivat vähäiset. (Emt. 13.)

Yksilöidymmin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen perustamisessa päihtyneiden säilöönottomallisuuden nähtiin seuraavia ongelmia; kiinnostuksen puute ennalta ehkäisevää työtä kohtaan,

virkaehtosopimukset, tila- ja henkilöstöresurssien vähäisyys, suunnittelun ja toimintamallien puuttuminen, ammatillisen osaamisen puutteellisuudet (omalla sektorilla) sekä ilta- ja yötyöntekijöiden vähäisyys. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten mielestä käytännön järjestelyt palveluiden perustamisessa aiheuttivat vaikeuksia, vaikka periaatteellisella tasolla asiasta oltaisiinkin yksimielisiä. Kuntien sosiaaliviranomaiset katsoivat päihdehuollon kuuluvan heidän vastuulleen, johon sisältyisi mahdollisesti myös päihtyneiden säilyttäminen putkaan viemisen sijaan. Tavoitteellisen säilöönnoton mukaisesti vain vaaralliset päihtyneet kuuluisivat poliisille. Kuntien terveysviranomaiset olivat niin ikään sitä mieltä, että palveluita tulisi järjestää, mutta terveyskeskusten yhteyteen niitä ei saisi tuoda. (Emt.)

Sosiaali- ja terveysministeriössä resurssien ja ennen kaikkea henkilöresurssien vähäisyyttä pidettiin kaikkein suurimpana ongelmana, minkä vuoksi päivystysjärjestelmien muodostaminen nähtiin vaikeana. Virran (1990) mielestä ei kuitenkaan ole perusteltua, että poliisiorganisaatiossa jouduttaisiin erikoistumaan terveydenhuollon tai sosiaalityön alalle pelkästään siitä syystä, ettei palveluita saada järjestettyä säilöönnoton yhteyteen. Hän toteaa myös, että terveydenhuollon palvelut säilöönnoton yhteydessä ehkäisisivät putkakuolemiakin luultavasti paremmin kuin vain poliisin suorittama päihtyneiden terveydentilan arviointi. Tällöin arvion tekeminen ei jäisi pelkästään poliisin vastuulle. (Emt. 14–15.)

Myös Eduskunnan oikeusasiamiessihteeri Mikko Eteläpää (2010) on ottanut kantaa poliisin suorittamaan säilöönnottoon artikkelissaan *Havaintoja poliisin säilytystiloista*. Hän pohtii yhtä lailla, minkälaiset edellytykset terveydenhoidon ammattikoulutusta vaille olevalla poliisimiehellä on arvioida päihtyneen terveydentilaa. Koska kysymyksessä on kiinniotetun hengen ja terveyden turvaaminen, tulee tilanteissa toimia ”varman päälle” ja käännettävä vähäisissäkin epävarmuustilanteissa terveydenhuollon ammattilaisten puoleen. On kuitenkin myös tilanteita, joissa päihtynyt ei ole päässyt hoitoon, vaikka poliisi on pyrkinyt järjestämään kiinniotetun saamaan tarvitsemaansa hoitoa terveydenhuollon toimintayksikköön. Laillisuusvalvonnan myötä on tullut ilmi tapauksia, joissa päihtynyt kiinniotettu on joutunut ”pallottelun” kohteeksi. Poliisin tekemän arvion mukaan henkilö on ollut sellaisessa tilassa, ettei häntä voida säilyttää putkassa, kun taas terveyskeskus on katsonut, että ei ole myöskään edellytyksiä ottaa häntä hoidettavaksi terveydenhuollon yksikköön. (Eteläpää 2010, 205.)

Vaikka edellä esitellystä Virran (1990) raportista on ehtinyt kulua jo 24 vuotta, tuntuu, ettei selviämisasema-asiassa ole juuri päästy eteenpäin. Yhä tänäkin päivänä selviämisasemia on vain muutama koko maassa. Helsingissä sijaitsevan, poliisin ylläpitämän Töölön kisahallin putkan kanta-

asiakkaita 2000-luvun alussa tutkinut Noponen (2006) toteaa, että selviämisasema ja sairaanhoitajien olemassaolo putkan läheisyydessä on poistanut huomattavasti paineita poliisilta. Putkan yhteydessä on toiminut kaupungin terveysviraston ylläpitämä selviämishoitoasema 2000-luvun alusta lähtien. Terveyskeskuspäivystykset, poliklinikat ja poliisi voivat siirtää sinne potilaita ja asiakkaita seurantaan niissä tapauksissa, joissa päihtymystila estää hoidon tai kun säilytykseen poliisin suojissa liittyy jokin riski. (Noponen 2006, 67–68.)

Putkan poliisit ja vartijat ovat olleet hyvin tyytyväisiä yhteistyöhön, koska heitä on luonnollisesti huolettanut putkaan tuotujen henkilöiden terveydentila, jonka arvioinnin tulisi kuulua itsestään selvästi jollekin muulle kuin poliisille. Noponen (2006) toteaa, että kokeneemmankin poliisin on suuressa osassa tapauksia mahdotonta tietää, milloin esimerkiksi sammunut henkilö voidaan viedä putkaan selviämään ja milloin hän on taas terveydenhuollon henkilökunnan seurannan tarpeessa. Töölön kisahallin putkassa viranomaisten välillä vallitsee selvä työnjako. Poliisi huolehtii ”möykkääjistä” ja terveydenhuollon ammattilaiset seinän takana rauhallisista päihtyneistä. Kaikki rauhalliset päihtyneet eivät kuitenkaan pääse selviämisaseman puolelle, vaan pelkästään ne, jotka ovat jonkin sairauden tai vamman takia seurannan tarpeessa. Päihtyneellä tulee siis olla jokin akuutti, esimerkiksi pahoinpitelystä tai kaatumisesta saatu pahempi vamma, minkä seurauksesta henkilö tarvitsee terveysviranomaisen seurantaan. Vammojen lisäksi jotkin krooniset sairaudet yhdistettynä vahvaan päihtymystilaan saattavat vaatia sairaanhoitohenkilökunnan osallistumista seurantaan. (Emt. 67–69.)

3. VAPAUTENSA MENETTÄNEENÄ POLIISIN SÄILYTYSTILOISSA

3.1. Putkan asiakkaat ja lainsäädännölliset perusteet säilöön sijoittamiselle

Suomessa poliisin tiloissa säilytetään vuosittain lähes 150 000 henkilöä eli päivittäin vapautensa menettäneitä poliisin tiloissa on keskimäärin 400. He ovat menettäneet vapautensa eri perustein. Ylivoimaisesti suurin osa on otettu säilöön päihtymyksen vuoksi. Toiseksi suurin ryhmä on rikoksesta epäilty. (K 14/2010 VP, 24.) Rikoksesta epäilty ovat poliisin tiloissa yleensä ainakin vapauden menetyksen alkuvaiheessa. Lisäksi poliisin tiloissa säilytetään jonkin verran myös ulkomaalaislain (301/2004) nojalla säilöön otettuja ja tutkintavankeja. Myös henkilöitä, jotka on otettu kiinni esitutkintalain (805/2011) mukaiseen välittömään kuulemiseen liittyen, voidaan pitää poliisin

tiloissa³. Liitteessä 1 on avattu joitakin tämän luvun kannalta keskeisiä poliisitoimintaan liittyviä käsitteitä.

Keskeiset lait, joiden perusteella henkilö voidaan viedä säilöön, ovat poliisilaki ja pakkokeinolaki. Poliisilaissa (872/2011) säädetään niistä edellytyksistä, joilla henkilö voidaan ottaa kiinni itsensä suojaamiseksi (päihtymyksen takia), kotirauhan ja julkisrauhan suojaamiseksi sekä rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi. Henkilön suojaamiseksi kiinniotettujen säilöön ottamista arvioitaessa tulee huomioida päihtyneiden käsittelystä annettu laki (461/1973). Poliisilain perusteella kiinniotettuja säilytetään yksinomaan poliisin tiloissa. Rikospoliteisesta kiinniottamisesta, pidättämisestä ja vangitsemisesta säädetään sen sijaan pakkokeinolaissa (806/2011). Lisäksi esitutkintalaissa (805/2011) säädetään siitä, milloin rikoksesta epäiltyä voidaan pitää esitutkinnassa lukitussa tilassa ja tutkintavankeuslaissa (768/2005) siitä, milloin tutkintavanki voidaan sijoittaa poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan.

3.1.1. Poliisilain perusteella säilöön otetut

Suurin osa poliisin säilyttämistä ihmisistä on poliisilain perusteella kiinniotettuja. Tässä alaluvussa keskitytään niihin poliisilaista tuleviin kiinniotoperusteisiin, jotka näkyvät Poliisiammattikorkeakoulun putkakuolema-aineistossa ja ovat siten keskeisiä tässä kontekstissa⁴. Poliisilakiperusteinen kiinniotto kohdistuu useimmiten päihtyneisiin henkilöihin, vaikkei sitä olekaan rajattu pelkästään heihin. Myös esimerkiksi häiriön aiheuttajat otetaan kiinni poliisilain perusteella. Huomattava osa poliisilain perusteella kiinniotetuista on kuitenkin päihtyneitä ja tällöin puhutaankin usein päihtyneiden säilöön otosta. Päihtyneiden säilöön otossa on kyse harkinnanvaraisesta toimenpiteestä, jonka poliisi tekee useimmiten päihtyneen suojaamiseksi loukkaantumiselta tai hengenvaaralta. Päätöksen säilöön ottamisesta tekee partiojohtaja. Monessakaan tapauksessa päihtynyt ei ole välttämättä häiriöksi ympäristölleen, vaan säilöön otot kohdistuvat nimenomaan henkilöihin, jotka ovat julkisilla paikoilla niin vahvassa humalassa, etteivät he kykene huolehtimaan itsestään. Kiinnioton jälkeen poliisi kuljettaa henkilön joko selviämisasemalla, jollainen löytyy vain

³ Esitutkintalain 6 luvun 3 §:ssä säädetään seuraavalla tavalla: ”Rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun henkilön on poliisimiehen kehotuksesta jäätävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi muuhun saman poliisilaitoksen toimialueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Jos hän ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyy noudattamasta kehotusta tai tämä on hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, poliisi voi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi”. Välittömään kuulemiseen liittyvää kiinniottoa ei käsitellä tarkemmin. (ETL 805/2011.)

⁴ Esimerkiksi poliisilain perusteella tehtävät kiinniottaminen henkilöllisyyden selvittämiseksi ja etsintäkuulutetun kiinniottaminen eivät ole olennaisia tämän tutkimuksen kannalta, joten niitä ei käsitellä tarkemmin.

muutamasta kunnasta, tai putkaan, jonne päihtyneet todennäköisimmin sijoitetaan. Vapaudenmenetys poliisin säilytystiloissa on useimmiten lyhyt, alle vuorokauden mittainen.

Termin säilöönotto juuret löytyvät päihtyneiden käsittelystä annetusta laista (461/1973), jota sovelletaan päihtymyksen vuoksi kiinniotettuihin eli säilöönötettuihin. Laki rajataan kuitenkin koskemaan pelkästään poliisilain 2 luvun 2 §:n perusteella henkilön suojaamiseksi kiinniotettuja päihtyneitä, jolloin kotirauhan ja julkisrauhan suojaamiseksi (PoL 2:5) sekä rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi (PoL 2:10) kiinniotetut jäävät lain ulkopuolelle. Säilöönotto terminä on vakiintunut kansankieleen ja sen katsotaan kuuluvan poliisin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden tehtäväalueeseen. Kaikista poliisilain nojalla tehdyistä kiinniottoista käytetään poliisin tilastoissa termiä YJT-kiinniotto, jolla viitataan juuri yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen. Ei myöskään ole eritelty, kuuluvatko poliisilain muilla perusteilla kiinniotetut säilöönötettujen ryhmään. Monesti nämäkin henkilöt saattavat olla kovassa päihtymystilassa kiinniottohetkellä (esimerkiksi humalaiset häiriön aiheuttajat). Tässä tutkimuksessa säilöönotto laajennetaankin koskemaan kaikkia poliisilain perusteella kiinniotettuja.

Kiinniottaminen henkilön suojaamiseksi (PoL 2:2)

Poliisilain 2 luvun 2 § antaa poliisimiehelle valtuuden henkilön kiinniottamiseen hänen itsensä suojelemiseksi henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä uhkaavalta vakavalta vaaralta. Lisäedellytyksenä on, ettei henkilö kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa voida muuten poistaa tai henkilöstä huolehtia muilla tavoin. Käytännössä katsoen itsensä suojaamiseksi säilöönötetut ovat juuri niitä, jotka ovat sammuneet tai joiden jalat eivät kannaa päihtymyksen seurauksena, minkä vuoksi he ovat välittömän suojan ja turvan tarpeessa. He ovat kykenemättömiä huolehtimaan itsestään, jolloin heidät otetaan säilöön. Säilöönötetun on annettava poistua heti, kun kiinniottamisen tarve on lakannut. Enimmäisaika säilytykseen on kuitenkin 24 tuntia kiinniottamisesta. Henkilöä, jota ei ole päästetty vapaaksi ennen kahdeksaa illalla, voidaan pitää säilössä seuraavaan aamuun kello kahdeksaan asti, jos se katsotaan tarpeelliseksi esimerkiksi asunnon tai yösijan puuttumisen vuoksi. (PoL 2:2.)

Kiinniottaminen kotirauhan ja julkisrauhan suojaamiseksi (PoL 2:5)

Henkilö voidaan ottaa kiinni myös kotirauhan ja julkisrauhan⁵ suojaamiseksi. Poliisilain 2 luvun 5 §:n mukaan poliisi saa poistaa kotirauhan ja julkisrauhan piiriin kuuluvilta alueilta sellaisen henkilön,

⁵ Kotirauhan piiriin kuuluvat ihmisten kodit ja niihin rinnastettavat paikat, kuten kesämökit, loma-asunnot, hotellihuoneet, asuntovaunut ja autot. Edellä mainittujen asuinhuoneistojen piha-alueet ja niillä olevat rakennukset ovat myös kotirauhan suojassa. Julkisrauhalla suojattuja paikkoja ovat esimerkiksi virastot, liikehuoneistot, toimistot, tuotantolaitokset, kokoustilat ja muut vastaavat

joka tunkeutuu tai kätkeytyy sinne ilman laillista oikeutta, menee sinne salaa tai toista harhauttamalta tai jättää noudattamatta käskyn poistua sieltä. Lisäksi poliisi voi poistaa paikalla luvallisesti oleskelevan henkilön, mikäli tämä aiheuttaa häiriötä ja on perusteltua syytä epäillä, että häirintä toistuu. Jos paikalta poistaminen oletetaan riittämättömäksi toimenpiteeksi, häiriönaiheuttaja voidaan ottaa kiinni ja viedä säilöön. Kiinniotettua saa pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä että häiriö toistuu, mutta enintään 12 tuntia kiinniottamisesta. (PoL 2:5.)

Kiinniottaminen rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi (PoL 2:10)

Kolmas poliisilakiperusteinen kiinniottoperuste on kiinniottaminen rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi. Poliisilain 2 luvun 10 §:n mukaan poliisilla on oikeus poistaa paikalta henkilö, mikäli hänen uhkaustensa tai muun käytöksensä perusteella voidaan päätellä tai hänen aikaisemman käyttäytymisensä perusteella on todennäköistä, että hän syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Samaten henkilö, joka aiheuttaa käyttäytymisellään huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle tai turvallisuudelle, voidaan poistaa paikalta. Jos paikalta poistaminen on todennäköisesti riittämätön toimenpide eikä rikosta voida muuten estää taikka häiriötä tai vaaraa muuten poistaa, henkilö voidaan ottaa kiinni. Kyse on siis ennalta estävästä toimenpiteestä. (PoL 2:10.)

Rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi kiinniotetut voivat olla joko päihteiden vaikutuksen alaisena olevia (esimerkiksi humalaiset häiriön aiheuttajat) tai selviä henkilöitä (esimerkiksi näpistelijät). Kiinniotettua saadaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy edellä mainitun kaltaiseen rikokseen taikka aiheuttaa häiriötä tai vaaraa. Enimmäisaika säilössäpitoon tämän säännöksen perusteella on myös 24 tuntia. (PoL 2:10.)

huoneistot, rakennukset tai tällaisten rakennusten aidatut pihat, kasarmialueet, ja muut puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen käytössä olevat alueet, joilla liikkuminen on asianomaisen viranomaisen päätöksellä kielletty. (RL 39/1889.)

Taulukko 1. Päihtyneenä säilönotettujen määrä vuosina 2002–2013 (Tilastokeskus)

Vuosi	Päihtyneenä säilönotetut
2002	97 479
2003	96 988
2004	107 854
2005	103 727
2006	101 087
2007	99 113
2008	95 228
2009	88 347
2010	79 555
2011	78 463
2012	72 413
2013	68 393

Vuonna 2013 poliisi otti kiinni ja vei säilöön yhteensä 68 393 päihtynyttä henkilöä (ks. Taulukko 1.), mikä on yli 4000 tapausta eli noin 5,6 prosenttia vähemmän kuin edellisenä vuonna, ja alhaisin vuosien 1970–2013 aikana. 2000-luvun alussa säilönotettujen määrä on ollut noin 95 000–97 000 vuosittain, joskin määrä nousi hetkellisesti yli 100 000:een vuonna 2004. Vuonna 2004 säilönottojen määrä oli 107 854, joka on jopa 11 prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. Sen jälkeen määrä on kuitenkin vähentynyt vuosi vuodelta. (Päihdetilastollinen vuosikirja 2013, 35.) Siitäkin huolimatta päihtyneiden säilönotot muodostavat suuren osa poliisin 1,1 miljoonasta hälytystehtävästä vuosittain.

Säilönottojen määrän hetkellinen nousu vuonna 2004 liittyyneen alkoholin kulutuksen nousuun, mikä puolestaan selittynee alkoholipolitiikkaan tehdyillä muutoksilla. Ensinnäkin tammikuun alussa vuonna 2004 henkilökohtaiseen käyttöön tuodun alkoholin matkustajatuontikiintiöt muista EU-maista poistettiin. Toukokuun alusta alkoholin tuontimahdollisuus alkoi koskea myös Viroa maan liittyessä Euroopan unioniin, mitä ennakoimaan Suomessa alennettiin alkoholiveroja keskimäärin 33 prosenttia. Suurimmat alennukset koskivat väkeviä alkoholijuomia. (Mustonen, Mäkelä & Huhtanen 2007, 532.)

Asukaslukuun suhteutettu alkoholin kokonaiskulutus oli vuonna 2004 hieman yli 10 litraa, mikä on enemmän kuin koskaan aikaisemmin (Mäkelä & Österberg 2006, 309). Tästä alkoholinkulutus kasvoi vielä parilla prosentilla ollen 10,5 litraa asukasta kohti vuonna 2005. Kulutus pysyi samalla tasolla, kunnes taloudellisen kasvun heikkeneminen ja vuosina 2008–2012 alkoholiveroon tehdyt korotukset vähensivät alkoholin kokonaiskulutuksen 9,6 litraan vuonna 2012. (Karlsson, Kotovirta, Tigerstedt & Warpenius 2013, 17.) Vaikka alkoholin kulutus ei ole juurikaan vähentynyt vuodesta 2004, säilönottojen määrä sen sijaan on. Siten alkoholin kulutus ei ole ainoa selittävä tekijä säilönottojen määrän vaihtelussa. Alkoholin parissa tutkimustyötä tekevät Pia Mäkelä ja Esa Österberg (2006, 311) esittävätkin säilönottokynnyksen tietoisesta nostamisesta olevan pääasiallinen selitys säilönottojen määrän vähenemiselle.

3.1.2. Rikospöytäkirjoista poliisin säilytystiloissa olevat

Poliisin tiloissa (tässä tapauksessa poliisivankiloissa) säilytetään myös rikoksesta epäiltyjä, jotka ovat menettäneet vapautensa pakkokeinolain perusteella. Pakkokeinolaissa säädetään niistä perusteista, joilla rikoksesta epäilty voidaan ottaa kiinni, pidättää ja vangita. Poliisi vastaa kiinniottamisesta ja pidättämisestä, jotka ovat lyhytkestoisempina lievempiä pakkokeinoja kuin vangitseminen. Näitä pakkokeinoja⁶ käytetään rikoksen selvittämiseksi, rikosprosessin häiriöttömyyden turvaamiseksi ja rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi. Pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä ovat poliisin lisäksi virallinen syyttäjä sekä tullihallituksen ja rajavartiolaitoksen virkamiehet. Vangitsemisesta vastaa sen sijaan ainoastaan tuomioistuin ja se on ankarin pakkokeino. Vangitseminen ei täten kuulu poliisin toimivaltuuksiin. Vangittuja (tutkintavankeja) voidaan kuitenkin säilyttää poliisin säilytystiloissa etenkin vapauden menetyksen alkuvaiheessa.

Kiinniottaminen (PKL 2:1)

Pakkokeinolain mukainen kiinniotto-oikeus on jaettu kahdenlaiseen tilanteeseen, poliisin kiinniotto-oikeuteen ja yleiseen kiinniotto-oikeuteen⁷. Näistä edellisen mukaan poliisi saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn ja rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Lisäksi poliisi saa ottaa kiinni tuomioistuimen pääkäsittelyn tai päätösharkinnan aikana vastaajan, jonka vangitsemista on vaadittu tuomitsemisen yhteydessä ja jonka kiinniottaminen on tarpeen hänen poistumisensa yhteydessä. Jos pidättämiseen on edellytykset, poliisi saa ottaa epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystä, mikäli pidättäminen voi muuten vaarantua. Kiinniottamisesta on ilmoitettava viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka on päätettävä 24 tunnin kuluessa, onko kiinniotettava päästettävä vapaaksi vai pidätettävä. Kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttää kuitenkin pidättämisen edellytysten olemassaoloa. (PKL 2:1.)

Pidättäminen (PKL 2:5)

Pidättämisestä säädetään pakkokeinolain 2 luvun 5 §:ssä. Sen mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos rikoksesta ei ole säädetty kahden vuoden vankeutta lievempää

⁶ Pakkokeinot jaetaan rikosprosessuaalisiin, siviiliprosessuaalisiin ja hallintoprosessuaalisiin pakkokeinoihin. Rikosprosessuaaliset pakkokeinot, joista säädetään pakkokeinolaissa, voidaan edelleen jakaa kolmeen eri ala-alueeseen, joita ovat vapauteen kohdistuvat pakkokeinot, muihin oikeushyviin kohdistuvat avoimet pakkokeinot ja salaiset pakkokeinot. Pakkokeinolain perusteella tehtävä kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen ovat rikosprosessuaalisia vapauteen kohdistuvia pakkokeinoja. Muita vapauteen kohdistuvia pakkokeinoja ovat nouto eli tuominen ja matkustuskielto. (Helminen 2012, 669.)

⁷ Yleinen kiinniotto-oikeus ei ole kuitenkaan olennainen tämän tutkimuksen kannalta, joten sitä ei käsitellä tarkemmin.

rangaistusta. Mikäli näin on tehty, mutta rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella voidaan olettaa, että epäilty pakenee tai karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa muulla tavoin, hänet saadaan pidättää. Hänet voidaan myös pidättää, mikäli hänen epäillään vaikeuttavan asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa. Edelleen henkilö voidaan pidättää, jos hänen epäillään jatkavan rikollista toimintaa tai jos hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa virheellisen tiedon. Myös vakinaisen asunnon puuttuminen Suomessa ja tämän seurauksena oletus, että rikoksesta epäilty saattaa karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa poistumalla maasta, antavat valtuuden pidättämiseen. Edellä olevien edellytysten täytyessä rikoksesta epäilty voidaan pidättää, vaikkei siihen olisikaan todennäköisiä syitä, jos pidättäminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen kannalta erittäin tärkeää. (PKL 2:5.)

Pidättämisen seurauksena rikoksesta epäillyltä riistetään vapaus joksikin aikaa pitämällä häntä säilössä esitutkinnan turvaamista ja/tai myöhempää vangitsemista varten. Sen tarkoituksena on lähes aina estää rikoksesta epäiltyä pakenemasta, vaikeuttamasta tutkintaa tai jatkamasta rikollista toimintaa, jotta esitutkinta pystytään suorittamaan. (Helminen ym. 2012, 760.) Pidättämistä rajoittaa kuitenkin kohtuuttoman pidättämisen kieltö, jonka mukaan ketään ei saa pidättää, jos se olisi kohtuutonta asian laadun, rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olojen takia. Pidätetty on myös päästettävä vapaaksi heti, kun edellytyksiä pidättämiseen ei enää ole. Pidätetty on päästettävä vapaaksi viimeistään silloin, kun vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetty aika on kulunut, ellei häntä vaadita vangittavaksi. (PKL 2:7.)

Vangitseminen (PKL 2:11)

Tuomioistuin saa määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatuksesta. Edellytykset vangitsemiseen ovat samat kuin pidättämisen osalta. (PKL 2:11.) Pidätettyä henkilöä koskeva vangitsemisvaatimus on tehtävä tuomioistuimelle viipymättä, kuitenkin viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello 12:ta. Vaatimus on myös käsiteltävä viipymättä tuomioistuimessa, mutta viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta. (PKL 3:4 §, 5 §.) Pakkokeinolain kolmannen luvun 15 §:n nojalla vangitulla on oikeus saada vangitsemisasiä uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi kahden viikon välein (PKL 3:15).

Vangitsemalla rikoksesta epäiltyä riistetään vapaus pitämällä häntä säilössä esitutinnan loppuvaiheen sekä syytejutun oikeudenkäynnin ja rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Useimmiten epäilty on vangitsemishetkellä pidätettynä tai muulla perusteella viranomaisen säilössä, jolloin vapaudenmenetys jatkuu vangitsemisen seurauksena, mutta epäillyn oikeudellinen asema muuttuu vangituksi eli tutkintavangiksi. (Helminen ym. 2012, 780–781.)

Taulukko 2. Kiinniotetut, pidätetyt ja vangitut vuosina 2009–2013 (Tilastokeskus)

Pakkokeino	2009	2010	2011	2012	2013
Kiinniotto	31 884	30 765	31 642	28 627	27 726
Pidättäminen	10 965	11 123	11 097	10 584	10 110
Vangitseminen	2 323	2 334	2 373	2 548	2 420
YHTEENSÄ	225 532	215 400	227 417	216 599	210 302

Tutkintavankeudessa poliisin tiloissa

Rikoksesta epäiltyä, joka odottaa lainvoimaista tai täytäntöönpanokelpoista tuomiota, kutsutaan tutkintavangiksi. Tutkintavankeudella pyritään ennen kaikkea turvaamaan esitutinnan ja oikeudenkäynnin asianmukainen toteutuminen. Suurin osa tutkintavangeista on sijoitettu vankiloihin, mutta noin kuudesosa on vangittuna poliisin ylläpitämissä poliisivankiloissa. (Mohell, Martikainen & Uotila 2010, 15.) Tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n mukaan tutkintavanki voidaan sijoittaa poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä hänen erillään pitämiseksi, turvallisuussyiden takia tai, jos rikoksen selvittäminen vaatii sitä erityisestä syystä. Enimmäisaika poliisin tiloissa säilyttämiseen on neljä viikkoa, mutta se voidaan ylittää erittäin painavien syiden takia. (TVL 768/2005.) Lähtökohtaisesti pyritään siihen, että heti vangitsemispäätöksen jälkeen henkilö siirretään pois poliisin säilytystiloista.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksessa vuodelta 2009 todetaan, että tutkintavankien keskimääräinen säilytysaika poliisivankiloissa on kaksi viikkoa, mutta yli kuukauden pituisia säilytysaikoja on vuodessa noin 200 (K 14/2010 VP, 25). Vuoden 2009 pisin säilytysaika oli vähän yli kahdeksan kuukautta. Joissain yksittäisissä tilanteissa säilytysaika poliisin tiloissa on saattanut venyä jopa vuoteen. Syinä pitkiin säilytysaikoihin ovat esimerkiksi esitutinnan pitkä kesto, yhteydenpitorajoitusten turvaaminen ja joidenkin vankien kohdalla heidän oma haluttomuutensa siirtyä tavalliseen vankilaan. (Mohell ym. 2010, 30–58.)

Tutkintavankien säilytys poliisin tiloissa on ongelmallista, koska poliisivankiloita ei ole suunniteltu sen kaltaiseen pitkäaikaissäilytykseen. Varsinaisiin tutkintavankiloihin verrattuna poliisivankiloiden olosuhteet ovat varsin puutteelliset (K 14/2010 VP, 25). Kidutuksen vastainen komitea eli CPT onkin arvostellut Suomea asiasta toistuvasti. Ensimmäinen huomautus annettiin jo 20 vuotta sitten, mutta siitä huolimatta tutkintavankeja säilytetään yhä poliisin tiloissa. CPT vieraili edellisen kerran Suomessa vuoden 2014 lopulla eikä yksikään vierailun kohteena olleista poliisivankiloista soveltunut henkilöiden säilyttämiseen poliisin pidätysaikaa (96 tuntia) kauemmaksi ajaksi. CPT:n mukaan poliisivankiloiden useimmissa selleissä ei ollut riittävästi päivänvaloa eikä säilytystiloissa ollut todellista mahdollisuutta päivittäiseen ulkoiluun, ei järjestettyä toimintaa eikä kunnollista terveydenhuoltoa. (CPT/Inf(2014)28.)

Olosuhteiden lisäksi tutkintavankien säilyttämiseen poliisivankilassa liittyy myös periaatteellinen puolensa. Kansainvälisen vaatimuksen mukaan rikosta tutkiva viranomaisena ei saisi säilyttää rikoksesta epäiltyä, jotta epäasialliset tutkintakeinot ja painostus saataisiin estettyä. CPT onkin ottanut kantaa siihen, että säilytys- ja esitutkintavastuu olisi eriytettävä toisistaan. (K 14/2010 vp, 25.)

3.1.3. Ulkomaalaislain perusteella säilöönottotut

Poliisilain nojalla kiinniotettujen ja pakkokeinolain perusteella kiinniotettujen, pidätettyjen ja vangittujen lisäksi poliisin tiloissa voidaan säilyttää myös ulkomaalaislain perusteella säilöönottettuja. Ulkomaalaislain (301/2004) 7 luvussa säädetään turvaamistoimista, joiden tarkoituksena on helpottaa joko henkilön maahantulon edellytysten selvittämistä tai maasta poistamista. Tehokkain turvaamistoimista on säilöönotto, mutta samalla se myös rajoittaa eniten yksilön oikeuksia. Muita turvaamistoimia ovat ilmoittautumisvelvollisuus, matkustusasiakirjojen haltuunotto ja vakuuden asettaminen. Säilöönoton edellytyksistä säädetään pykälässä 121. Sen mukaan ulkomaalainen voidaan muiden turvaamistoimien sijasta määrätä otettavaksi säilöön, jos

- 1) ulkomaalaisen henkilökohtaiset ja muut olot huomioon ottaen on perusteltua aihetta olettaa, että hän piileskelemällä, pakenemalla tai muulla tavoin menetellen estää tai huomattavasti vaikeuttaa itseään koskevaa päätöksentekoa tai maasta poistamistaan koskevan päätöksen täytäntöönpanoa;
- 2) säilöönotto on tarpeellinen epäselvän henkilöllisyyden selvittämiseksi (edellyttäen, että henkilö on asiaa käsiteltäessä esittänyt epäluotettavia tietoja tai kieltäytynyt tietojen antamisesta tai muuten käy ilmi, ettei henkilöllisyyttä voida pitää selvänä); taikka

3) ulkomaalaisen henkilökohtaiset ja muut olot huomioon ottaen on perusteltua aihetta olettaa hänen syyllistyvän rikokseen Suomessa.

Ulkomaalaisen säilöön ottamisesta päättää poliisissa poliisilaitoksen, keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällystöön kuuluva poliisimies ja rajavartiolaitoksessa pidättämiseen oikeutettu virkamies tai vähintään luutnantin arvoinen rajamies. Säilöön ottamisen peruste on ilmoitettava säilöönotetulle tai hänen lailliselle edustajalleen. Säilöönotettu tulee sijoittaa mahdollisimman pian säilöönotettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annetussa laissa (116/2002) tarkoitettuun säilöönottoyksikköön. Henkilö voidaan kuitenkin sijoittaa poikkeuksellisesti myös poliisin säilytystiloihin, jos säilöönottoyksiköt ovat tilapäisesti täynnä tai jos ulkomaalainen otetaan säilöön kaukana lähimmästä säilöönottoyksiköstä. Tällöin säilytysaika poliisin tiloissa saa olla enintään neljä vuorokautta. Alle 18-vuotias voidaan sijoittaa poliisin tiloihin vain, jos myös hänen huoltajansa tai muu täysi-ikäinen perheenjäsenensä on otettu säilöön samaan paikkaan. (UlkL 123 §.)

Käytännössä katsoen ulkomaalaisia säilöönotettuja on jouduttu säilyttämään pitkiäkin aikoja poliisin tiloissa Suomen ainoan säilöönottoyksikön ollessa täynnä. Keskimääräinen säilöösäpitoaika on kymmenen päivää. Suurin osa poliisin tiloissa säilytettävästä yli tuhannesta ulkomaalaisesta on käännytettäviä, kielteisen päätöksen saaneita turvapaikan hakijoita. Tällä hetkellä Suomessa on Helsingin Metsälän 40-paikkaisen säilöönottoyksikön lisäksi Joutsenossa, lähellä Suomen kaakkoisrajaa sijaitseva Konnunsuon säilöönottoyksikkö, jossa on 30 paikkaa. Ajankohtaista tietoa siitä, onko tilanne parantunut toisen säilöönottoyksikön perustamisen myötä, ei ole. Vielä vuoden 2014 alussa lähes jokainen ulkomaalaislain nojalla säilöönotettu aloitti säilöönottonsa poliisin säilytystiloissa ennen säilöönottoyksikköön pääsyä. (Sisäministeriö 2014, 5.)

Samoin kuin tutkintavankien säilytykseen poliisivankiloissa, on CPT kritisoinut myös ulkomaalaisten säilöönotettujen säilyttämistä poliisin tiloissa. Poliisin säilytystilat eivät sovellu myöskään ulkomaalaisten säilyttämiseen ja säilytystilojen olosuhteiden takia ulkomaalaislain perusteella säilöönotetun vapautta joudutaan rajoittamaan tarpeettoman paljon. (K 2/2014 vp, 67.) Poliisin tiloissa säilytettävien ulkomaalaisten kohteluun sovelletaan putkalakia ottaen huomioon säilöön ottamisen peruste (POHA 2020//2013/5490, 1).

3.2. Vapautensa menettäneiden kohtelu ja käsittely poliisin säilytystiloissa

Perustuslain mukaan vapautensa menettäneiden oikeudet on turvattava laintasoisella sääntelyllä. (PL 731/1999, 7 §.) Tällä hetkellä poliisin tiloissa säilytettävien vapautensa menettäneiden oikeuksista

säädetään kahdessa laissa. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettu laki eli niin kutsuttu putkalaki (841/2011) sääntelee kaikkien poliisin tiloissa säilytettyjen henkilöiden kohtelua. Päähtyneiden käsittelystä annettua lakia (461/1973) sovelletaan puolestaan nimenomaisesti päähtyneisiin, jotka on otettu kiinni poliisilain 2 luvun 2 §:n perusteella henkilön suojaamiseksi. Ennen putkalain säätämistä poliisin säilyttämien tutkintavankien, pidätettyjen ja muilla kuin edellä mainitulla perusteella kiinniotettujen kohtelusta ei ollut annettu erityissäädöstä lain tasolla (HE 90/2005 vp, 1).

Sisäministeriön (646/2008) ja valtioneuvoston (645/2008) asetukset poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta määräävät yksityiskohtaisesti vapautensa menettäneiden kohteluun liittyvät tarkastukset ja niiden kirjaamisenmenettelyt, tehtävät ilmoitukset sekä vartijan voimankäyttövälineet ja aseenkantamisen säilytystiloissa. Poliisihallituksen ohjetta (2020/2013/5490) poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta sovelletaan sen sijaan kaikkien vapautensa menettäneiden kohteluun poliisin tiloissa ja poliisin suorittamien kuljetusten aikana.

Heti putkalain 1 luvun 4 §:ssä säädetään, että vapautensa menettäneitä on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Putkaohjeessa todetaan lisäksi, että vapautensa menettäneen kohtelussa on noudatettava hienotunteisuutta ja huolehdittava siitä, ettei vapautensa menettäneelle aiheudu säilöissä tarpeetonta haittaa. Ohjeen mukaan säilytystilaan ottamisen perusteiden arvioinnissa tulee ottaa huomioon poliisin yleisen toiminnan periaatteet ja asianmukaisten lakien edellytysten täytyminen (POHA 2020/2013/5490, 3). Esimerkiksi päähtyneenä kiinniotetun säilöön ottamisen tarvetta arvioidessa on otettava huomioon päähtyneiden käsittelystä annetun lain toinen pykälä, jonka mukaan rauhallinen päähtynyt on ensisijaisesti toimitettava päähtyneiden selviämisasemalle tai muuhun hoitopaikkaan⁸, jollei hänestä voida huolehtia muulla tavalla. Kolmannessa pykälässä todetaan, että päähtynyt voidaan ottaa säilöön, jos hänen pitämisensä säilössä on hänen päähtymysasteensa ja terveydentilansa sekä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisen huomioon ottaen tarpeen. (PäihKL 2 §, 3 §.)

Poliisilaissa (872/2011) säädetään vapautensa menettäneen turvallisuustarkastuksesta, joka tehdään ennen henkilön säilöön sijoittamista. Turvallisuustarkastuksessa katsotaan, mitä henkilöllä on vaatteissaan, muuten yllään tai mukana olevissaan tavaroissa sen varmistamiseksi, ettei henkilöllä ole

⁸ Putkalain esitöissä muulla hoitopaikalla tarkoitetaan henkilön kotia tai muuta tiedettyä asuinpaikkaa. Päähtyneen toimittaminen kotiin tai hänen muuhun asuinpaikkaan rajoittaa kiinniotetun vapautta yleensä vähemmän kuin muu viranomaisen suorittama toimenpide, joten se on ensisijainen vaihtoehto poliisin säilytystilaan ottamiseen nähden. On kuitenkin otettava huomioon, että siitä ei saa aiheutua vaaraa päähtyneen perheelle tai muille hänen kanssaan asuville henkilöille. Mikäli päähtynyt taas joudutaan jättämään yksin kotiin tai muuhun asuinpaikkaan, on poliisin varmistuttava siitä, ettei siitä aiheudu henkilön päähtymysaste ja terveydentila huomioon ottaen vaaraa päähtyneen terveydelle. (HE 90/2005 vp, 122.)

hallussaan sellaisia esineitä tai asioita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen tai aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille (PoL 12 §). Ennen putkalle kuljettamista on varmistettava, ettei vapautensa menettänyt voi myöskään vaarantaa kuljettamista suorittavien tai sivullisten turvallisuutta taikka omaa turvallisuuttaan. Vapautensa menettäneen turvallisuus on pyrittävä takamaan kuljetuksen aikana mahdollisimman hyvin. Päähtynyt henkilö on asetettava päähtymysasteensa edellyttämään asentoon. Esimerkiksi vahvasti päähtynyt tulee asettaa kylkiasentoon hengityksen varmistamiseksi. (POHA 2020/2013/5490, 10.)

Lisäksi vapautensa menettäneelle tehdään putkalain toisen luvun 4 § mukainen tulotarkastus säilytystilaan ottamisen yhteydessä. Tulotarkastuksessa vapautensa menettäneen henkilöllisyys todetaan ja kirjataan, ja mukana oleva omaisuus luetteloidaan (PSL 2:4). Vapautensa menettänyt vaihtaa tässä vaiheessa tarvittaessa myös vaatteensa. Henkilö saa käyttää omia vaatteitaan, mikäli siitä ei aiheudu vaaraa vapautteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoitukselle, säilytystilan järjestykselle tai vapautensa menettäneen terveydelle (PSL 3:2). Päähtyneiden käsittelystä annetun lain 8 § puolestaan määrää, että säilöön otetulta on otettava säilöissäpidon ajaksi pois kaikki esineet, joilla hän saattaa vahingoittaa itseään tai muita. Vapautensa menettäneen on kuitenkin annettava pitää hallussaan kohtuullisen määrän mukanaan tuomaansa tai myöhemmin saamaansa omaisuutta, jollei hallussapidosta aiheudu vaaraa henkilön turvallisuudelle tai toimenpiteen tarkoitukselle, eikä hallussapidolle ole laillista estettä. Haltuun annettava tai jätettävä omaisuus ei saa myöskään soveltua omaisuuden vahingoittamiseen eikä se saa säilytystilan olot huomioon ottaen aiheuttaa erityistä haittaa säilytystilan yleiselle järjestykselle. (POHA 2020/2013/5490, 13.)

Myös putkalaissa säädetään vapautensa menettäneen turvatarkastuksesta. Lain 9 luvun 3 §:n mukaan vapautensa menettänyt saadaan tarkastaa säilytystilan alueella ja säilytystilassa sekä kuljetuksen aikana turvallisuudesta huolehtimisen, järjestyksen turvaamisen ja omaisuuden suojelemisen takia. Turvatarkastuksessa voidaan käyttää metallinilmaisinta, muuta teknistä laitetta tai koulutettua koiraa taikka tarkastaa vaatteita tunnustelemalla tai muulla vastaavalla tavalla vapautensa menettänyt sen varmistamiseksi, ettei hänellä ole mukanaan esinettä tai ainetta,

- 1) jolla voidaan aiheuttaa vaaraa henkilön turvallisuudelle tai vakavaa vaaraa säilytystilan järjestykselle,
- 2) joka erityisesti soveltuu omaisuuden vahingoittamiseen tai
- 3) jonka hallussapito on muuten laissa tai lain nojalla kielletty.

Turvallisuus- tai tulotarkastuksen yhteydessä on kiinnitettävä erityistä huomiota vapautensa menettäneen mahdollisiin sairauksiin ja vammoihin tai muihin seikkoihin, joilla voi olla vaikutusta

säilytykseen. Poliisin on tarkastettava henkilö mahdollisten vammojen toteamiseksi ennen säilöön sijoittamista, vaikkei tämä itse ilmoittaisikaan vammoista. Putkaohjeen mukaan mahdolliset sairauskohtaukset ja sairaudet pitää pystyä seulomaan ainoastaan päihtymyksestä johtuvista oireista ennen säilöön sijoittamista. Mahdollisten sairauksien selvittämisen lisäksi poliisin tulee arvioida henkilön tajunnan taso. Reagoimatonta henkilöä ei saa ikinä toimittaa säilöön. Tajunnan tason arvioinnin yhteydessä henkilöä puhutetaan ja kehoitetaan avaamaan silmänsä. Mikäli päihtyneeksi epäilty henkilö ei kuitenkaan reagoi kehotuksiin, häntä tulee ravistella ja koettaa saada hereille. Jos henkilö on reagoimaton ravisteluunkin, tulee seuraavaksi selvittää hänen reagoimisensa kipuärsytykseen. (POHA 2020/2013/5490, liite 4).

Jos on syytä epäillä, että henkilöllä on päihtymyksen lisäksi alkoholista johtuva myrkytystila tai päihtymyksen sijasta jokin terveyttä vakavasti vaarantava sairaus, poliisin on kutsuttava ensihoitoyksikkö paikalle. Ensihoitoyksikkö tekee ensiarvion henkilön terveydentilasta, jonka perusteella ratkaistaan, toimitetaanko henkilö hoitoon tai tarkempaan tutkimukseen. (POHA 2020/2013/5490, liite 4.) Päihtynyt on myös velvollinen alistumaan sellaiseen lääkinnälliseen hoitoon, jota pidetään tarpeellisena hänen päihtymysasteeseensa ja terveydentilaansa nähden (PäihKL 6 §). Vapautensa menettänyt on sairauksien tai vammojen vuoksi toimitettava asianmukaiseen tutkimukseen tai hoitoon hänen omasta pyynnöstäänkin (POHA 2020/2013/5490, 10).

Mikäli vapautensa menettänyt on sellaisessa kunnossa, että hänet voidaan ottaa säilöön, hänet on ensisijaisesti pyrittävä sijoittamaan yhden hengen selliin. Hänet voidaan sijoittaa samaan selliin toisen henkilön kanssa vain, jos siitä ei aiheudu vaaraa henkilöiden, toimenpiteen tarkoituksen eikä säilytystilan turvallisuudelle. Eri sukupuolta olevia ei saa sijoittaa samaan säilytyshuoneeseen. Lisäksi alle 18-vuotias on pidettävä erillään muista säilytystiloissa säilytettävistä henkilöistä, ellei hänen etunsa vaadi muuta. Lisäksi rangaistusvangit⁹, tutkintavangit, pidätetyt ja muut kiinniotetut tulisi mahdollisuuksien mukaan säilyttää erillään toisistaan. (POHA 2020/2013/5490, 11.)

Säilytystiloissa suoritettavasta valvonnasta säädetään putkalain 9 luvun 1 §:ssä. Sen mukaan vapautensa menettäneitä ja säilytystilaa on valvottava siten kuin vapautteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoitus, säilytystilan järjestys, säilytystilassa pitämisen varmuus, karkaamisen tai säilytystilasta luvatta poistumisen estäminen, vapautensa menettäneiden ja muiden henkilöiden turvallisuus ja rikoksen estäminen edellyttävät. Teknisestä valvonnasta säädetään puolestaan putkalain luvussa 12. Lain esitöissä teknisellä valvonnalla tarkoitetaan teknisin apuvälinein tapahtuvaa valvontaa, joka

⁹ Rangaistusvanki voi olla joko vankeusvanki tai sakkovanki. Vankeusvangilla tarkoitetaan vankia, jolle on langetettu vankeustuomio rikoksesta, kun taas sakkovanki on saanut sakkotuomion, joka on maksamattomuuden takia muunnettu vankeudeksi. 3 päiväsakkoa vastaa yhtä vankeuspäivää. (Tilastokeskuksen www-sivut.)

kohdistetaan kiinniotettuihin ja pidätettyihin. Hallituksen esityksessä muistutetaan, ettei teknisellä valvonnalla pyritä korvaamaan henkilöllistä valvontaa, vaan sen tarkoituksena on henkilöllisen valvonnan tukeminen ja tehostaminen, jolloin kiinniotettujen ja pidätettyjen turvallisuus pystytään turvaamaan paremmin. (HE 90/2005 vp.) Teknisen valvonnan yhteydessä kertynyttä kuvaa, ääntä ja muuta tietoa voidaan tallentaa pidätettyjen ja kiinniotettujen asianmukaisen kohtelun turvaamiseksi. Pidätettyjen ja kiinniotettujen kohtelun asianmukaisuuden selvittämisen lisäksi tallennetta voidaan käyttää pidätettyjen ja kiinniotettujen kohtelun yleisen valvomisen tarkoituksessa sekä säilytystilassa tehdyksi epäillyn rikoksen selvittämiseksi. (PSL 12:2.)

Myös putkaohjeessa ohjeistetaan vapautensa menettäneen valvonnasta. Teknisen valvonnan lisäksi valvontahenkilöstön tulee käydä henkilökohtaisesti tarkastamassa säilytystilaan sijoitetun tila. Näistä henkilöllisistä tarkastuskierroksista on määrättävä säilytystilan järjestyssäännössä. Yleensä tarkastuskierrosten väli on joko yksi tai kaksi tuntia. Jos päihtyneen tiedetään kaatuneen eikä hänen toimittamistaan hoitoon ole pidetty perusteltuna tämän normaalin reagoimisen vuoksi, putkan henkilöstön on erityisesti tarkkailtava hänen kuntoaan ja hengitystään säilöissäpidon aikana. Päihtyneiden osalta on kiinnitettävä huomiota myös pitkään selällään makaamiseen ja kuorsaamiseen. Lisäksi poikkeava käyttäytyminen ja liikkumattomuus vaativat erityistä huomiota. (POHA 2020/2013/5490, 3.)

Tekninen valvonta on rajattu koskemaan vain kiinniotettuja ja pidätettyjä. Tutkintavankeuslaki (13:3 §, 4 §) määrittelee tilanteet, joissa tutkintavanki voidaan asettaa erityisen valvonnan alaiseksi. Tarkkailu on turvaamistoimenpide, jossa tutkintavanki voidaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, joka on ympärivuorokautisessa tarkkailussa. Tarkkailun on oltava välttämätöntä erityisestä syystä, joka voi olla jokin seuraavista:

- 1) päihtyneen tai päihdyttävien aineiden käyttämisen vieroitusoireista kärsivän tutkintavangin terveydentilan seuraamiseksi ja hänen turvallisuutensa varmistamiseksi;
- 2) itsemurhan tai itsetuhoisen käyttäytymisen estämiseksi; taikka
- 3) sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muulla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa tutkintavangin tai muiden henkilöiden turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle.

Näissä tapauksissa on tehtävä viipymättä ilmoitus terveydenhuollon ammattihenkilölle, jonka on mahdollisimman pian tutkittava tutkintavangin terveydentila. Tarkkailu ei saa kestää pitempään kuin on välttämätöntä eikä yli seitsemää vuorokautta. Sitä voidaan kuitenkin jatkaa, jos se on välttämätöntä

edellä mainittujen syiden perusteella. (TVL 13:3.) Tutkintavanki voidaan sijoittaa myös erityistarkkailuun. Sitä käytetään, jos on perusteltua syytä epäillä, että tutkintavangilla on kehossaan kiellettyjä aineita tai esineitä. Tällöin hänet voidaan sijoittaa selliin tai huoneeseen, jossa häntä sekä kiellettyjen aineiden tai esineiden poistumista hänen kehostaan voidaan tarkkailla ympäri vuorokauden. (TVL 13:4.)

3.3. Poliisin tehtävät ja ammattietiikka

Poliisin tehtävät määritellään poliisilain 1 luvun 1 §:ssä. Sen mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii turvallisuuden edistämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa. Lisäksi poliisi huolehtii tehtäviinsä kuuluvasta kansainvälisestä yhteistyöstä. (PoIL 1:1.)

Poliisin on edellä mainittuja tehtäviä suorittaessaan ja ylipäänsä kaikessa toiminnassaan otettava huomioon poliisin ammatin etiikka. Ammattietiikka käsittelee tietyn ammatin keskeisiä arvoja sekä ammattilaisen velvollisuuksia ja vastuita ammatille tyypillisiä tilanteita varten. Poliisin ammattietiikka sisältää samoja asioita kuin useiden muidenkin ammattien etiikat, esimerkiksi rehellisyys ja yhteisen edun asettaminen oman edun edelle ovat jokaiselle virkamiehelle tuttuja periaatteita. Poliisin ammattietiikan perusta on osin lainsäädännössä ja siihen perustuvissa ohjeissa, mutta myös yleinen oikeustaju ja siihen liittyvä ammattialakohtainen sosiaalinen normisto sekä vakiintunut käytäntö on otettava huomioon. Lisäksi kansainväliset viranomaiskäytäntöä normittavat sopimukset ohjaavat joko suoraan tai välillisesti poliisin toimintaa. Poliisin ammattietiikan lähtökohtana pidetään myös historian kuluessa kehittyneitä ammattiaseman mukanaan tuomia vastuita, oikeuksia ja velvollisuuksia. (Ellonen ym. 2000, 24–25.)

Poliisit vannovat lisäksi eettisen valan, jonka tarkoituksena on saada poliisin ammattikunta tiedostamaan ja sisäistämään entistäkin paremmin ne arvot ja hyvät toimintatavat, joita poliiseilta odotetaan Suomessa. Valan antavat kaikki 1.10.2000 jälkeen poliisin perustutkinnon suorittaneet poliisimiehet, jotka tulevat toimimaan poliisimiehen virassa. Valassa poliisit lupaavat käyttäytyä parhaan kykynsä ja taitonsa mukaisesti aina ja kaikissa tilanteissa poliisin arvolle sopivalla tavalla sekä kunnioittaa jokaisen ihmisarvoa ja oikeuksia. Lisäksi poliisin valtuuksia luvataan käyttää lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla. Edelleen luvataan noudattaa esimiesten käskyjä ja olla valmiita kohtaamaan poliisin ammattiin liittyvät vaarat, toimia avoimesti ja sovinnollisuutta edistäen, sekä

käyttäytyä rehdisti, auttavaisesti ja ammatillista yhteishenkeä vahvistaen. Viimeiseksi poliisit lupaaavat olla oikeudenmukaisia ja toimia työyhteisön parhaaksi. (Poliisin www-sivut.)

Huomion arvoista poliisin ammattietiikassa putkakuolemien kannalta on erityisesti aiheesta annettu lainsäädäntö sekä perustuslakiin kirjattujen perusoikeuksien ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa olevien ihmisoikeuksien toteutuminen. Poliisin toimivaltuudet henkilön kiinniottamiseen tulevat poliisilaista (ks. luku 3.2.1.) ja toimivaltuudet henkilön rikosperusteiseen kiinniottamiseen, pidättämiseen ja vangitsemiseen pakkokeinolaista (ks. luku 3.2.2.). Näiden toimivaltuuksien puitteissa poliisi voi sijoittaa henkilön myös säilöön. Säilytystilaan ottamisen perusteiden arvioinnissa tulee ottaa huomioon asianmukaisten lakien edellytysten täyttymisen lisäksi poliisitoimintaa ohjaavat yleiset periaatteet. Vapautensa menettäneiden kohtelussa ja käsittelyssä noudatetaan puolestaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettuja säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita (ks luku 3.3). Poliisitoiminnan yleisiä periaatteita sekä putkakuolemakysymyksen kannalta olennaisia perus- ja ihmisoikeuksia on käsitelty seuraavaksi tarkemmin.

3.3.1. Poliisitoiminnan yleiset periaatteet

Poliisin on toiminnassaan otettava huomioon poliisilain ensimmäiseen lukuun kirjatut poliisitoiminnan yleiset periaatteet, jotka ovat perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, suhteellisuusperiaate, vähemmän haitan periaate, tarkoitussidonnaisuuden periaate sekä mahdollisuus luopua tehtävästä tai siirtää se (PolL 872/2011). Nämä yleisellä tasolla säädetty toiminnan periaatteet koskevat niin kaikkien poliisitehtävien hoitoa kuin kaikkea poliisivaltuuksienkin käyttöäkin. Ennen kaikkea näiden periaatteiden noudattaminen on tärkeää voimakeinojen käytön yhteydessä ja kun puututaan olennaisiin tavoin kansalaisten oikeuspiiriin poliisitoimenpiteiden yhteydessä. (Helminen, Kuusimäki & Rantaeskola 2012, 204.)

Poliisilain 1 luvun 2 §:n mukaan poliisin tulee kunnioittaa perus- ja ihmisoikeuksia, ja toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka edistää parhaiten näiden oikeuksien toteutumista. Perus- ja ihmisoikeuksia käydään läpi tarkemmin jäljempänä. Suhteellisuusperiaatteen mukaan poliisin toimenpiteiden on puolestaan oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen, ikään, terveyteen sekä muihin vastaaviin häneen liittyviin ja tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin (PolL 1:3). Käytännössä siis

käytettävien keinojen ja niiden aiheuttamien haittojen tulee olla järkevässä suhteessa tavoiteltavaan päämäärään (Helminen, Kuusimäki & Rantaeskola 2012, 204).

Suhteellisuusperiaatteen ajatuksen ilmentää myös erityissäännös tehtävän luopumisesta ja siirtämisestä. Poliisilla on oikeus luopua toimenpiteestä, jos sen loppuunsaattaminen voisi johtaa kohtuuttomiin seurauksiin tavoiteltavaan tulokseen nähden. (PoL 1:9.) Tällä säännöksellä pyritään estämään sellaisten tilanteiden syntyminen, joissa poliisivaltuuksien käyttö mahdollisesti aiheuttaisi asianosaiselle tai sivulliselle henkilölle suurempaa haittaa kuin torjuttava oikeudenloukkaus tai häiriö (Helminen, Kuusimäki & Rantaeskola 2012, 205).

Vähemmän haitan periaate sen sijaan tarkoittaa sitä, että poliisin toimenpiteillä ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää eikä aiheuttaa kenellekään suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on tehtävän suorittamiseksi välttämätöntä (PoL 1:4). Periaate tarkoittaa siis toimenpiteen tarpeellisuuden vaatimuksen noudattamista. Huomionarvoista on, että poliisi saa arvioida toimenpiteen tarpeellisuutta lähtökohtaisesti pelkästään poliisille kuuluvien päämäärien saavuttamisen kautta. Siten yhteiskunnan ”yleisen hyvän” silmällä pitäminen ei ole mahdollista toimivaltajärjestelmää sovellettaessa. (Helminen, Kuusimäki & Rantaeskola 2012, 207.)

Tarkoitussidonnaisuuden periaatteen mukaan poliisi saa käyttää toimivaltuuttaan vain säädettyyn tarkoitukseen. Poliisi ei voi käyttää jotakin toimenpidettä vain kiertääkseen toisen toimenpiteen ja saavuttaakseen näin jonkin tietyn päämäärän paremmin tai helpommin. Kaikissa poliisitehtävissä on lisäksi ehdoton lainmukaisuuden vaatimus, mikä korostuu jo siitäkin käytännön syystä, että poliisitoiminnassa saatetaan joutua puuttumaan voimakkaasti ja hyvin konkreettisestikin toimenpiteen kohteena olevan henkilön oikeusasemaan. (Parviainen, Kortessalmi & Rantaeskola 2014, 32–33.)

3.3.2. Perus- ja ihmisoikeudet

Perusoikeudet ovat perustuslaissa yksilölle turvattuja oikeuksia. Putkakuolemakysymyksen kannalta olennaisia perusoikeuksia ovat niin kutsutut vapausoikeudet, jotka turvaavat yksilön vapautta julkisen vallan puuttumisia vastaan. Vapausoikeuksien toteutuminen poliisin tiloissa säilytettävien ihmisten kohdalla on myös tärkeä oikeusasiamiehen valvonnan kohde. Perustuslain 7 §:ssä säädetään oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Lisäksi säännöksen 2 momentin mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa tai muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Tärkeä on myös säännös yhdenvertaisuudesta. Perustuslain 6 §:n mukaan ketään ei saa

ilman hyväksyttävää syytä asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (PL 6 §, 7 §.) Oikeutta elämään voidaan kuitenkin pitää tärkeimpänä perusoikeutena, koska ilman sitä muiden perusoikeuksien nauttiminen olisi mahdotonta.

Ihmisoikeudet perustuvat kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, joissa säännökset turvatuista oikeuksista ovat hyvin samankaltaiset kuin Suomen perustuslaissa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen¹⁰ 2 artiklassa säädetään jokaisen oikeudesta elämään ja 5 artiklassa jokaisen henkilökohtaisesta vapauden suojasta. 5 artikla on useimpiin EIS:n artikloihin verrattuna hyvin yksityiskohtainen, minkä voidaan katsoa heijastavan sitä, miten keskeinen merkitys henkilökohtaisella vapaudella on eurooppalaisessa perusoikeuskäsityksessä. Artiklan 1 kappaleen ensimmäisessä lauseessa julkituodaan jokaisen oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Vapaus on artiklan tarkoittamassa merkityksessä suojaa vapaudenriistoa vastaan. Henkilökohtainen turvallisuus antaa sen sijaan turvaa mielivaltaista vapauten puuttumista vastaan ja näin vahvistaa yksilön vapaudenriistoa vastaan nauttimaan suojaa. Viranomaisilla on korostunut velvollisuus huolehtia vapautensa menettäneiden turvallisuudesta vapaudenmenetyksen aikana. EIS:n mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneen terveen henkilön kuoleminen vapaudenmenetyksen aikana merkitseekin valtiolle erityisen tiukkaa velvollisuutta antaa uskottava selitys kuolemaan johtaneista olosuhteista. (Pellonpää, Gullans, Pölönen & Tapanila 2012, 316–392.)

EIS:n 3 artiklassa määrätään puolestaan kidutuksen kiellosta. Sen mukaan ”ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.” Artiklan loukkaus voi tapahtua esimerkiksi laiminlyönnin kautta, joka tulee mahdolliseksi myös tässä kontekstissa. Viranomaisilla on velvollisuus suojella vapautensa menettäneiden terveyttä ja näin ollen asianmukaisen hoidon laiminlyönti voi merkitä artiklan loukkausta. Myös kehnot vankila- tai vastaavat laitolosuhteet saattavat olla vastoin 3 artiklaa. EIS:n 3 artiklaan liittyy vuonna 1989 kansainvälisesti voimaan tullut kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen ehkäisemiseksi solmittu yleissopimus. Sopimuksella luotiin valvontajärjestelmä, joka perustuu paikan päällä tehtäviin tarkastuksiin. Näiden tarkastusten kautta sopimuksella perustettu komitea eli CPT pyrkii parantamaan vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua. (Emt 344–380.)

¹⁰ Euroopan ihmisoikeussopimus eli EIS avattiin allekirjoitettavaksi vuonna 1950 ja se tuli voimaan 1953. Suomi liittyi EIS:ään vuonna 1989 ja se ratifioitiin noin vuosi myöhemmin. EIS:ä pidetään maailman tehokkaimpana ihmisoikeussopimuksena, vaikka se ei ole sisällöltään laaja-alaisin eikä kaikilta osin edes nykyaikaisin ihmisoikeussopimus. Sopimuksen erityisluonne selittyy sen valvontajärjestelmällä. EIS:n toteutumista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. (Pellonpää ym. 2012, 3–8.)

YK:n kansainvälisiä ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen¹¹ 9 artiklassa säädetään puolestaan seuraavalla tavalla: ”Jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Ketään ei saa mielivaltaisesti pidättää tai vangita. Keneltäkään ei saa riistää hänen vapauttaan paitsi laissa säädetyillä perusteilla ja sen määräämässä järjestyksessä.” Lisäksi 10 artiklan mukaan henkilöitä, joiden vapaus on riistetty, tulee kohdella inhimillisesti ja ihmisen synnynnäistä arvoa kunnioittaen. Käytännössä perustuslaissa, EIS:ssä ja KP-sopimuksessa olevat säännökset vapausoikeuksista ovat hyvin samankaltaisia ja esimerkiksi eurooppalaista ihmisoikeussopimuksen ratifiointia valmisteltaessa Suomessa tehdyt lainmuutokset liittyivät juuri säännökseen oikeudesta vapauteen ja turvallisuuteen (Pellonpää 2012, 392).

4. TUTKINTA JA RAPORTOINTI PUTKAKUOLEMATAPAUKSISSA

4.1. Putkakuoleman määritelmä

”Mikäli vainajalle on ilmaantunut toissijaisia¹² kuolemanmerkkejä tai ensihoito- tai sairaankuljetusyksikkö on lääkärin arvion kuultuaan lopettanut elvytyksen, eikä lähde kuljettamaan henkilöä sairaalaan, kuolema katsotaan tapahtuneeksi poliisin kuljetuksessa tai säilytystiloissa vapaudenmenetyksen aikana. Mikäli ensihoito- tai sairaankuljetusyksikkö kuljettaa henkilön sairaalaan tai terveyskeskukseen, mutta yksikön tullessa perille lääkäri toteaa henkilön kuolleeksi, kuolema on tulkittava vapaudenmenetyksen aikana tapahtuneeksi, koska kuolema on tapahtunut poliisin tiloissa tai poliisin suorittamassa kuljetuksessa ennen henkilön ottamista terveyskeskukseen tai sairaalaan.” (POHA 2020/2013/1727, 1–2.)

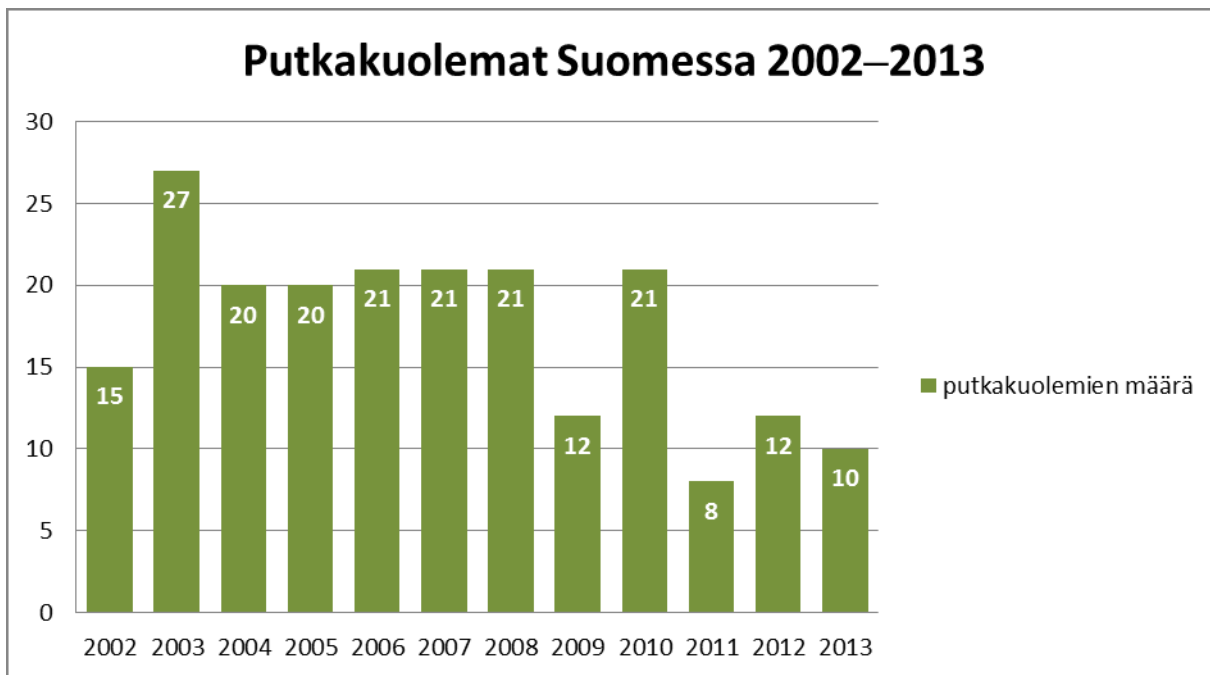
Edellä olevassa lainauksessa Poliisihallituksen ohjeesta (2020/2013/1727) *Vapautensa menettäneen kuoleman johdosta tehtävät ilmoitukset, tulkinta ja tilastointi*, määritellään, milloin kuolema on luokiteltavissa poliisin kuljetuksessa tai säilytyksessä tapahtuneeksi kuolemaksi eli ns. putkakuolemaksi. Vapautensa menettäneen kuolema katsotaan putkakuolemaksi siten niissä tapauksissa, joissa se on tapahtunut joko poliisin säilytystilassa, poliisin suorittamassa kuljetuksessa kiinniottopaikalta säilytystilaan tai poliisin suorittamassa kuljetuksessa säilytystilalta terveydenhuollon toimintayksikköön.

¹¹ Kansainvälisiä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus eli KP-sopimus astui Suomen osalta voimaan vuonna 1976. Sopimuksen toimeenpanoa valvoo YK:n ihmisoikeusneuvosto. (YK:n www-sivut)

¹² Toissijaisia eli sekundaarisia kuolemanmerkkejä ovat lautumien ja kuolonkankeuden ilmaantuminen sekä ruumiin jäähtyminen tai hajoaminen. Lautumilla tarkoitetaan kuoleman jälkeen ruumiin alapinnoille, kylkiin ja kaulan sivuille ilmaantuvia läiskäisiä sinipunertavia ihon värimuutoksia. (Karhunen 2000, 107.)

Koska tutkimuksen aineisto sisältää myös tapauksia, joissa vapautensa menettänyt on otettu hoitoon sairaalaan ja kuolema on tapahtunut vasta sieltä, putkakuoleman määritelmään sisällytetään myös sairaalassa ja terveyskeskuksessa tapahtuneet kuolemat. Aiemmin putkakuolemaksi katsottiin tapaukset, joissa vapautensa menettänyt oli kuollut 12 tunnin sisällä siitä, kun hänet oli otettu hoitolaitokseen ja siellä ryhdytty toimenpiteisiin. Tässä tutkimuksessa aikarajaa ei kuitenkaan ole.

Kuvio 1. Putkakuolemien määrä Suomessa vuosina 2002–2013 (Patja)

Vain lääkäri voi todeta henkilön kuolleeksi. Kuitenkin niissä tapauksissa, joissa pitkälle edenneet toissijaiset kuolemanmerkit ovat selvästi havaittavissa tai ruumis on muutoin tuhoutunut siten, ettei kuolemasta ole epäselvyyttä, lääkäreitä ei tarvitse kutsuta paikalle, vaan vainaja voidaan siirtää lääkärin tarkastettavaksi kuoleman toteamista varten. Jos henkilössä todetaan ainoastaan ensisijaisia kuolemanmerkkejä (hengityksen, pulssin, tajunnan puuttuminen ja reagoimattomuus), poliisin on ryhdyttävä välittömästi toimenpiteisiin henkilön saattamiseksi ensihoitoon. Poliisin on lisäksi tarvittaessa aloitettava elvytystoimenpiteet. Kun vastaava lääkäri tekee päätöksen elvytystoimien lopettamisesta, vainaja voidaan siirtää. (POHA 2020/2013/1727, 1.)

4.2. Putkakuolemien tutkiminen ja raportointi

Määritelmän mukaisia vapaudenmenetyksen aikana tapahtuneita kuolemia voidaan tutkia kolmella eri tavalla riippuen siitä, onko syytä epäillä rikosta ja ketä rikoksen tekijäksi epäillään (AOA 2865/2/00). Jotta poliisin toiminnan uskottavuus ja läpinäkyvyys voidaan varmistaa, tutkinnan

suorittaa aina joku muu poliisiyksikkö kuin se, jossa kuolemantapaus on sattunut (POHA 2020/2013/1727, 2). Lähtökohtaisesti putkakuoleman tutkinnassa on kyse poliisitutkinnasta¹³, joka tehdään kuolemansyyn selvittämistä varten. Joissakin tapauksissa suoritetaan kuitenkin esitutkinta¹⁴, jos epäillään, että kuolemaan liittyy rikos. Poliisitutkintana alkanut asia on siirrettävä esitutkintaan, mikäli tutkinnassa esiin tulleiden seikkojen perusteella on syytä epäillä rikosta.

Mikäli puolestaan on syytä epäillä, että poliisin henkilöstöön kuuluva muu kuin poliisimies on laiminlyönyt valvontavelvollisuutensa, tai hänen toimintansa on muutoin saattanut vaikuttaa henkilön kuolemaan, suoritetaan asiassa esitutkintalaissa (805/2011) säädetty esitutkinta. Jos tapauksessa epäiltynä on poliisiasetuksen (1080/2013) 1 §:ssä tarkoitettu poliisimies¹⁵, esitutkintaan sovelletaan edellä mainitun esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä säädettyä menettelyä. (POHA 2020/2013/1727, 2.)

Sen mukaan syyttäjä johtaa esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Lisäksi syyttäjä voi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi, vaikka poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei olisikaan tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä. Syyttäjällä on tutkinnanjohtajana toimiessaan samat valtuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä. Jos poliisille tehdään rikosilmoitus poliisin tekemäksi väitetystä rikoksesta, tulee tällainen ilmoitus saattaa aina syyttäjän ratkaistavaksi. (ETL 2:4.) Ja mikäli esiin tulevat seikat viittaavat siihen, että olisi mahdollisesti syytä epäillä poliisimiestä rikoksesta, on noudatettava Poliisihallituksen ohjetta *poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta* 2020/2013/4590. Tutkinnanjohtajaksi määrättyllä syyttäjällä on yksinomainen valta ratkaista, onko asiassa syytä epäillä rikosta, toimitetaanko asiassa esitutkinta ja saatetaanko asia esitutkinnan päätyttyä syyteharkintaan (POHA 2020/2013/1727, 2).

Putkakuolemia voi edellä esitetyn perusteella tutkia kolmella eri tavalla, jotka ovat:

- 1) poliisitutkinta, kun ei ole syytä epäillä rikosta (kuolemansyyn tutkinta)
- 2) tavallinen esitutkinta, jos on syytä epäillä rikosta, johon on syyllistynyt muu kuin poliisimies

¹³ Poliisitutkintaa käytetään yleisnimityksenä useille poliisin tehtäviin kuuluville tutkintamuodoille, jotka eivät ole varsinaista esitutkintaa. Ne on uskottu poliisin suoritettaviksi, koska poliisilta löytyy sekä niissä edellytettävä ammattitaito että tarvittavaa teknistä välineistöä. (Helminen ym 2012, 21–22.) Poliisilain 6 luvun 1 §:n mukaan nämä tutkintamuodot eivät ole rikoksen johdosta suoritettavaa toimintaa. Kuolemansyyn selvittämisen lisäksi poliisitutkintaa on esimerkiksi palonsyyn tutkinta, onnettomuustutkinta ja tutkinta kadonneen henkilön tapauksessa. (Helminen, Lehtola & Virolainen 2005, 191.)

¹⁴ Poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on suoritettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Esitutkinta on siten rikosprosessin ensimmäinen vaihe ja sen ensisijaisena tarkoituksena on hankkia riittävä selvitys syyteharkintaa varten. Esitutkinnan toimittaminen kuuluu pääsääntöisesti poliisille, jollei erikseen ole toisin säädetty (ETL 2:1).

¹⁵ Esimerkiksi poliisilaitoksessa työskentelevät vartijat eivät ole poliisiasetuksen 1 §:ssä tarkoitettuja poliisimiehiä.

3) virallinen syyttäjän johtama esitutkinta, jos on syytä epäillä poliisimiehen syyllistyneen asiassa rikokseen (poliisirikostutkinta)

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu Poliisiammattikorkeakoululle kerääntyneestä putkakuolemia koskevasta materiaalista. Putkakuolematapauksista laaditaan joko S- tai R-ilmoitus¹⁶ riippuen siitä, onko kyse kuolemansyyn selvittämisestä (poliisitutkinta) vai onko tapauksessa syytä epäillä rikosta (esitutkinta). Ilmoitus on laadittava viivytyksettä tutkinnan alkuvaiheessa saatujen tietojen perusteella. Useimmiten putkakuolematapauksien eli poliisin kuljetuksessa tai säilytystiloissa vapaudenmenetyksen aikana tapahtuneiden kuolemien johdosta laaditaan S-ilmoitus ja aloitetaan poliisilain (872/2011) mukainen poliisitutkinta.

Jotta Poliisiammattikorkeakoulu pystyisi arvioimaan ja tilastoimaan jokaisen putkakuoleman, poliisilaitosten tulisi lähettää Poliisiammattikorkeakoululle Poliisihallituksen ohjeen (2020/2013/1727, 4) mukaiset ilmoitukset vapautensa menettäneen henkilön kuolemasta. Nämä ilmoitukset ovat myös tämän tutkimuksen aineisto. Ohjeen mukaan poliisilaitosten on toimitettava Poliisiammattikorkeakoululle:

- jäljennös vapautensa menettäneen kuolemasta laaditusta S- tai R-ilmoituksesta,
- jäljennös tapahtuman johdosta laaditusta poliisitutkintapöytäkirjasta tai esitutkintapöytäkirjasta asiakirjoineen¹⁷,
- jäljennös tutkinnan lopettamispäätöksestä ja pöytäkirjajäljennös, mikäli tapauksessa on tehty tutkinnan lopettamispäätös esitutkintalain 43 §:n perusteella,
- esitutkintapöytäkirja merkinnöin siitä, että asia on saatettu syyteharkintaan, sen syyttäjälle toimittamisen jälkeen,
- jäljennös syyttämättäjäättämispäätöksestä, mikäli syyttäjä on sellaisen tehnyt
- ja käräjäoikeuden päätös merkinnöin päätöksen lainvoimaisuudesta, jos syyttäjä on päättänyt nostaa asiassa syytteen poliisin henkilöstöön kuuluvaa vastaan.

Mikäli prosessi on vielä vuodenvaihteessa kesken siten, ettei asiaan ole tehty tutkinnan lopettamispäätöstä, saatu syyttäjän ratkaisua tai käräjäoikeuden päätöstä, poliisilaitoksen tulee toimittaa Poliisiammattikorkeakoululle ilmoitus vuoden loppuun mennessä vallinneesta tilanteesta ja ilmoitettava jutun ratkaisutiedot jälkikäteen. (POHA 2020/2013/1727, 4.)

¹⁶ R-ilmoitus on rikosilmoitus, joka kirjataan, mikäli kirjaamishetkellä on syytä epäillä rikosta. S-ilmoituksella puolestaan tarkoitetaan sekalaisilmoitusta, joka kirjataan, jos rikosepäilyä ei ole.

¹⁷ Tutkintapöytäkirja sisältää tapauksen tutkinnasta kertyneen materiaalin.

Poliisiammattikorkeakoulun tehtävänä on koota saadun putkakuolema-aineiston pohjalta vuosittain tiedot poliisin kuljetuksessa tai säilytystiloissa tapahtuneista kuolemista, ja eritellä tapausten lukumäärätiedot poliisiyksiköittäin sille toimitettujen ilmoitusten perusteella. Tapauskohtaisesti on vielä merkittävä, onko tapauksessa suoritettu poliisitutkinta (kuolemansyyn selvittäminen) vai esitutkinta. Poliisiammattikorkeakoulu kokoaa myös oikeuslääkärin lausunnoista tiedot kuolemansyystä, kuolemanluokasta, kuolemaan myötävaikuttaneista tekijöistä sekä kemiallisessa tutkimuksessa ilmoitetut alkoholin, huumausaineiden ja toksisten aineiden pitoisuudet. Poliisiammattikorkeakoulun tulee toimittaa edellä esitetyt lukumäärä- ja tilastointitiedot Poliisihallitukselle kuluvan vuoden loppuun mennessä. Kesken olleista tapauksista toimitetaan saatavilla olevan informaation perusteella kootut tiedot, jotka Poliisiammattikorkeakoulun on täydennettävä Poliisihallitukselle jälkikäteen. Näiden tietojen perusteella poliisin toimintaa ja koulutusta pyritään kehittämään. (POHA 2020/2013/1727, 3–4.)

4.3. Kuolemansyyn tutkinta

Putkakuolematapauksissa, kuten muissakin kuolemantapauksissa, kuolemansyyn selvittäminen on tärkeää henkilön kuolemaan liittyvien lukuisten oikeusvaikutusten takia, vaikka asiassa ei epäiltäisi rikosta. Kuolemansyyn tutkinnassa keskeisimmät säännökset ovat laki (459/1973) ja asetus (948/1973) kuolemansyyn selvittämisestä. Laki antaa kuolemansyyn selvittämiselle yleiset puitteet, joita täydennetään asetuksella. Kuoleman olosuhteet määräävät sen, suoritetaanko asiassa lääketieteellinen vai oikeuslääketieteellinen kuolemansyyn selvittäminen. Edellisestä vastaa lääkäri ja jälkimmäisestä puolestaan poliisi. (Kiiski 2009, 23.)

Kuolemansyyn selvittäminen on aloitettava välittömästi kuoleman tultua ilmi ja suoritettava viipymättä. Kuolemansyyn selvittäminen käsittää sellaisten tietojen hankkimisen, joiden perusteella kuolema voidaan todeta ja arvioida sen ajankohta, varmistaa vainajan henkilöllisyys, saada käsitys kuolinhetkellä vallinneista olosuhteista ja kuolintapahtumaan liittyvistä seikoista, määrittellä kuolemansyy ja -luokka¹⁸, sekä laatia kuolemansyyn selvittämiseen kuuluvat asiakirjat. Nämä tiedot voidaan useissa tapauksissa saada jo vainajan kuolin- tai löytöpaikalla suoritetuissa tutkimuksissa sekä mahdollisen ruumiinavauksen avulla. Jotta kuolemansyy ja -luokka on mahdollista määrittää,

¹⁸ Kuolemansyynillä tarkoitetaan sitä sairautta tai tapahtumaa, joka aiheuttaa henkilön kuoleman. Suomessa tilastoidaan peruskuolemansyy, välitön kuolemansyy, välivaiheen kuolemansyy ja kolme myötävaikuttavaa kuolemansyytä. Peruskuolemansyy on se sairaus tai tila, joka käynnisti kuolemaan johtaneen tapahtumasarjan. Välitön kuolemansyy puolestaan ilmaisee sen taudin, vian tai vamman, jonka oirein henkilö kuolee. Välivaiheen kuolema taas on se tila, joka johtaa peruskuolemansyystä välittömään kuolemansyyn. Myötävaikuttava kuolemansyy on sen sijaan sellainen syy, joka vaikutti epäsuotuisasti kuolemaan johtaneen tilan kehitykseen ja siten myötävaikuttanut kuolemaan. Kuolemanluokka määrytyy peruskuolemansyyn ja kuoleman olosuhteiden mukaisesti. Kuolintodistuksessa käytettävät kuolemanluokat ovat tauti, ammattitauti, tapaturma, lääketieteellinen hoito tai tutkimustoimenpide, itsemurha, henkirikos, sota ja epäselvä kuoleman luokka. (Penttilä 2000, 76–77.)

on pystyttävä saamaan luotettavaa tietoa kaikista kuolemaan vaikuttaneista tekijöistä ja kuolemaan liittyvistä olosuhteista. Putkakuolematapauksissa suoritetaan useimmiten oikeuslääketieteellinen kuolemansyyn tutkinta. (POHA 2020/2013/4591, 1–2.)

Oikeuslääketieteelliseen kuolemansyyn selvittämiseen sisältyy poliisin tekemän tutkinnan lisäksi lääkärin suorittama ruumiin oikeuslääketieteellinen ulkotarkastus ja tarvittaessa oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus. Kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (459/1973) 7 §:n 1 momentti määrää tarkemmin, milloin poliisin on suoritettava kuolemansyyn selvittämiseksi tutkinta:

- 1) kun kuoleman ei tiedetä johtuneen sairaudesta tai kun vainaja ei viimeisen sairautensa aikana ole ollut lääkärin hoidossa,
- 2) kun kuoleman on aiheuttanut rikos, tapaturma, itsemurha, myrkytys, ammattitauti tai hoitotoimenpide tahi kun on aihetta epäillä kuoleman johtuneen jostakin sellaisesta syystä; tai
- 3) kun kuolema muuten on tapahtunut yllättävästi

Lisäksi erityisissä olosuhteissa tapahtuneet kuolemat edellyttävät yleensä oikeuslääketieteellistä kuolemansyyn selvittämistä. Tällaisia erityisissä olosuhteissa tapahtuneita kuolemia ovat esimerkiksi asevelvollisuuslain nojalla palveluksessa ollessa, kiinniotettuna, päihtymyksen vuoksi säilöönötettuna, pidätettynä, vangittuna, tahdostaan riippumattomassa hoidossa tai muissa vastaavissa oloissa tapahtuneet kuolemat. (POHA 2020/2013/4591, 2–3.) Käytännössä katsoen putkakuolematapauksissa olisi siis aina suoritettava oikeuslääketieteellinen kuolemansyyn tutkinta

Poliisin suorittamaan tutkintaan sisältyvän ruumiin ulkotarkastuksen tavoitteena on tarkastaa ja dokumentoida vainajasta tehtävät havainnot ja ruumiissa tapahtuvat muutokset mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Se myös auttaa kuolinajan tarkassa määrittämisessä ja mahdollistaa tutkinnan nopean käynnistämisen, mikäli tapauksessa on ulkotarkastuksen perusteella syytä epäillä rikosta. Huolellinen ruumiin ulkotarkastus tarkoittaa käytännössä vainajan riisumista jo tapahtumapaikalla. Tapahtumapaikalla suoritetaan myös vainajaan kohdistuva tekninen tutkinta ja paikkatutkinta tarvittavassa laajuudessa. Tässä yhteydessä poliisi huolehtii myös vainajan omaisuuden haltuun ottamisesta ja kirjaamisesta. Oikeuslääketieteellisen ulkotarkastuksen tekee sen sijaan lääkäri ja se voidaan suorittaa joko kuolinpaikalla, löytöpaikalla, avaushuoneella tai muussa tarkoituksenmukaisessa paikassa. (POHA 2020/2013/4591, 4.)

Myös kuolemansyyn tutkinnassa kuten muussakin tutkinnassa tutkintailmoituksen kirjaaminen on tärkeää. Kuolemansyyn selvittämisestä laaditaan Poliisiasiain tietojärjestelmään eli Patjaan S-

ilmoitus nimikkeellä Kuolemansyyn tutkinta. Mikäli kyse on epäilystä itsemurhasta, nimike on Kuolemansyyn tutkinta, epäilty itsemurha. Jos asiassa on tarpeen suorittaa kuolemansyyn selvittämisen lisäksi esitutkinta mahdollisesti tapahtuneen rikoksen johdosta, tulee tästä kirjata Patjaan erillinen rikosilmoitus (R-ilmoitus), Jos tapahtumapaikalla on käyty, ilmoituksen kirjaa tavallisesti paikalla käynyt poliisimies. Tällä varmistetaan se, että ilmoitukseen kirjataan mahdollisimman kattavasti poliisimiehen suorittamat toimenpiteet ja havainnot tapahtuneesta. (POHA 2020/2013/5231.) Kuolemansyyn tutkinnassa on suositeltavaa käyttää apuna kuolemansyyn tutkintalomaketta, jonka tietojen perusteella ilmoituksen pystyy kirjaamaan tarvittaessa myös paikalla käymätön poliisimies (Kiiski 2008, 51).

Vainaja kirjataan ilmoitukseen asemaan muu (MU). Vainajan henkilötietojen lisäksi ilmoitukseen tulisi kirjata seuraavaksi esitetyt tiedot. Seuraavana esitettyjen tietojen lisäksi tapauskohtaisesti tulee vielä harkita, onko olemassa muuta tietoa, joka on kyseisen tapauksen kannalta oleellista ja tulisi näin kirjata ilmoitukseen. (POHA 2020/2013/4591, 5.)

- kuka ilmoitti / miten ja milloin poliisi on saanut tiedon kuolemasta
- paikalle menneet poliisimiehet
- kuka totesi kuoleman ja millä perusteella
- kuolinpaikka ja/tai vainajan löytöpaikka
- milloin vainajan on todettu viimeksi olleen elossa
- kuolinaika tai vainajan löytöaika
- kuolemanolosuhteet
- miten vainajan henkilöllisyys on todettu
- havainnot toissijaisista kuolemanmerkeistä ja vammoista
- kuka suoritti vainajan ulkotarkastuksen (myös päivämäärä ja kellonaika)
- vainajan mahdollisesti jättämät viestit
- tiedossa olevat sairaudet
- päihteiden käyttö (alkoholi, korvikealkoholi, lääke- tai huumausaineet) ja muut myrkytysmahdollisuudet
- mielenterveyden häiriöt, itsetuhoisuus tai muu epätavallinen käytös
- elintavat
- selvitys lääkärin suorittamasta ulkoisesta ruumiintarkastuksesta ja sen yhteydessä otetuista näytteistä
- vainajan lähiomaisen tai muun yhteys henkilön yhteystiedot

- vainajan siirtopaikka ja siirtäjä

Tapauksen taustatietojen selvittäminen on myös tärkeää. Kriminaalitaktiikan opettajan Kimmo Kiiskin (2008, 54) mukaan poliisin tulee selvittää, miten kyseinen ihminen on elänyt. Hän esittää, että vainajaa viimeksi hoitaneella lääkärillä (jos sellainen on) on parhaat tiedot potilaansa sairauksista ja niiden mahdollisesta osuudesta kuolemaan. Lisäksi omaisilla on usein tarkkoja tietoja asianomaisen viime vaiheista. Tutkinnan kannalta tällaisten henkilöiden puhuttaminen on oleellista. Taustatiedot ovat yhdessä tapahtuma- tai löytöpaikalla saatujen tietojen kanssa erittäin tärkeitä oikeuslääkärille tämän selvittäessä kuolemansyytä ja määrittäessä kuolemanluokkaa. Huolellisesti hankitut ja kattavat tiedot auttavat oikeuslääkärää ohjaamaan tutkimuksia heti oikeaan suuntaan. Kiiski kehottaa (2008, 54–55) keskittymään omaisten ja mahdollisen lääkärin puhutuksessa seuraaviin asioihin:

- tieto yleisestä elämäntilanteesta: oliko työssä, eläkkeellä, joutunut työttömäksi tms.
- sairastiko asianomainen eläessään jotain tautia ja oliko hän jonkun lääkärin hoidossa
- jos sairasti, mitä tautia tai tauteja ja kenen lääkärin hoidossa oli
- oliko sairauteen tai sairauksiin lääkitys, ja jos, niin mikä lääkitys
- onko loukkaantunut joskus esimerkiksi kolarissa tai muussa tapaturmassa
- alkoholin, lääkkeiden ja huumeiden mahdollinen väärinkäyttö, ongelman kesto ja laatu
- mielenterveys
- itsemurhaepäilyssä mahdolliset aikaisemmat yritykset tai uhkaukset
- käyttäytyminen ennen kuolemaa, valittiko jotain aiempina päivinä tai juuri ennen kuolemaa, ja jos valitti, mitä.

Kuolemansyyntä tutkiminen kuuluu kiireellisenä tutkittavien juttujen joukkoon ensinnäkin siksi, että rikoksen mahdollisuus pystytään poissulkea tai rikoksen olemassaolo osoittaa. Lisäksi vainaja pitäisi pyrkiä saamaan hautaan kohtuullisessa ajassa. Hautaus suoritetaan usein noin kahden viikon kuluttua kuolemantapauksen ilmitulosta, jolloin oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus tulisi tehdä hyvissä ajoin ennen sitä. (Kiiski 2008, 53.) Kuolemansyyntä tutkinta päätetään, kun vainajan henkilöllisyys on varmistettu sekä kuolemansyy ja -luokka määritetty. Kuolemansyy ja -luokka pitäisi kirjata tutkintailmoituksen selostusosaan. Suoritetusta poliisitutkinnasta laaditaan pöytäkirja, johon liitetään kaikki tutkinnassa kertynyt aineisto. (POHA 2020/2013/4591, 7.)

4.4. Vapautensa menettäneen kuolemasta laadittu S-ilmoitus

Putkakuolemista laaditaan usein S-ilmoitus ja koska nämä ilmoitukset ovat tutkimuksen pääasiallinen aineisto, koen tarpeelliseksi esitellä ilmoituksen sisältöä hieman tarkemmin. Ilmoituksen yläreunaan on kirjattu tapausta tutkiva poliisiyksikkö sekä päivämäärä, jolloin ilmoitus on kirjattu, ja tapauksen numero. Seuraavaksi tulevat ilmoitustiedot eli ilmoitusaika, ilmoituksen vastaanottaja, ilmoitustapa sekä tutkinnanjohtaja ja tutkija. Ilmoituksen vastaanottoaika on henkilökohtaisesti tai puhelimitse ilmoitettujen asioiden osalta se aika, jolloin ilmoitus on vastaanotettu poliisissa tai hätäkeskuksessa. Muissa tapauksissa ajaksi merkitään puolestaan se aika, kun ilmoitus on saapunut poliisille. Ilmoituksen vastaanottaja on ensisijaisesti se poliisin tai hätäkeskuksen henkilö, jolle ilmoitus on tehty ensimmäisen kerran. Ilmoitustavaksi kirjataan sen sijaan tapa, jolla ilmoitus on alun perin tullut hätäkeskuksen tai poliisin tietoon. Ilmoitustietojen alapuolella on merkitty tutkinnan asianimike, joka putkakuolematapauksissa on usein kuolemansyyn tutkinta. Tähän kohtaan on kirjattu myös tapahtuma-aika ja -paikkakunta. Seuraavaksi ilmoituksessa tulevat varsinaiset paikkatiedot eli tapahtuma-aika, tapahtumaosoite ja paikkakunta. Tapahtumakunta on se kunta, jonka alueella putkakuolema on tapahtunut ja tapahtumaosoite on tapahtumapaikan osoite. (POHA 2020/2013/5231, 6–8.)

Tämän jälkeen ilmoitukseen on merkitty osaisena asiassa otsikon alle kaikkien juttuun liittyvien henkilöiden henkilö-, osoite- ja muut tiedot. Ilmoituksessa pitäisi olla henkilön sukunimi, etunimet, henkilötunnus tai syntymäaika, syntymämaa, kansallisuus, ammatti, osoite ja henkilön tavoittamiseksi tarvittavat muut yhteystiedot (esim. puhelinnumero ja sähköpostiosoite). Vakinaisen osoitteen puuttuessa henkilöistä kirjataan asuinosoitekenttään ”vailla vakinaista” ja sen lisäksi tieto oleskelu- tai siitä kunnasta, josta henkilö on mahdollisesti tavoitettavissa. Useimmille vailla vakinaista osoitetta oleville henkilöille pystytään kuitenkin kirjaamaan osoite, jonne henkilölle osoitettava posti tosiasiallisesti lähetetään. (POHA 2020/2013/5231, 11.) Vaikka ilmoitukseen pitäisi kirjata kattavasti henkilön henkilö- ja osoitetiedot, on tutkimuksen aineistossa monessa ilmoituksessa vain henkilöiden nimet ja syntymäajat. Osaisena asiassa -kohtaan merkityt henkilöt ovat käytännössä sekä putkaan kuollut että hänen omaisensa. Lisäksi tähän kohtaan voidaan merkitä myös asiassa osallisena olleet vartijat tai poliisimiehet ja mahdollisesti poliisilaitos. Vainajan erottaa muista osaisista uhri -merkintä. Joissain tapauksissa vainajan omainen on merkitty asianomistajan asemaan.

Osaisena asiassa -kohdan jälkeen ilmoituksessa on selostusosio, joka muodostuu kahdesta osasta, tiivistelmästä ja varsinaisesta selostusosasta. Tiivistelmän tarkoitus on antaa lyhyt kuvaus tapahtuneesta. Kuvauksesta tulee käydä ilmi tapahtunut ja -tapahtumapaikka. Käytännössä tiivistelmä

on useissa tutkintailmoituksissa yhden lauseen pituinen, esimerkiksi ”henkilö A kuollut poliisilaitoksen B putkatiloihin säilöönpanotarkastuksen yhteydessä”. Selostusosassa tulisi sen sijaan pyrkiä mahdollisimman kronologiseen, johdonmukaiseen ja selkeään kirjaamiseen tapahtuneesta. Selostukseen on useimmiten ensimmäiseksi kirjattu paikka ja aika, jolloin henkilö on otettu kiinni sekä kiinnioton peruste. Sen jälkeen selostusosassa voidaan kertoa esimerkiksi henkilön kiinniottotilanteesta, henkilön kuljettamisesta putkatiloihin, henkilölle tehdystä säilöönpanotarkastuksesta, henkilön säilytystilaan laittamisesta, selliin tehdyistä henkilöllisistä tarkastuskerroista ja siitä, miten henkilö löydettiin kuolleena, kuka hänet löysi, miten kuolema todettiin ja mitä havaintoja vainajan ulkotarkastuksessa tehtiin. Mikäli kuolema on tapahtunut putkatiloihin kuljetuksen aikana, henkilön vointia ennen kuljetusta ja kuljetuksen sujumista on usein kuvailtu enemmän ja tarkemmin. Tiivistelmää ja selostusosaa kirjattaessa tulee ottaa huomioon, että ilmoituksesta annetaan usein jäljennös asianosaisille, joten niihin ei saa esimerkiksi laittaa ilmoituksen kirjaajan, ilmoittajan tai muun henkilön perustelemattomia johtopäätöksiä tai arvailuja. Ne voidaan kirjoittaa tarvittavassa laajuudessa tutkintamuistioon. Tutkinnan edetessä ja viimeistään sen päättyessä tiivistelmä ja selostusosa päivitetään vastaamaan tutkinnan kulkua. (POHA 2020/2013/5231, 13–14.) Selostus voi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

”[Henkilö A] menehtynyt poliisilaitoksen putkatiloihin. [Vartija B] oli noin klo 23 aikaan käynyt tarkastuskierröksellä, jonka aikana tarkistetaan, että kaikki putkatiloissa olijat ovat kunnossa. [Vartija B] soitti hätäkeskukseen, kun oli vähän tätä ennen huomannut, että [henkilön A] väri kasvoilla oli liian vaalea. Ambulanssi tuli paikalle ja otti [henkilöstä A] sydänpöytä, joka ei näyttänyt elonmerkkejä. [Henkilö A] oli ollut oikealla kyljellään, kun [vartija B] löysi hänet. [Vartija B] oli hätäkeskuksen ohjeesta kääntänyt henkilön A selälleen. [Henkilön A] kasvoilla oli oksennusta. [Henkilö A] oli tuotu putkatiloihin klo 15.00. [Henkilö A] kertonut sairastavansa diabetesta. Tapauksesta ilmoitettu yleisjohtaja [komisariolle C] klo 00.51. Hautaustoimisto kuljettanut [henkilön A] paikan patologian laitokselle. [Lääkäri D] totesi henkilön kuolleeksi kello 01.50.”

Tutkintailmoituksissa on usein vielä selostusosion jälkeen tutkintamuistio, johon kirjataan vapaamuotoista tapauksen tutkintaa edistävää tietoa, joka on kuitenkin vielä varmentamatonta. Tutkintamuistio vastaa luonteeltaan viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 5 §:ssä tarkoitettuja muistiinpanoja eli se ei ole viranomaisen asiakirja. Tutkintamuistioon kirjatut tiedot eivät ole julkisia eivätkä yleensä luonteensa johdosta myöskään asianosaisjulkisia, joten niistä ei saa antaa jäljennöstä. (POHA 2020/2013/5231, 15.) Tutkintamuistioon voidaan kirjata esimerkiksi seuraavia tietoja:

”Kuolinviesti toimitettu [henkilön A] pojalle. [Henkilön A] poika kertonut puhelimitse poliisille B, että yhteydenpito [henkilöön A] ollut viime vuosina vähäistä; vanhemmat aikanaan eronneet ja [henkilö A] käyttänyt ajoittain runsaastikin alkoholia. Poika kertonut nähneensä [henkilön A] viimeksi 4–5 vuotta sitten ja puhelimitse olleet yhteydessä kolme kuukautta sitten. Pojalla ei tietoa [henkilön A] sairauksista, mutta tiesi [henkilön A] käyttäneen rollaattoria liikkumisen avuksi ja mahdollisesti loukanneen selkänsä joskus sekä [henkilön A] asuneen yksin.”

Tutkimuksen aineiston sisältämien tutkintailmoitusten tekstimäärä vaihtelee suuresti. Joissain ilmoituksissa ei ole lainkaan tutkintamuistiota, mutta selostusosa voi olla pitkä. Toisissa taas selostus voi olla kovinkin lyhyt, mutta tutkintamuistioon on kirjattu paljon tietoa. Ilmoitukset ovat siis hyvin vaihtelevia, vaikka periaatteessa ilmoitusten kirjaamisessa pitäisi noudattaa aiemmin esiteltyä Poliisihallituksen ohjetta (2020/2013/4591) *Poliisitutkinta kuoleman johdosta*. Ohjeen avulla on helppo nähdä, mitä asioita tutkintailmoituksesta on jäänyt kirjaamatta ja vastaavasti minkälaisia tietoja sinne on kirjattu.

5. SISÄLLÖNANALYYSI VIRANOMAISTEN ASIAKIRJOISTA

5.1. Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Valitsin tutkimukseni analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin, jota voidaan pitää laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä. Sen avulla aineistoa voidaan eritellä, etsiä sekä eroja että yhtäläisyyksiä, ja tiivistää. Sisällönanalyysillä on mahdollista analysoida niin strukturoituja kuin strukturoimattomiakin aineistoja systemaattisesti ja objektiivisesti. Se on nimenomaan tekstianalyysia. Aineistona sisällönanalyysissa voivat olla esimerkiksi kirjat, artikkelit, päiväkirjat, kirjeet, haastattelut, puheet, keskustelut, dialogit, raportit ja oikeastaan mikä tahansa muu kirjalliseen muotoon saatettu materiaali. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–105.) Viranomaisten putkakuolema-asiakirjat sopinevat näin myös aineistoksi.

Valintani perustuu siihen, että mielestäni tämänkaltaisesta aineistosta saadaan niin sanotusti eniten irti sisällönanalyttisin keinoin. Koska aineiston kieli ei ole mitenkään monipuolista tai -muotoista vaan päinvastoin paikoitellen kovinkin jäykkää ja köyhää, päästään sisällönanalyysillä parhaaseen lopputulokseen. Sisällönanalyysi on ennen kaikkea sopiva menetelmälliseksi lähestymistavaksi, koska muut olemassa olevat metodit eivät anna yhtä paljon tilaa omanlaisen analyysin tekemiseen. Sisällönanalyysissa voidaan hyödyntää monipuolisesti erilaisia tapoja järjestää, luokitella ja kuvata

tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Analyysiprosessin toteuttamiseen ei ole olemassa mitään yhtä ainoaa ja oikeaa tapaa, vaan jokainen tutkija saa kehittää oman luokittelujärjestelmänsä, joka sopii parhaiten nimenomaiseen aineistoon ja sen jäsentämiseen. (Eskola & Suoranta 1998.)

Sisällönanalyysissa aineisto paloitellaan ensin pienempiin osiin, minkä jälkeen se käsitteellistetään ja viimeiseksi järjestellään uudenlaiseksi kokonaisuudeksi. Se voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Lisäksi laadullisessa sisällönanalyysissä käytetään usein jakoa induktiiviseen ja deduktiiviseen analyysiin. Induktiivisella tarkoitetaan päättelylogiikkaa, jossa yksittäistapauksista tehdään yleistyksiä eivätkä johtopäätökset sisälly lähtöoletuksiin. Deduktiivinen päättely on sen sijaan riippuvaista lähtöoletuksista ja siinä testataan, miten yksittäistapaukset täyttävät teorian. Jako on kuitenkin saanut kritiikkiä (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2009, 95), koska puhtaan induktion mahdollisuus on kyseenalaista eikä jaossa ole huomioitu kolmatta tieteellisen päättelyn logiikkaa eli abduktiivista päättelyä. Siinä teorianmuodostus mahdollistuu, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus (Alasuutari 1994). Aineistolähtöistä sisällönanalyysia voidaan sanoa induktiiviseksi, teoriaohjaavaa abduktiiviseksi ja teorialähtöistä deduktiiviseksi analyysiksi.

Mielestäni teoriaohjaava sisällönanalyysi täyttää tutkimukseni tarpeet parhaiten. Siinä edetään aineiston ehdoilla, mutta analyysin teemat ovat jo valmiiksi olemassa, ennestään tiedettyinä. Vaikka putkakuolemista ei ole olemassa paljoakaan tieteellistä tutkimusta, on tutkimuksen tekeminen täysin aineistolähtöisesti mahdotonta. Aineistosta nouseviin havaintoihin vaikuttaa epäilemättä aiheesta lukemani kirjallisuus, jolloin havainnot ovat teoriapitoisia. Sarajärvi ja Tuomi (2009, 97) kyseenalaistavatkin objektiiviset ja ”puhtaat” havainnot, koska jo käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat aina tuloksiin. Toisaalta puhtaasti teorialähtöinen sisällönanalyysi ei ollut mahdollinen siitä syystä, että tarkoituksenani ei ole testata aikaisempaa teoriaa, vaan aineiston ja tiedon tarkoituksena on luoda uusia ajatusuria. Lisäksi putkakuolemien tutkimattomuuden vuoksi aineistoa ei pysty täysin määrittelemään jo aiemmin tunnetun mukaan.

Sisällönanalyysin tarkoituksena erityisesti tässä tutkimuksessa on informaatioarvon lisääminen putkakuolemista. Hajanaisestä ja osin puutteellisesta aineistosta pyritään luomaan mielekäästä, selkeää ja yhtenäistä informaatiota. Pyrin luomaan aineistoon selkeyttä, jotta järkevien ja luotettavien johtopäätöksen teko olisi mahdollista (Hämäläinen 1987.) Selkeyden luomiseksi analyysissa hyödynnetään myös sisällön erittelyä. Aineiston keskeisin sisältö esitetään tekstin lisäksi erilaisten taulukoiden ja kuvioiden muodossa, joissa sisältö on määrällisessä muodossa. Tämä tekee analyysista myös lukijaystävällisemmän. Tutkimuksen teoreettiset käsitteet, kuten huono-osaisuus ja julkinen tila nousevat putkakuolemista ja päihtyneiden säilöönnotosta tehdyistä tutkimuksista.

Tutkimuksen sisällönanalyysi jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa aineistoon luodaan kokonaiskatsaus nostamalla esiin keskeisimpiä seikkoja. Toisen osan muodostaa puolestaan putkakuolemien tapauskohtainen tarkastelu poliisin ammattietiikkaan peilaten. Tarkoituksena on sisällönanalyysin keinoin selvittää, onko putkakuolematapauksissa toimittu poliisin ammattietiikan mukaisesti. Kiinnostuksen kohteena on ennen kaikkea se, onko tapauksissa tehty kaikki voitava vai onko selkeästi erotettavissa jotain, mitä olisi pitänyt vielä tehdä tai jotain, mikä olisi pitänyt tehdä toisin. Poliisin ammattietiikan sisältämät keskeiset arvot, velvollisuudet ja vastuut koskevat myös säilytystiloissa työskenteleviä vartijoita.

Analyysissä hyödynnetään suoria lainauksia putkakuolematapausten tutkintailmoituksista (lisäksi yksi lainaus on otettu ruumiinavauspöytäkirjasta, siinä on merkintä RP). Lainaukset on merkitty lainausmerkein ja teksti on *kursiivissa*. Mikäli virkkeestä on poistettu sanoja, se on merkitty kahdella ajatusviivalla – –. Lisäykset ja muutokset on merkitty hakasulkeiden [] sisään.

5.2. Tutkimuksen eettisyys

Jokaisen tutkimusta tekevän tulee muistaa hyvä tieteellinen käytäntö, jotta tutkimus olisi eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa. Tieteellinen työskentelytapa vaatii huolellisuutta, perusteellisuutta ja rehellisyyttä. Tutkija on itse vastuussa työnsä eettisyydestä. Eettiset kysymykset tulee muistaa tutkimuksen teon jokaisessa vaiheessa. Koska käytän valmista aineistoa, ei aineistonkeruuseen liittyviä eettisiä kysymyksiä tarvinnut niinkään miettiä, mutta aineiston sisältämän tiedon luonteen huomioon ottaminen on ensiarvoisen tärkeää niin aineiston käsittelyssä, säilyttämisessä kuin tulosten raportoinnissakin.

Kuolemansyyn selvittämistä koskevat asiakirjat ovat salassa pidettäviä. ”Salassa pidettävää viranomaisen asiakirjaa tai sen kopiota tai tulostetta siitä ei saa näyttää eikä luovuttaa sivulliselle eikä antaa sitä teknisen käyttöyhteyden avulla tai muulla tavalla sivullisen nähtäväksi tai käytettäväksi.” (Laki kuolemansyyn selvittämisestä 459/1973.) Lisäksi minua sitoo tutkijana vaitiolovelvollisuus eli en saa paljastaa mitään salassa pidettävää sisältöä tai muutakaan tutkimuksen tekemisen ohessa tietooni saamaa seikkaa, mikäli siitä on lailla säädetty vaitiolovelvollisuus. Hyväksikäyttökiellon mukaisesti salassa pidettäviä tietoja ei saa myöskään käyttää omaksi taikka toisen hyödyksi tai vahingoksi. On muistettava, että vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto ovat voimassa myös tutkimuksen päätyttyä. (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.)

Putkakuolema-aineisto on lisäksi tunnisteellinen aineisto, jonka käsittelystä säädetään henkilötietolaissa (523/1999). Lain 3 §:n mukaan henkilötietoja ovat kaikenlaiset luonnollista henkilöä tai hänen ominaisuuksiaan ja elinolosuhteitaan kuvaavat merkinnät, joista hänet, hänen perheensä tai hänen kanssaan samassa taloudessa elävät voidaan tunnistaa. Tällaiset tunnisteet on perinteisesti jaettu suoriin eli yksilöiviin ja epäsuoriin tunnistetietoihin. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat nimi, osoite, henkilötunnus, syntymäaika sekä ihmisen ääni ja kuva. Sen sijaan jälkimmäisiä ovat esimerkiksi kotipaikkakunta ja asuinalue, koulutus, työpaikka ja perheen koostumus. (Henkilötietolaki 523/1999.) Putkakuolema-aineistossa on sekä suoria että epäsuoria tunnistetietoja, joten aineiston käsittelyssä tulee olla erityisen huolellinen.

Tunnisteellisen aineiston suojaamisessa tulee myös olla tarkka, jotta aineiston huolimaton säilyttäminen ja suojaamattomat sähköiset siirrot eivät vaaranna tutkittavien yksityisyyden suojaa. Tässä tapauksessa tutkittavat ovat kuolleita henkilöitä, mutta myös vainajan yksityisyyden suojasta täytyy huolehtia ja tutkittavia kunnioittavan tutkimustavan käyttäminen on mielestäni entistä tärkeämpää. Lisäksi aineistossa esiintyvien vainajien omaisten anonymiteetti on taattava. Aineistoa käsitellään vain Poliisiammattikorkeakoulun tiloissa ja sitä säilytetään lukitussa arkistokaapissa siten, etteivät sen sisältämät tiedot voi paljastua ulkopuolisille.

Havaintojen kokoaminen aineistosta tapahtui manuaalisesti eli putkakuolema-asiakirjoja ei kopioitu lainkaan elektronisesti. Näin koottu havaintoaineisto ei sisällä yksilöiviä tietoja tutkittavista. Aineistossa esiintyvät henkilöt eivät ole tunnistettavissa välittömästi eivätkä välillisesti tutkimusjulkaisusta. Tutkimuksen kannalta keskeisiä henkilöön liittyviä tunnistetietoja ovat putkaan kuolleen sukupuoli, ikä ja ammatti. Havaintoaineisto tullaan hävittämään tutkielman hyväksymisen jälkeen. Aineistoa ei myöskään viedä Poliisiammattikorkeakoulun ulkopuolelle eikä tutkija luovuta havaintoaineistoa edelleen. Aineistoa käytetään ainoastaan tutkimustarkoitukseen.

5.1. Tutkimuksen aineiston yleiskuvaus

Tutkimukseni aineistonkeruuprosessi oli yksinkertainen, kun aineiston laadusta saatiin varmuus. Suoritin opintoihin pakollisena osana kuuluvan työharjoittelun Poliisiammattikorkeakoulun TKI-toiminnassa, joten tuntui luonnolliselta tiedustella mahdollisia graduaiheita sieltä harjoittelun päätteeksi. Poliisiammattikorkeakoulu on kerännyt putkakuolema-aineistoa vuodesta 2002 lähtien, mutta sitä ei ole hyödynnetty tieteellisen tutkimuksen teossa ennen tätä tutkimusta. Muutenkaan aihetta ei ole juuri tutkittu sen yhteiskunnallisesta relevanssista huolimatta.

Koska kyse on poliisin aineistosta, joka sisältää salassa pidettäviä asiakirjoja¹⁹, aineistoon piti hakea tutkimuslupa Poliisihallitukselta. Tutkimuslupaa varten Poliisihallitukselle täytyi lähettää tutkimussuunnitelma ja erillinen tutkimuslupahakemus. Tutkimusluvan saamisen jälkeen aloin käydä aineistoa läpi ja aika pian huomasin, että aineistosta puuttuu paljon tapauksia. Poliisiyksiköiden pitäisi Poliisihallituksen ohjeistuksen mukaisesti lähettää Poliisiammattikorkeakoululle tietyt ilmoitukset (ks. 4.2.) poliisin tiloissa tai kuljetuksessa tapahtuneiden vapautensa menettäneiden kuolemien johdosta. Todellisuudessa tietojen lähettäminen ei ole poliisiyksiköiden puolesta mitenkään automaattista eikä järjestelmällistä, vaan monesti Poliisiammattikorkeakoulun tulee niin sanotusti karhuta tietoja sen jälkeen, kun käy ilmi, että putkakuolema on tapahtunut. Joissain tapauksissa tutkintapöytäkirjojen toimittaminen Poliisiammattikorkeakoululle saattaa kestää tutkinnallisista syistä jopa puolikin vuotta

Taulukko 3. Poliisiammattikorkeakoulun putkakuolema-aineisto sukupuolittain vuodesta 2002 vuoteen 2013 asti

Vuosi	Miehet	Naiset	Putkakuolemat yhteensä:
2002			
2003	1	0	1
2004			
2005			
2006	1	0	1
2007	1	1	2
2008	3	0	3
2009	11	0	11
2010	20	3	23
2011	8	0	8
2012	4	0	4
2013	9	1	10
YHTEENSÄ	58	5	63

Aineistossa on tapauksia yhteensä yhdeksältä vuodelta, joskin ainoastaan vuodelta 2013 on kaikki sinä vuonna Suomessa tapahtuneet putkakuolemat. Muilta vuosilta puuttuu useampikin tapaus, kuten taulukosta 3 on nähtävissä (vrt. Kuvio 1.). Vuosilta 2002, 2004 ja 2005 ei ole yhtään tapausta. Lisäksi on huomattava, että vuonna 2010 näyttäisi olleen kaksi tapausta enemmän kuin todellisuudessa on ollut. Syynä lienee se, että putkakuoleman määritelmä on muuttunut vuoden 2010 jälkeen. Putkakuolematapausten puuttumisen lisäksi aineistossa olevien tapausten informaation

määrä on hyvin vaihtelevaa. Kokonaisia tutkintapöytäkirjoja on vain muutama ja suurin osa niistä on vuodelta 2013. Näistä tapauksista mukana voi olla tutkintailmoituksen lisäksi esimerkiksi ensihoitokertomus, ruumiinavauspöytäkirja, kuolintodistus ja kuulustelupöytäkirjoja. Useimmista tapauksista käytettävissäni oli pelkästään vapautensa menettäneen kuolemasta laadittu S-ilmoitus, josta myöhemmin käytetään nimitystä tutkintailmoitus. Ilmoitustenkin välinen informaation määrä

¹⁹ Aineisto sisältää julkisuuslainsäädännön (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999) perusteella salassa pidettäviä yksityisyyden suojaan liittyviä tietoja, joiden käyttö edellyttää käyttö lupaa. Lisäksi kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (459/1973) 15 §: n mukaan kuolemansyyn selvittämistä koskevat asiakirjat ovat aina salassa pidettäviä.

on vaihtelevaa ja eritasoista, kuten aiemmin on jo mainittu. Joihinkin ilmoituksiin tapahtunut on kirjattu yksityiskohtaisemmin kuin toisiin, vaikka kirjaamisessa tulisikin noudattaa Poliisihallituksen ohjetta (2020/2013/5231).

Taulukko 4. Lopullisen aineiston putkakuolemat vuosina 2007–2013

Analyysin ensimmäisessä osassa aineistoa tarkastellaan yleisellä tasolla. Olen rajannut aineistoni koskemaan niitä tapauksia, joista käytössäni on vähintään tutkintailmoitus. Näin ollen tapaukset, joista aineisto sisälsi esimerkiksi pelkästään kuvia tai videomateriaalia jäivät lopullisesta aineistosta pois. Lopullisessa aineistossa on yhteensä 55 putkakuolematapausta, jotka ovat sijoittuneet vuosien 2007–2013 välille (ks. Taulukko 4.) Tämän vuoksi vuosilta 2003 ja 2006 ei ole yhtään tapausta. Rajauksesta huolimatta joitakin tarkasteltuja tietoja ei ole kaikkien tapausten osalta saatavissa ilmoitusten vaihtelevista kirjaamiskäytännöistä johtuen. Tapausten puuttumisen vuoksi ei ole myöskään mielekäästä tehdä putkakuolemista vuosittaista vertailua.

vuosi	lkm
2007	2
2008	3
2009	8
2010	22
2011	6
2012	4
2013	10
YHTEENSÄ	55

Taulukko 5. Putkakuolemat sukupuolen mukaan

sukupuoli	lkm	%
Miehiä	50	90,9
Naisia	5	9,1
YHTEENSÄ	55	100

Myös lopullisesta putkakuolema-aineistosta on nähtävissä putkakuolleisuuden sukupuolittuneisuus. Naisten osuus putkaan kuolleista oli noin yhdeksän prosenttia (5 henkilöä) ja miesten osuus 91 prosenttia (50 henkilöä). Päihtyneiden säilöönnotto kohdistuu suuremmalla todennäköisyydellä miehiin kuin naisiin (ks. esim. Paatero ym. 2009, 14) ja suurin osa poliisin säilyttämistä henkilöistä on nimenomaan päihtyneitä, jolloin putkakuolemienkin sukupuolittuneisuus oli odotettua.

Taulukko 6. Putkaan kuolleet ikäryhmittäin

ikäluokka	lkm	%
alle 30-vuotiaat	7	12,7
30–39-vuotiaat	10	18,2
40–49-vuotiaat	15	27,3
50–59-vuotiaat	14	25,5
60–69-vuotiaat	7	12,7
yli 69-vuotiaat	2	3,6
YHTEENSÄ	55	100

Yli 50 % putkaan kuolleista sijoittui iältään 40–59 ikävuoden väliin, keski-ikä ollessa 47 vuotta. Yli 69-vuotiaita oli kaksi. Vanhempi heistä ja samalla vanhin putkaan kuollut oli 73-vuotias. Nuorin putkaan menehtynyt oli 22-vuotias. (ks. Taulukko 6). Nuorilla, 18–29-vuotiailla, esiintyy enemmän alkoholin suurkulutusta²⁰ kuin muilla ikäryhmillä Suomessa (STM 2006a), jolloin putkaan päätymistä voisi pitää todennäköisenä. Heidän osuutensa tutkimuksen

putkaan kuolleista ei kuitenkaan ollut erityisen suuri, mihin lienee vaikuttanut se, että nuorten alkoholin käyttö on enemmän satunnaista kuin pitkään jatkunutta. Naiset olivat yhtä lukuun ottamatta ikäryhmässä 40–49-vuotiaat. Nuorin naisista oli 33 vuotta.

80 % (yhteensä 44 henkilöä) aineiston putkaan kuolleista oli poliisin säilytystiloissa poliisilain perusteella (ks. Taulukko 7). Lähes 60 % putkaan kuolleista otettiin kiinni poliisilain 2 luvun 2 §:n perusteella henkilön suojaamiseksi (32 henkilöä). Tyypillisesti henkilön suojaamiseksi kiinniotetut olivat kiinniottohetkellä hyvin päihtyneitä ja kykenemättömiä pitämään huolta itsestään, eli niin kutsuttuja rauhallisia päihtyneitä, joiden paikka olisi putkan sijaan ollut selviämisasemalla tai muussa hoitopaikassa (PäihKL 2 §). Poliisipartion päätöksellä rauhalliset päihtyneet voidaan kuitenkin viedä putkaan, mikäli päihtyneen terveydentila ei vaadi sairaanhoidollisia toimenpiteitä. Tutkintailmoituksessa kiinniottamista ja henkilön kuljettamista säilytystiloihin luonnehdittiin esimerkiksi seuraavalla tavalla:

”[Henkilö A] oli kuljetettu – kiinniottotiloihin poliisilain perusteella henkilön suojaamiseksi, koska [henkilö A] ei ollut kykenevä päihtymyksen takia huolehtimaan itsestään. – Partio oli tavannut päihtyneen [henkilön A] joka ei ollut pystynyt vastaamaan partion puhutukseen. [Henkilö A] oli örissyt vastaukseksi. [Henkilö A] ei pystynyt itse kävelemään”

²⁰ Suurkulutukseksi lasketaan miehillä 24 ja naisilla 16 viikkoannosta. Suuren kertakulutuksen rajana pidetään puolestaan miehillä seitsemää annosta ja naisilla viittä annosta. (Vilkko, Sulander, Laitalainen Finne-Soveri, ym. 2010, 143.)

Taulukko 7. Peruste poliisin tiloissa säilyttämiselle

Peruste poliisin tiloissa säilyttämiselle	lkm	%
Kiinniotto henkilön suojaamiseksi	32	58,2
Kiinniotto rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi	12	21,8
Kiinniotto kotirauhan ja julkisrauhan suojaamiseksi	0	0
Säilöönotto ulkomaalaislain perusteella	0	0
Kiinniotto pakkokeinolain perusteella	6	11
Pidätys	1	1,8
Tutkintavankeus	2	3,6
Ei tietoa (kumpikin kuitenkin rikosperusteisesti)	2	3,6
YHTEENSÄ	55	100

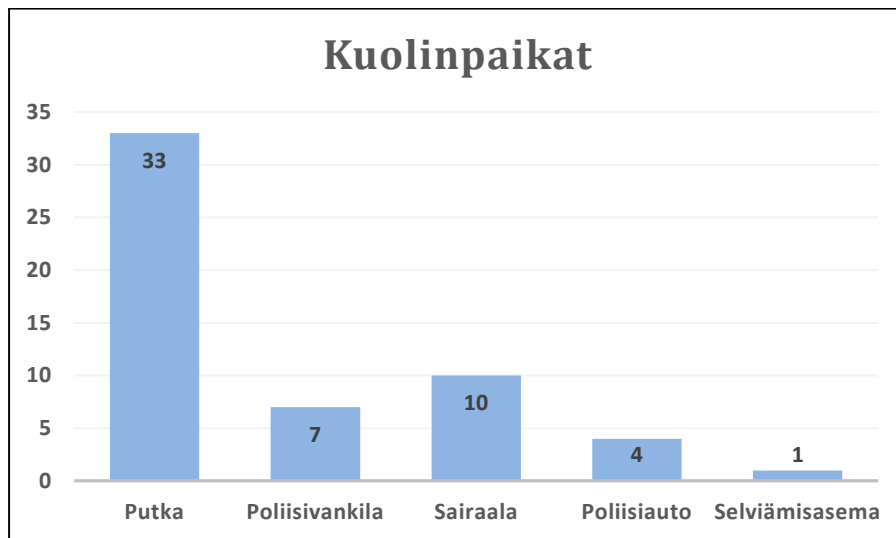
55 putkaan kuolleesta noin 22 % otettiin kiinni rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi, mikä perustuu poliisilain 2 luvun 10 §:ään. Nämäkin henkilöt olivat kiinniottohetkellä lähes poikkeuksetta päihteiden vaikutuksen alaisena, vaikkei kiinniottaminen ole sidottu henkilön päihtymykseen. Keskeistä säilöön ottamisen kannalta on sen sijaan todennäköinen rikoksen uhka taikka huomattavan häiriön tai välittömän vaaran aiheutuminen. Lisäedellytyksenä on, ettei paikalta poistaminen ole riittävä toimenpide eikä rikosta voida muilla keinoin estää taikka häiriötä tai vaaraa poistaa. Rikoksilta ja häiriöiltä kiinniotetut ovat se ryhmä, jonka säilyttäminen kuuluu voimassa olevan lainsäädännön mukaan poliisin vastuulle. Tutkimuksen aineistossa tämän säännöksen perusteella kiinniotetut olivat päihtyneitä häiriön aiheuttajia. Muutaman käytökseen liittyi lisäksi aggressiivisuutta.

”[Henkilö A] oli otettu kiinni – – rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi. Em. perusteluina on kyseiseen [kiinniotto]ilmoitukseen merkitty: Päihteiden vaikutuksen alaisena rähinöimässä portsarin kanssa.”

Kotirauhan ja julkisrauhan suojaamiseksi kiinniotettuja tai ulkomaalaislain nojalla säilöön otettuja ei ollut aineistossa lainkaan. Myös pakkokeinolain perusteella poliisin säilyttämiksi joutuneiden henkilöiden määrä oli pieni suhteessa päihtyneenä säilöön otettuihin. Rikosperusteisesti kiinniotettuja (PKL 2:1) oli kuusi, pidätettyjä yksi ja tutkintavankeja kaksi. Kiinniottoja tehtiin esimerkiksi törkeän rattijuopumuksen ja liikenneturvallisuuden vaarantamisen, törkeän huumausainerikoksen ja laittoman uhkauksen vuoksi. Säilöön kuolleen pidätetyn pidätysperuste ei ollut nähtävillä aineistossa. Toista tutkintavankia säilytettiin poliisivankilassa murhasta epäiltynä ja toista laittomaan

tuontitavaraan ryhtymisestä. Lisäksi kaksi muuta henkilöä oli poliisin tiloissa pakkokeinolain perusteella, mutta tarkempi peruste ei selviä tutkintailmoituksista.

Kuvio 2. Putkakuolematapaukset kuolinpaikan mukaan

Kuvioon 2 on jaoteltu henkilöiden kuolinpaikat sillä perusteella, miten ne on merkitty tutkintailmoituksiin. Suurimmassa osassa tapauksia henkilön kuolema todettiin putkalla. 10 henkilöä kuljetettiin putkalta sairaalaan esimerkiksi kaatumisen ja siitä seuranneen päävamman vuoksi. He menehtyivät sairaalassa myöhemmin. Poliisivankilassa menehtyneet olivat rikosperusteisesti kiinniotettuja, pidätettyjä tai vangittuja. Yksi pakkokeinolain perusteella kiinniotettu sijoitettiin päihtyneiden säilytystilaan, jotta häntä pystyttiin valvoa kameran kautta koko ajan. Pidätysselleissä ei lähtökohtaisesti ole kameravalvontaa. Vapautensa menettäneen sijoittaminen ympärivuorokautisesti kameravalvottuun tilaan kaventaa olennaisesti perustuslain 10 §:ssä säädettyä oikeutta yksityisyyden suojasta (ks. esim. Saarinen 2015, 1). Päihtymystila aiheuttaa kuitenkin monesti sen (kuten edellä mainitussakin tapauksessa), että yksityisyydensuojasta tingitään vapautensa menettäneen turvallisuuden takaamisen vuoksi.

Joissakin tapauksissa oli erikseen maininta ympärivuorokautisesta teknisestä valvonnasta ja tutkintailmoitukseen oli nimenomaisesti merkattu, että vapautensa menettänyttä tarkkailtiin jatkuvasti kameran välityksellä. Myös henkilöllisten tarkastuskäyntien kuvaaminen tutkintailmoituksissa oli vaihtelevaa. Osassa tapauksia tarkastuskäyntejä suoritettiin kahden tunnin välein ja osassa useammin. Lisäksi oli tapauksia, joista tutkija sai kuvan, ettei henkilöllisiä tarkastuskäyntejä tehty ollenkaan ennen henkilön elottomuuden tai avun tarpeen havaitsemista. Tämä johtunee kuitenkin tutkintailmoitusten vaihtelevista kirjaamiskäytännöistä. Kiinniottamisesta

elottomuuden tai avun tarpeen havaitsemiseen kului lyhimmillään 11 minuuttia ja pisimmillään 17 tuntia ja 40 minuuttia. Tutkintavankien kohdalla aika oli luonnollisesti pidempi.

Seitsemässä tapauksessa 44 poliisilakiperusteisesta kiinniotosta (näissä tapauksissa henkilö oli lähes poikkeuksetta myös päihteiden vaikutuksen alaisena) terveydenhuollon ammattilainen tarkasti henkilön kunnon ja totesi, ettei tällä ole terveydenhoidon tarvetta. Sairaudet tiedusteltiin suurimmaksi osaksi päihtyneeltä itseltään ja vammat todettiin havainnoimalla ulkoisesti. Lopuissa tapauksissa poliisi vei henkilön suoraan putkaan selviämisasematapausta lukuun ottamatta. Yhtä henkilöä lähdettiin ensin kuljettamaan kotiin, mutta lähellä kotitaloa henkilö päätettiin ottaa säilöön sammumisen vuoksi. Kahdeksassa tapauksessa on maininta henkilön puhalluttamisesta poliisin toimesta. Yhtä poliisilain perusteella henkilön suojaamiseksi kiinniotettua lähdettiin kuljettamaan selviämisasemalle suoraan kiinniottopaikalta. Henkilön elottomuus huomattiin siinä vaiheessa, kun häntä alettiin siirtää sisätiloihin ja hänet todettiin kuolleeksi pian tämän jälkeen. Toisessa tapauksessa henkilö oli siirretty selviämisaseman puolelle tarkkailuun kaaduttuaan putkassa. Henkilö meni selviämisasemalla tajuttomaksi, jolloin hänet siirrettiin edelleen sairaalaan. Hänen tilaansa hoidettiin sairaalassa leikkauksella, mutta vointi ei lähtenyt kohenemaan ja henkilö menehtyi noin viikon päästä.

Rauhallisten säilöönottettujen ryhmän sisältä löytyy ns. putkan vakiasiakkaat, jotka saattavat viettää yönsä poliisin suojissa useinkin. Rahkonen ja Sulkunen (1987, 28–31) luokittelevat henkilön vakiasiakkaaksi, jos hän on ollut vähintään kuusi kertaa säilöönottettuna vuoden aikana. Näiden henkilöiden riski joutua poliisin säilöön ottamaksi on erityisen suuri, koska he ovat usein myös asunnottomia. Tällöin julkiselle tilalle vaihtoehtoista paikkaa nauttia alkoholia tai olla päihtyneenä ei välttämättä ole. Rahkosen ja Sulkusen tutkimuksessa vakiasiakkaiden määrä oli pieni, mutta yli puolet säilöönotoista kohdistui heihin (emt). Noposen tuoreemmassa tutkimuksessa vakiasiakkaat eivät olleet enää vastuussa niin huomattavasta määrästä säilöönottoja (Noponen 2006, 19).

Putkan vakiasiakkuudesta on vaikea tehdä johtopäätöksiä tämän tutkimuksen osalta, koska vain muutamassa tutkintailmoituksessa viitataan henkilön aikaisempiin säilöönottoihin tai muihin seikkoihin, joista vakiasiakkuus olisi pääteltävissä. 13 henkilön (noin 24 %) kohdalla tutkintailmoituksessa tai muussa putkakuolema-asiakirjassa oli jonkinlainen viittaus vakiasiakkuuteen, esimerkiksi ”[henkilö A] tavattu useaan kertaan vastaavanlaisessa päihtymystilassa”. Joidenkin putkaan kuolleiden kohdalla vakiasiakkuudesta, tai seuraavan tapauksen osalta superiasiakkuudesta, ei ollut epäilystä. Eräs henkilö oli poliisille ja putkan

henkilökunnalle nimittäin niin tuttu runsaan säilöönottomäärän myötä, ettei puuttuva henkilöllisyystodistus estänyt henkilöllisyyden toteamista.

”[Henkilö A] oli [poliisi]partion kertoman mukaan parin kuluneen vuoden aikana otettu päihtymyksen takia säilöön yhteensä 159 kertaa. – – Partio sekä poliisiaseman putkan työntekijät tunnistivat [henkilön A] täydellä varmuudella, vaikka tällä ei ollut henkilöllisyystodistusta hallussa.”

Usein tyypillinen putkan asiakas määritellään keski-ikäiseksi, syrjäytyneeksi ja asunnottomaksi mieheksi. Noposen vuoden 2006 tutkimuksesta on kuitenkin nähtävissä, että yli 80 % säilöönotetuista oli vuonna 2005 Töölön Kisahallin putkassa satunnaisia asiakkaita ja yli puolet säilöönotoista kohdistui heihin. Vakiasiakkaiden osuus oli samana vuonna vain noin 7 % ja heihin kohdistuneiden säilöönottojen määrä reilut 36 %. (Noponen 2006, 49.) Vain vakiasiakkaat sopivat Sulkusen ja Rahkosen (1987) mukaan tyypillisen putkan asiakkaan kuvaukseen. Satunnaiset asiakkaat majoittuvat putkassa vain kerran tai kaksi vuodessa (emt. 26–27). Tässä tutkimuksessa kaikkien säilöön kuolleiden asiakkuutta ei voitu määritellä puuttuvien säilöönottotietojen takia.

Myös putkaan kuolleiden asunnottomuudesta on vaikea tehdä päätelmiä, koska kaikille putkaan kuolleille on pystytty kirjaamaan tutkintailmoitukseen jokin osoite. Henkilölle tulevat postit osoitetaan tähän osoitteeseen (ks. POHA 2020/2013/5231), mutta henkilön asumisesta siellä tosiasiallisesti ei voida olla varmoja. Asumista ei muutoinkaan käsitellä tutkintailmoituksissa kovinkaan paljoa. Vain yhden henkilön kohdalta tutkintailmoituksesta löytyi nimenomainen maininta asunnottomuudesta. Kolme henkilöä puolestaan asui ennen menehtymistään jonkinlaisissa päihteiden käyttäjille tarkoitetuissa asumisyhteisöissä.

Sen sijaan päihteiden käytöllä ja varsinkin alkoholin juomisella on vahva yhteys putkakuolemiin. Usein säilöönotetut ovat tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella (Noponen 2006; Paatero ym. 2011) myös päihdeongelmaisia ja sama pätee putkaan kuolleiden kohdalla. Päihteiden ongelmakäyttö näkyi niin tutkintailmoituksissa kuin kuolemansyissäkin. Monen putkaan kuolleen kohdalla suoritettussa poliisitutkinnassa kävi ilmi, että henkilö oli juonut runsaasti ja pitkän aikaa ennen kuolemaansa. Yhteensä 23 tapauksessa (noin 42 %) tutkintailmoituksessa tai ruumiinavauspöytäkirjassa oli jonkinlainen viittaus päihdeongelmaan.

”Vaimo kertonut [henkilön A] olleen alkoholisti, jolla raju juomatapa. Kaatuillut humalassa. [Edellisessä kuussa] ollut 2,5 vko putki. Nyt ollut humalassa [kuolemaansa edeltävät kaksi päivää] ja kaatuillut”

Taulukko 8. Putkakuolematapaukset, joista vähintään alustava kuolemansyy selvillä

tieto kuolemansyystä	lkm
kuolemansyyn toteava lääkärin lausunto	11
kuolemansyy kirjattuna tutkintailmoitukseen	3
alustava kuolemansyy kirjattuna tutkintailmoitukseen	8
ei tietoa kuolemansyystä	33
YHTEENSÄ	55

11 tapauksessa tutkintapöytäkirjaan oli liitetty kuolemansyyn toteava lääkärin lausunto oikeuslääketieteellisestä ruumiinavauksesta. Virallinen asiakirja kuolemansyyn toteamisesta puuttui siten 44 tapauksesta. Joissakin tapauksissa kuolemansyy oli kuitenkin kirjattu tutkintailmoitukseen. Lisäksi 8 tapauksessa oli maininta todennäköisestä kuolemansyystä tai kuolemansyystä alustavan arvion perusteella. Näin ollen kuolemansyystä oli jonkinlainen arvio selvillä yhteensä 22 tapauksesta (Taulukko 8).

Melkein 60 %:ssa tapauksia alkoholi tai alkoholi ja lääkkeet olivat vähintään myötävaikuttavana tekijänä kuolemaan. Alkoholiperäinen tauti tai tapaturmainen alkoholimyrkytys on noussut viime vuosien aikana suomalaisten keski-ikäisten miesten ja naisten yleisimmäksi kuolemansyiksi (Karlsson ym. 2013, 31), joten tulos ei sinänsä ole yllättävä. Yhtäältä kuolemansyissä näkyi pitkäaikaisen alkoholin väärinkäytön vaikutukset esimerkiksi rasvamaksan²¹ syntymisenä. Rasvamaksa saattoi olla joko pitkäaikaisen alkoholin väärinkäytön kanssa perus- ja välittömänä kuolemansyynä tai myötävaikuttavana tekijänä kuolemaan. Yhteensä maksan rasvoittumista todettiin yhdeksässä tapauksessa. Muutamassa tapauksessa oikeuslääketieteellisessä ruumiinavauksessa todettiin useita muitakin sairauksia, kuten sepelvaltimotauti.

Toisaalta taas runsas alkoholin kertaluontoinen nauttiminen tai alkoholin ja lääkkeitä sisältävien aineiden sekakäyttö oli monessa tapauksessa aiheuttanut kuolemaan johtaneen myrkytyksen (yhteensä kymmenen tapausta eli noin 18 %). Lisäksi päihteiden käyttö oli yhteydessä myös pään vammojen (5 tapausta) seurauksena aiheutuneisiin kuolemiin, kun esimerkiksi putkassa päihtyneenä kaatuminen aiheutti aivoverenvuodon. Kuudessa tapauksessa oli kysymys selkeästi itse aiheutetusta kuolemasta, joista viisi tehtiin hirttäytymällä. Yhdessä tapauksessa peruskuolemansyynä oli itsemurha tukehtumalla.

²¹ Rasvasolujen rasvoittuminen on varhainen merkki alkoholin liikkäytöstä. Runsaasti alkoholia käyttävistä jopa 90–100 %:lla on rasvamaksamuutoksia. Alkoholin palaminen aiheuttaa muutoksia, jotka ovat keskeisiä rasvamaksan synnyssä. Kun alkoholi palaa, rasvahappojen palaminen sekä sokeri- ja proteiiniaineenvaihdunta estyvät. Tämä taas kasvattaa maksasolujen rasvapitoisuutta ja aiheuttaa rasvamaksa. Maksasairauksien riski kasvaa, kun päivittäinen alkoholiannos ylittää miehillä 60 grammaa (5 annosta) ja naisilla 40 grammaa (3 annosta). (THL:n www-sivut.)

”perus- ja välittömäksi kuolinsyiksi kuolintodistukseen on merkitty etyylialkoholin ja lääkeaineen (diatsepaami) aiheuttama kuolemaan johtanut myrkytys. – – määrittämätön rasvamaksa ja liikalihavuus on merkitty kuolintodistukseen myötävaikuttaviksi tekijöiksi.” (RP)

Runsaalla ja pitkäaikaisella päihteiden käytöllä lienee yhteys myös monen putkaan kuolleen vieraantumiseen perheestään. Eräässä tapauksessa tutkintamuistiosta ilmeni, ettei putkaan kuolleen lähin omainen halunnut olla hautajaisjärjestelyissä mukana millään tavalla, vaan hän halusi, *”että yhteiskunta hoitaa tämän multiin”*. Vaikka yleisesti ottaen tutkintailmoituksiin oli merkitty putkaan kuolleen lähin omainen ja hänen yhteystietonsa (joskin vaihtelevasti), ei tämä ollut välttämättä ollut putkaan menehtyneen kanssa missään tekemisissä pitkään aikaan. Kiiski (2008, 54) kehottaa poliisia puhuttamaan kuolleen omaisia kuolemansyyn tutkinnassa, jotta kuolleen viime vaiheista saataisiin mahdollisimman tarkka kuva. Putkakuolematapauksissa omaiset eivät välttämättä osanneet juurikaan auttaa asiassa, koska yhteydenpitoa menehtyneeseen ei ole ollut.

”Poika ei ollut tekemisissä isänsä kanssa 30 vuoteen, ei tiedä mahd. sairauksista tms.”

Osa putkaan kuolleista oli kuitenkin tiiviissä yhteydessä perheenjäseniinsä ja nämä tiesivät hyvinkin tarkasti henkilön tekemisistä ennen kuolemaa. Esimerkiksi yhdessä itsemurhatapauksessa putkaan kuolleen omainen kertoi, että henkilö oli ollut putkassa 1,5 kuukautta ennen menehtymistään *”jonkin jutun vuoksi”* ja kotiin tullessaan tämä oli todennut, että *”mitä helvettiä täs paskas tekee”*. Putkaan kuollut oli omaisen kertoman mukaan syönyt vielä edellisenä päivänä tämän kanssa ja sanonut lähtiessään, että *”jos hänelle tapahtuu jotain, niin hae tavarat pois.”* Henkilö oli poliisin säilössä rikosperusteisesti, kuten neljä muutakin itsemurhan tehnyttä. Kahdella heistä oli lapsia ja he olivat hiljattain eronneet puolisoistaan.

Alkoholin pitkäaikainen ja runsas käyttö oli yhteydessä työpaikan menettämiseen ainakin yhden putkaan kuolleen kohdalla: *”[Henkilö A] oli juonut noin kuukauden putkeen, ei selvää päivää. Ajanut ratin ja työpaikka oli lähtenyt alta.”* Työttömyydestä ei muuten juuri puhuta tutkintailmoituksissa. Vain yhdessä ilmoituksessa oli maininta tosiasiallisesta työttömyydestä ja kahden tapauksen kohdalla työttömyyteen viitattiin muilla tavoin. Ilmoituksiin oli pääsääntöisesti kirjattu henkilön ammatti (32 ilmoitusta). Suurin osa putkaan kuolleista teki ammatin perusteella fyysistä suorittavaa työtä, esimerkiksi hitsaajan, rakennustyömiehen tai varastomiehen töitä. Toisaalta sen hetkisestä työtilanteesta ei voida tehdä päätelmiä. 10 henkilöä oli menehtymisen aikana eläkkeellä ja yksi henkilö oli merkitty tutkintailmoitukseen opiskelijaksi.

Poliisit veivät henkilöitä putkaan suurimmaksi osaksi julkisilta paikoilta, kuten keskustan alueella sijaitsevilta aukioilta ja toreilta sekä puistoista, mutta myös puolijulkisista tiloista, kuten

kauppakeskuksista ja ravintoloista. Lisäksi henkilön suojaamiseksi kiinniotettuja tavattiin kerrostalojen rappukäytävistä ja jonkun verran myös yksityisasunnoista.

Tutkintailmoituksista selviää, että kolmessa tapauksessa kertyneiden selvitysten perusteella epäiltiin poliisimiestä rikoksesta. Kahdessa tapauksessa syyttäjä teki päätöksen, ettei esitutkintaa toimiteta ja kolmannessa tapauksessa suoritettun esitutkinnan jälkeen todettiin, ettei ”*poliisimiehiä ole syytä epäillä rikoksesta virkatoimessaan*”. Tapauksesta kirjattiin kuitenkin rikosilmoitus törkeästä pahoinpitelystä ruumiinavauksessa todettujen löydösten perusteella, jolloin kuolemaan liittyi rikos. Muissa tapauksessa suoritettiin tutkintailmoituksen perusteella poliisitutkinta kuolemansyyn selvittämiseksi.

5.2. Tapauskohtainen analyysi

Olen valinnut viisi tapausta yksityiskohtaisempaan analyysiin ja valinnassa olen pyrkinyt huomioimaan sen, että analyysistä tulisi mahdollisimman monipuolinen. Kolmessa tapauksessa henkilö otettiin kiinni poliisilain 2 luvun 2 §:n perusteella henkilön suojaamiseksi, yksi poliisilain 2 luvun 10 §:n perusteella rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi ja yksi pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n perusteella törkeään huumausainerikokseen liittyen. Neljässä tapauksessa putkaan kuollut on mies ja yhdessä nainen. Ensimmäinen tapaus on niin kutsutun vakiasiakkaan kuolema poliisin säilytystiloissa. Toisessa tapauksessa pakkokeinolakiperusteisesti kiinniotettu tekee itsemurhan poliisivankilassa ja kiinnostus kohdistuu erityisesti putkan kameravalvontaan sekä hirttäytymisvälineenä käytettyyn vyöhön. Sen sijaan kolmannessa tapauksessa rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi kiinniotettu kuolee sairaalassa. Erikoista on, että henkilö myös otettiin kiinni terveydenhuollon toimintayksiköstä. Myös neljännessä tapauksessa kuolinpaikkana on sairaala. Kyseisessä tapauksessa huomio kiinnittyy henkilön kovaan humalaan ja kaatuiluun ennen säilöön ottamista. Viidennessä eli viimeisessä analysoitavassa tapauksessa henkilön suojaamiseksi kiinniotettu kuolee putkassa. Henkilö käyttäytyi normaalisti ja vaikutti hyvävointiselta vielä puoli tuntia ennen avun tarpeen huomaamista.

5.2.1. Tapaus 1: Vakiasiakkaan putkakuolema

Tapahtumatiedot:

49-vuotias mies otettiin säilöön henkilön suojaamiseksi. Poliisipartio sai hätäkeskukselta tehtävän kello 17.10 juopuneesta henkilöstä, joka oli paikalla olevan ensihoitoyksikön mukaan kykenemätön

huolehtimaan itsestään. Ensihoitoyksikön henkilöstö oli tarkastanut henkilön kunnan ja heidän mukaan hänellä ei ollut terveydenhoitoa vaativia sairauksia tai vammoja, joten yksikkö pyysi poliisia ottamaan tämän säilöön. Partio talutti henkilön poliisiautoon. Henkilö reagoi puhutteluun avaamalla silmänsä, muttei kuitenkaan vastannut mitään. Poliisilaitoksella henkilö kuljetettiin putkatiloihin kantamalla. Tarkastuksen jälkeen hänet kannettiin edelleen säilytystilaan, jossa hänet asetettiin kylkiasentoon patjalle nukkumaan. Samassa säilytystilassa oli myös toinen päihtymyksen vuoksi kiinniotettu henkilö ja tämän heikon kunnan vuoksi säilytystila oli jatkuvassa kameravalvonnassa valvomoon. Vartijan mukaan myöhemmin säilytystilaan tuotu henkilö muutti asentoaan patjalla vielä noin kello seitsemän aikaan illalla. Kun aiemmin säilytystilaan tuotua henkilöä oltiin päästämässä pois, tämä ilmoitti, ettei hänen sellikaverinsa hengitä enää. Vartija totesi henkilön elottomaksi kello 20.24 ja aloitti välittömästi maallikkoelvytyksen. Ensihoitoyksikkö oli paikalla kello 20.28 aikaan ja jatkoi elvytystä. Elvytys lopetettiin tuloksettomana kello 20.40 lääkärin konsultoinnin jälkeen.

Oma arvio:

Tapauksessa suoritettiin kuolemansyyn tutkinta, jonka yhteydessä puhutettiin ensihoitoyksikön henkilökuntaa, poliisipartion jäseniä ja työvuorossa olleita vartijoita. Tutkintailmoituksesta selviää, että ensihoitoyksikön henkilökunta kertoi puhutuksessa yksityiskohtaisesti putkaan kuolleelle henkilölle suorittamistaan tarkastustoimenpiteistä kiinniottopaikalla. Tutkintailmoitukseen näitä toimenpiteitä ei kuitenkaan ole kirjattu. Selostusosassa on vain maininta: ”*ensihoitoyksikkö tarkastanut [henkilön A] kunnan mm. verensokerin mittauksin*”. Ei ole kuitenkaan syytä epäillä, etteikö henkilön tilaa olisi tarkastettu asianmukaisesti. Ensihoitoyksikkö totesi, ettei henkilöä tarvitse toimittaa hoitoon, jolloin poliisi teki päätöksen säilöönottamisesta. Henkilön tajunnantaso arvioitiin vielä poliisin toimesta putkaohjeen (POHA 2020/2013/5490) mukaisesti puhuttamalla henkilöä ja kehottamalla häntä avaamaan silmänsä. Henkilö ei vastannut puhutukseen, mutta reagoi avaamalla silmänsä. Henkilö jouduttiin myös taluttamaan poliisiautoon ja poliisilaitoksella kantamaan putkatiloihin. Kerrotun perusteella voisi päätellä, etteivät henkilön omat jalat kantaneet lainkaan, jolloin päihtymystila oli melko vahva. Veren alkoholipitoisuuden ollessa yli kolme promillea, myrkytyskuoleman riski kasvaa todella suureksi. (Dahl & Hirschovits 2002, 130). Puhallutustuloksesta ei ole mainintaa tutkintailmoituksessa, mutta oletettavasti ensihoitoyksikkö myös puhallutti henkilön kiinniottopaikalla.

Lähtökohtaisestihan poliisin tulisi toimittaa poliisilain 2 luvun 2 §:n perusteella kiinniotettu, joka ei aiheuta käyttäytymisellään vaaraa muiden henkilöiden turvallisuudelle, selviämisasemalle tai muuhun hoitopaikkaan, jollei hänestä voida huolehtia muilla tavoin (PäihKL 2 §). Perusteet

toimittamiselle sosiaali- ja terveydenhuoltoviranomaisten ylläpitämälle selviämisasemalle tai muuhun hoitopaikkaan ovat olemassa, koska henkilö otettiin kiinni hänen itsensä suojaamiseksi eikä hän ollut väkivaltainen tai vaarallinen muulla tavoin. Myös vahva päihtymystila puhuu selviämisasemalle toimittamisen puolesta. Vaikka päihtyneiden käsittelystä annettu laki on ollut voimassa yli 40 vuotta, selviämisasemia on koko maassa vieläkin vain vajaa 20. Tämän seurauksena henkilöt, joiden tila ei vaadi sairaanhoidollisia toimenpiteitä, toimitetaan usein putkaan. Tässäkin tapauksessa on siis toimittu vallitsevan käytännön mukaisesti.

Poliisin on harkittava vielä, olisiko päihtyneen kuljettaminen kotiin tai muuhun asuinpaikkaan säilöön ottamista parempi vaihtoehto. On kuitenkin otettava huomioon, ettei kotiin toimittamisesta aiheudu vaaraa päihtyneen perheenjäsenille tai muille hänen kanssaan asuville eikä päihtyneelle itselleen (HE 90/2005 vp, 122). Jos henkilö asuu yksin, putkaan vieminen lienee perusteltua, koska siellä häntä voidaan valvoa ympärivuorokautisesti. Vahvan päihtymystilan vuoksi henkilön asuinpaikkaa ei välttämättä saada edes selville. Ja mikäli on kyse putkan vakiasiakkaasta, josta voidaan tässä tapauksessa puhua, ei kotiin kuljettaminen monestikaan ole mahdollista asunnottomuuden vuoksi (ks. esim. Noponen 2005). Henkilö oli poliisilain perusteella kiinniotettuna kuusi kertaa saman kuun aikana ja niistä neljä ajoittuu jopa samalle viikolle hänen menehtymisensä kanssa. Putkan vakiasiakkuus ja erityisesti superiasiakkuus voi alentaa poliisin kynnystä säilöönottoon, koska henkilö on nähty samassa kunnossa useasti aiemminkin ja hänet on myös silloin toimitettu putkaan.

Säilöönpano tehtiin 17.25 aikaan ja hieman tämän jälkeen vartija teki näköhavainnon säilöön otetun hengityksestä. Seuraava havainto tehtiin valvomon kamerasta noin kello seitsemän aikaan illalla, jolloin henkilö muutti säilytystilan patjalla asentoaan. Ilmeisesti näiden havaintojen välissä henkilön tilaa ei käyty tarkastamassa fyysisesti kertaakaan, vaan valvonta suoritettiin kameran välityksellä. Selli oli jatkuvassa kameravalvonnassa, mikä on hyvä erityisesti vahvasti päihtyneiden henkilöiden terveydentilan tarkkailemisen takia. Lakihan on hyvin tulkinnanvarainen siinä, minkälaista valvonnan tason ja intensiteetin tulisi olla. Poliisin säilyttämien henkilöiden käsittelyä ja kohtelua koskevissa säännöksissä käytetään ilmaisuja ”sitä...kuin edellyttävät” ja ”mahdollisuuksien mukaan”. Henkilökohtaisesti suoritettavista tarkastuskierroksista tulee sen sijaan määrätä säilytystilan järjestyssäännössä (POHA 2020/2013/5490, 3). Putkaohjeen mukaan säilytystilassa olevaa vapautensa menettänyttä ei kuitenkaan saa ikinä jättää kokonaan valvomatta.

Tapauksen vapautensa menettänyttä valvottiin teknisin apuvälinein, mutta henkilökohtaisesti hänen tilaansa käytiin tarkastamassa tutkintailmoituksen perusteella vain kerran, hetki säilöön sijoittamisen jälkeen. Elottomuus huomattiin kello 20.24, jolloin viimeisestä näköhavainnosta oli kulunut noin

puolitoista tuntia. Säilönotetun sellikaveri ”*kertoo tehneensä näköhavainnon miehen suupielestä valuneesta valkeasta vaahdosta sekä kuorsausäänestä*”. Havainnon aikaa ei pystytty kuitenkaan ajallisesti varmistamaan. Työvuorossa ollut vartija ei puolestaan ”*ollut havainnut mitään poikkeavaa valvomon monitorin kautta*”. Pelkästään kameravalvonnan kautta on vaikea huomata henkilön tilassa tapahtuvia muutoksia, varsinkin kun sammunut ihminen voi olla pitkän aikaa samassa asennossa, Putkaohjeessa huomautetaankin, että vapautensa menettäneen pitkäaikaiseen liikkumattomuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota (POHA 2020/2013/5490, 3).

Tässä tapauksessa terveydenhuollon ammattilaiset tarkastivat henkilön tilan ennen putkaan sijoittamista, minkä lisäksi henkilöä valvottiin säilytystiloissa jatkuvasti valvontakameroiden välityksellä. Henkilö kuitenkin menehtyi edellä mainituista toimenpiteistä huolimatta. Voidaan pohtia, olisiko henkilöllisiä tarkastuskäyntejä pitänyt tehdä enemmän, jotta henkilön avun tarve olisi huomattu aiemmin tai olisi henkilön menehtyminen voitu estää selviämisasemalla, jossa henkilön terveydentilaa ja siinä tapahtuneita muutoksia olisi pystytty seuraamaan tarkoituksenmukaisemmin.

5.2.2. Tapaus 2: Vyö mukana säilytystiloissa

Tapahtumatiedot:

28-vuotias mies otettiin pakkokeinolain perusteella kiinni kotoaan kello 12.34 ja vietiin poliisivankilan sumppuun. Henkilön kiinniotto liittyi törkeään huumausainerikokseen. Kello 18.37 vanhempi konstaapeli oli hakemassa kuulusteltavaa putkasta, jolloin henkilö oli vielä varmuudella elossa ja istumassa tuolilla. Yövuoroon tullut ylivartija havaitsi kello 19.16, että henkilö roikkuu omasta vyöstään kaltereista. Henkilön takapuoli oli lähes maassa ja jalat olivat suorina eteenpäin. Vyön solki oli vasemmalla puolella korvan takana. Vyö katkaistiin ja henkilö otettiin lattialle, jolloin tämä oli vielä lämmin. Pupillit eivät kuitenkaan reagoineet valoon eikä pulssia tuntunut. Henkilöä alettiin elvyttää ja sitä jatkettiin siihen asti, kunnes pelastushenkilökunta saapui paikalle. Pelastushenkilökunta ei saanut minkäänlaista vastetta elvytyksen aikana ja elvytys lopetettiin lääkärin konsultoinnin jälkeen. Lääkäri totesi henkilön kuolleeksi kello 21.08.

Oma arvio:

Tässä tapauksessa kiinnostus kohdistuu erityisesti säilytystilojen valvontaan ja tehtyihin tarkastuksiin. Vapautensa menettäneelle tehdään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 4 §:n mukainen tulotarkastus ennen säilöön sijoittamista. Esimerkiksi Itä-Suomen

poliisilaitoksella henkilöltä otetaan säilöönpanotarkastuksessa talteen kaikki esineet, jotka joku voisi anastaa tai joilla voisi aiheuttaa vahinkoa. Käytännössä henkilön arvo-omaisuus, kuten lompakko, matkapuhelin, korut, kello, vyö ja kengät kerätään pois ja laitetaan muovirasiaan. Lisäksi kirjataan ylös, mitä tavaraa henkilöllä oli mukana. Tämän jälkeen vapautensa menettänyt kävelee vielä turvaporin ja metallinpaljastimen läpi, millä varmistamaan, ettei hänelle jää kätkeytyjä teräaseita. (SS 14.7.2014a.) Tarkastuksen yhteydessä henkilö myös vaihtaa vaatteensa, mikäli niistä voi aiheutua vaaraa vapautteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoitukselle, säilytystilan järjestykselle tai vapautensa menettäneen terveydelle (PSL 3:2).

Henkilölle tehtyä tarkastusta ei selosteta tutkintailmoituksessa, mutta tapahtumakuvauksen jälkeen todetaan, että ”*vankilan lokerossa oli [henkilölle A] tarkoitettua omaisuutta: lompakko, jossa ei rahaa, Visa Elektron, bonuskortteja, tupakoita, sytytin ja tulitikkuja*”. Henkilön omaisuus otettiin pois, mutta hänen annettiin pitää omat vaatteensa. Käytäntö on normaali, mutta vyön jättäminen vapautensa menettäneelle herättää kysymyksiä; oliko se tietoinen päätös vai oliko kyse inhimillisestä unohduksesta. Tutkintamuistioon on kirjattu putkaan kuolleen isän puhutuksessa saatuja tietoja ja hänen mukaansa henkilön puheet antoivat jonkinlaisia viitteitä tulevasta. Henkilö muun muassa sanoi, että ”*jos hänelle tapahtuu jotain, niin hae tavarat pois*”. Poliiseilla ja poliisivankilan vartijoilla ei luonnollisesti ollut tietoa tästä vielä siinä vaiheessa, kun henkilö sijoitettiin poliisivankilaan. Vyö on kuitenkin vaatekappale, joka tavallisesti otetaan pois niin päihtymyksen vuoksi kiinniotetuilta kuin rikoksesta epäillyiltäkin. Myös putkaan kuolleen isä ihmetteli välittömästi poikansa kuolemasta kuultuaan, että miten tällä oli vyö mukana säilytystiloissa.

Pakkokeinolakiperusteisesti säilytettävien vapautensa menettäneiden sellisiin tai huoneisiin ei lähtökohtaisesti ole kameravalvontaa. Tässä tapauksessa henkilö kuitenkin sijoitettiin sumppuun, joka on tarkoitettu kiinniotettujen väliaikaiseen säilyttämiseen. Sumppu on yleensä paljon putkatilojen kaltainen, mutta tutkintailmoituksessa ei puhuta teknisestä valvonnasta muuta kuin, että henkilön hirttäytyminen jäi valvontakameran kuviin: ”*Valvontakameran kuvista näkyy, että [henkilö A] yrittää ensimmäisen kerran hirttäytymistä 19.54 aikaan ja ensimmäinen yritys epäonnistuu ja hän yrittää 2–3 minuutin kuluttua uudelleen istuallaan ja yritys onnistuu klo 19 aikaan.*” Merkille pantavaa onkin, että tilassa oli kameravalvonta, mutta tapahtunut havaittiin vasta 15 minuutin päästä hirttäytymisestä. Tutkintailmoituksesta ei kuitenkaan pysty päättelemään, tehtiinkö havainto juuri valvontakameroiden kuvista vai henkilökohtaisesti havaitsemalla.

Pakkokeinolain perusteella kiinniotettujen ja pidätettyjen tekninen valvonta perustuu harkintaan. Putkalain esitöissä todetaan, ettei tekninen valvonta saa olla jatkuvaa ilman vapautensa

menettäneeseen liittyviä erityisiä syitä. Tällainen erityinen syy voi olla esimerkiksi vakava terveydentilaan kohdistuva uhka. Jos on esimerkiksi perusteltu syy epäillä, että vapautensa menettänyt on itsetuhoinen, valvonnan intensiivisyystason tulisi olla korkealla. Muussa tapauksessa valvonnan pitäisi olla intensiivisyydeltään tarkastusluontoista. Useammin kuin neljä kertaa tunnissa tapahtuvia tarkastuksia ei voida esitöiden mukaan pitää suositeltavana vapautensa menettäneen yksityisyyden suojan varjelemisen takia. (HE 90/2005 vp, 101.) Tässäkin tapauksessa tekninen valvonta saattoi olla tarkastusluontoista, koska itsemurhan mahdollisuutta ei luultavasti osattu epäillä etukäteen. Tarkastusluontoisen valvonnan puolesta puhuu myös se, ettei henkilön hirttäytymistä tai aikaisempia hirttäytymisyrityksiä huomattu heti. Ja vaikka tekninen valvonta olisi ollut jatkuvaa ja ympärivuorokautista, se ei välttämättä tarkoita sitä, että henkilöä pystytään tarkkailemaan kameroiden kautta koko ajan. Oikeusasiamieksihteeri muistuttaakin, että monilla tarkastuksilla säilytysuojan henkilöstö on itse ollut varsin huolissaan henkilöstön riittävydestä asianmukaiseen ja riittävään valvontaan. Esimerkiksi yöaikaan työvuorossa saattaa olla vain yksi vartija ja hänellä voi olla valvontatehtävien lisäksi kirjaustehtäviä tai muita poliisimiesten avustamiseen liittyviä tehtäviä. (Eteläpää 2010, 212–2013.)

Tässä tapauksessa henkilön itsemurha poliisin säilytystiloissa olisi mahdollisesti voitu estää, jos säilöönpanotarkastus olisi tehty asianmukaisesti ja kaikki henkilön terveydelle vaaralliset esineet olisi otettu pois. Lisäksi jatkuvalla teknisellä valvonnalla ja valvontakameroiden tarkkailulla olisi voitu päästä toisenlaiseen lopputulokseen.

5.2.3. Tapaus 3: Tiedonkulun katkeaminen

Tapahtumatiedot: 58-vuotias mies otettiin kiinni rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi terveyskeskuksesta kello 17.36. Henkilö oli tullut terveyskeskukseen kaatumisen ja mahdollisen päävamman vuoksi. Hän puhalsi noin 2 promillea. Koska henkilöllä ei ollut ulkoisia vammoja ja hän käyttäytyi aggressiivisesti, poliisi vei hänet putkaan. Henkilö vastaili kysymyksiin vielä kello 21 tarkastuskierroksella. Tämän jälkeen säilytystiloista kuului kuorsausta, jolloin henkilön oletettiin nukkuvan. Kun vartijat olivat päästämässä henkilöä pois putkasta, hän ei reagoinut herättelyihin. Hänen hengityksensä oli kuorsauksen luontoista. Paikalle hälytettiin ambulanssi kello 03.52, joka vei henkilön sairaalaan, jossa hän menehtyi seuraavana aamuna.

Oma arvio:

Henkilö oli tullut terveyskeskukseen mahdollisen päävamman vuoksi, mutta tieto siitä ei kulkeutunut jostain syystä poliisille asti. Poliisi totesi vakiintuneen käytännön mukaisesti, että henkilö on putkakuntoinen, koska tällä ei ollut näkyviä vammoja. Aggressiivisten päihtyneiden paikka on putkassa voimassa olevan lainsäädännönkin mukaan (PäihKL 2 §), mutta kaatumisesta aiheutunut päävamma olisi pitänyt ottaa huomioon. Terveystieteiden henkilöstön ja poliisin välillä on ollut jonkinlainen tietokatkos, koska poliisi ja vartijat eivät tieneet kaatumisesta. Henkilö oli aiemmin päivällä kaatunut takaraivolleen, minkä vuoksi paikalle tilattiin ambulanssi ja henkilö tuotiin terveyskeskukseen.

Tutkintailmoituksesta ei selvästi käy ilmi, ehdittiinkö henkilön päävammaa tutkia ennen kuin poliisi pyydettiin paikalle. Väkivalta tai väkivallan uhka on tutkimusten mukaan yleistä tämän päivän hoitotyössä ja väkivaltaisen käyttäytymisen syinä on valtaosassa tapauksia päihteet. Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeissa (STM 2006b) päihtyneen henkilön akuuttihoitosta muistutetaan, ettei päihtymys saa estää henkilön hoidon tarpeen arviointia tai järjestämistä eikä henkilöä saamasta asianmukaista palvelua ja kohtelua terveydenhuollon toimintayksiköissä. Tutkimusten mukaan (ks. esim. Salaspuro 2009; Seppä 2003) päihdepotilaat kuitenkin herättävät hoitajissa turhautumista, vastenmielisyyttä ja pelkoa esimerkiksi päivystysvastaanotolla. Päihteiden aiheuttamat vaivat saatetaan käsittää itse aiheutetuiksi, jolloin päivystyksessä työskentelevä ei välttämättä katso velvollisuudekseen hoitaa niitä. (Salaspuro 2009, 903.) Päihdeongelmaiset nähdään päivystyksessä usein välttämättömänä pahana, jotka tulevat kaiken kiireen keskelle muiden potilaiden väliin ja pahimmassa tapauksessa vaativat osastolla pitkän ja kalliin hoitajakson (Seppä 2003, 92). Päihteiden aiheuttamat vammat ja myrkytykset ovat joka tapauksessa päivystyspoliklinikoilla arkipäivää (Salaspuro 2009, 897).

Myös aggressiiviselle henkilölle pitäisi pystyä antamaan hänen tarvitsemansa hoito. Päävammaa ei kuitenkaan kaikesta päätellen tutkittu, koska tapauksen taustoja selvittäessä terveyskeskuksesta kerrottiin henkilön valitelleen vain rintakipuja. Henkilö ei ollut ”*puhunut mitään kaatumisesta eikä hänellä havaittu näkyviä vammoja*”. Tieto kaatumisesta on pitänyt olla ainakin hätäkeskuksella, joka teki arvion henkilön avuntarpeesta, ja ambulanssimiehistöllä, joka toi henkilön terveyskeskukseen. Jostain syystä terveyskeskuksen työntekijät eivät saaneet tietää, että henkilö oli kaatunut ja näkyvien vammojen puuttuminen taas vaikutti siihen, ettei terveyskeskuksessa osattu epäillä sitä. Ilmeisesti terveyskeskuksessa ajateltiin, ettei henkilöllä ole hoidon tarvetta. Ja koska kyse oli aggressiivisesta

päihtyneestä, poliisi kutsuttiin paikalle. Henkilön päihtymystila ei myöskään ollut niin vahva, että hänen olisi sen vuoksi pitänyt jäädä terveyskeskukseen.

Putkalla henkilöä oli vielä illalla kello yhdeksän aikaan puhutettu, jolloin tämä oli vastailut kysymyksiin. Tämän jälkeen ”säilytystilasta oli kuulunut kuorsausta ja hänen oletettiin nukkuvan”. Henkilön selli oli myös jatkuvassa kameravalvonnassa eikä sen kautta huomattu mitään normaalista poikkeavaa. Vasta kun henkilöä oltiin päästämässä pois aamuyöllä ennen neljää, huomattiin, ettei hän reagoi herättelyyn. Hänen hengityksensä oli tällöin kuorsauksen luontoista ja takaraivolla tuntui patti. Paikalle kutsuttiin ambulanssi ja henkilö vietiin sairaalaan. Sairaalasta kuitenkin ilmoitettiin reilun neljän tunnin päästä, että henkilö menehtyi aivoverenvuodon takia. Tutkintailmoituksesta saa sellaisen käsityksen, ettei henkilön tilaa käyty tarkastamassa fyysisesti kertaakaan yön aikana. Luultavasti tarkastuskäyntejä kuitenkin tehtiin, koska muuten henkilön terveydentilaa ei olisi käyty tarkastamassa lähes seitsemään tuntiin.

Ongelmat tiedonkulussa osoittautuivat kohtalokkaiksi tässä tapauksessa. Ambulanssihenkilöstö totesi, että henkilöllä on akuutti hoidontarve kaatumisen vuoksi ja vei henkilön terveyskeskukseen. Terveyskeskuksessa henkilöä ei kuitenkaan osattu hoitaa oikein, koska tieto kaatumisesta ei saavuttanut terveyskeskuksen työntekijöitä eikä siten myöskään poliisia. Lisäksi mielenkiintoista on, että hätäkeskus ylipäänsä päätyi lähettämään ambulanssin henkilön luo. Esimerkiksi seuraavaksi analysoitavassa tapauksessa sitä ei tehty, vaikka henkilö oli kaatunut useamman kerran vahvassa humalatilassa.

5.2.4. Tapaus 4: Kaatuilu lähes neljän promillen humalassa

Tapahtumatiedot:

42-vuotias nainen otettiin kiinni poliisilain perusteella henkilön suojaamiseksi ja tuotiin putkaan. Poliisi sai ensimmäisen ilmoituksen humalaisesta henkilöstä kello 17.18, kun huolestunut ulkopuolinen soitti hätäkeskukseen. Poliisi tavoitti henkilön istumasta maasta. Tämä pystyi kommunikoimaan partion kanssa asiallisesti sekä kertomaan nimensä ja osoitteensa. Hän myös vakuutti pääsevänsä omin voimin kotiin. Partio pyysi henkilöltä kävelynäytteen, minkä jälkeen hänen annettiin lähteä kotiin. Henkilöstä tehtiin kuitenkin kello 17.39 uusi ilmoitus, kun hän oli hoippunut humalassa ja kaatunut asfalttipihalle. Myöhemmin ilmoittaja kertoi, että oli nähnyt henkilön kaatuneen kolme kertaa ja kuullut lisäksi kaksi kaatumista, kun näköyhteyttä ei enää ollut. Henkilö oli kävellyt takakenossa ja kaatunut takaraivolleen.

Poliisipartio löysi henkilön taas istumasta maasta toisen ilmoituksen jälkeen. Puhallustulos näytti 3,95 promillea, mutta siitä huolimatta henkilö pystyi kommunikoimaan ja kävelemään. Hän pääsi itse ylös maasta ja käveli omin jaloin poliisiautolle. Henkilölle tehtiin säilöönpanotarkastus kello 18.34. Lisäksi hänet puhallutettiin ja tulokseksi saatiin 1,7 promillea. Seuraavaksi henkilö talutettiin säilytystilaan ja aseteltiin nukkumaan kylkiasentoon. Vartija meni kello 19.35 tarkastamaan henkilön tilaa, jolloin tämä makasi puoliksi mahallaan eikä vastannut puhutteluun tai reagoanut kipuun. Henkilö kuorsasi voimakkaasti ja päätä tunnustellessa takaraivossa oli havaittavissa pehmeä kohta sekä lievä nirhauma. Vartija soitti hätäkeskukseen, josta sai ohjeet seurata henkilön tilaan siihen asti kunnes ambulanssi saapuu. Ambulanssi oli paikalla muutamassa minuutissa ja vei henkilön sairaalaan, jossa tämä menehtyi seuraavana päivänä aivoverenvuodon seurauksena.

Oma arvio:

Tapaus on kenties aineiston huomiota herättävin. Tutkintailmoituksen selostusosiosta ei vielä saa irti paljoakaan, mutta tapauksen taustat käyvät ilmi myöhemmin. Ensinnäkin on erikoista, että hätäkeskus lähetti poliisin henkilön luo toisen ilmoituksen jälkeen, ambulanssin sijaan. Mikäli ilmoittaja kertoi henkilön kaatuilusta, olisi ambulanssin paikalle lähettäminen ollut tarkoituksenmukaisempaa. Viimeistään kuitenkin poliisin olisi pitänyt pyytää ambulanssi paikalle tai toimittaa henkilö hoitoon. Hätäkeskuksen tehtävänä on arvioida päihtyneen henkilön terveydellinen riski ja avuntarve. Hätäkeskuksissa käytetään arvioinnin apuna terveydenhuollon viranomaisen antamaa ohjetta, jossa korostetaan avuntarpeen määrittelyprosessin tekemistä, jotta päätös oikeanlaisen avun paikalle lähettamisestä helpottuu. (AOA 529/4/06.) Poliisi lähetetään kuitenkin paikalle herkästi, koska ambulanssit eivät ota sellaisia henkilöitä kuljetettavakseen, joilla ei ole selkeää akuutin hoidon tarvetta (Nojonen 2006, 70). Tässä tapauksessa poliisipartio ei löytänyt henkilöstä ulkoisia vamman merkkejä, joten he katsoivat, ettei hänellä ole ”*ensiavun tarvetta*”. Takaraivolle kaatumisen lisäksi lähes neljän promillen humala olisi mielestäni ollut vahva peruste toimittaa henkilö hoitoon tai kutsua ambulanssi paikalle. Putkaohjeessa todetaan, että jos henkilön reagointi vaikuttaa hänen päihtymystilaansa nähden normaalilta kaatumisen jälkeen, ei hoitoon toimittamista pidetä perusteltuna (POHA 2020/2013/5490, 3).

Henkilö oli poliisille entuudestaan tuttu ja hän oli myös edellisellä kerralla ollut lähes yhtä kovassa humalassa, mutta silloinkin tämä oli ”*vaikuttanut humalatilaansa nähden erittäin skarpilta*”. ”Skarppi” käyttäytyminen johtunee päihteesen muodostuneesta toleranssista. Toleranssissa ihmisen sietokyky päihteesen kasvaa toistuvan päihteen käytön seurauksena. Toleranssin kehittymisnopeus ja sen merkittävyys riippuvat sekä käytetystä päihteenä että mahdollisesta sekakäytöstä. Esimerkiksi

alkoholitoleranssi on elimistön keino sopeutua alkoholiin ja se voi olla joko akuutti, aineenvaihdollinen tai hermostollinen toleranssi. Akuutti toleranssi on yhden nauttimiskerran aikana havaittava toleranssi ja se ilmenee alkoholin poistuessa elimistöstä. Aineenvaihdunnallisessa toleranssissa elimistö puolestaan pyrkii kumoamaan alkoholin vaikutuksia tehostamalla sen palamista muun muassa kasvattamalla maksaa. Se kehittyy hitaasti pitkän ja runsaan alkoholinkäytön seurauksena. Hermostollisessa toleranssissa aivojen ja muun hermoston sietokyky alkoholiin kasvaa. Hermosto pyrkii toimimaan normaalisti alkoholista riippumatta, minkä myötä se mukautuu elimistössä olevaan alkoholiin ennen pitkää. Tällöin alkoholin humalluttava vaikutus pienenee. (Kiianmaa 2005.) Toleranssin tyypillinen kliininen löydös onkin, ettei oirekuva vastaa puhallettuja promilleja (Salaspuro 2009, 899). Henkilö oli itse todennut korkeaan promillemäärään, että se on ihan normaalia, jos on juonut kaksi päivää putkeen.

Entuudestaan poliisille tutun henkilön vieminen putkaan on ilmeisen vakiintunut käytäntö, vaikka promillemäärä olisikin korkea. Poliisikielessä tällaista henkilöä kuvataan esimerkiksi sanoilla rupu, rantojen mies, puistokemisti ja turska. Päihtyneiden kuljettaminen on puolestaan ”rupurallia”. Nuorten aikuisten kohdalla, joilla päihteen käyttö on lähtenyt kertaluonteisesti käsistä, mietitään usein ensisijaisesti kotiin viemistä putkan sijaan. Esimerkiksi juuri 18 vuotta täyttäneet ja vanhempiensa luona asuvat nuoret aikuiset pyritään viemään kotiin. Nuorelle putkareissu voi kuitenkin olla opettavainen ja se jää pysyvästi mieleen pitkäksi aikaa eikä sinne haluta enää uudestaan. Vakiasiakkaille putkaan vieminen voi puolestaan olla osa jokapäiväistä elämää. Jotkut vakiasiakkaista pitävät putkaan joutumista jopa toivottavana turvan ja avun saamisen vuoksi. (Noponen 2006, 80–82.)

Kuten aiemmin todettiin, promillemäärän ollessa yli kolme alkoholimyrkytyksen riski on jo todella suuri. Henkilön käyttäytyminen on kuitenkin usein keskeisemmässä asemassa pohdittaessa putkakuntoisuutta. Itä-Suomen poliisilaitoksella käytännöksi on muodostunut se, että kaikkien yli kolme promillea puhaltaneiden terveydentila tarkastetaan terveydenhuollon ammattilaisten toimesta (SS 4.7.2014b). Toimimisesta vahvasti päihtyneen henkilön kohdalla ennen säilöönottopäätöksen tekemistä ei ole annettu erikseen minkäänlaista yleistä ohjeistusta. Päätös ensihoidon tarpeesta tehdään todettujen vammojen ja sairauksien perusteella, mutta esimerkiksi promillemäärästä ei ole annettu mitään tiettyä rajaa, jonka ylittyessä tulisi ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin. Päihtyneen kuljettamisesta ja säilyttämisestä on sen sijaan annettu yksityiskohtaisempia ohjeita. Tässä tapauksessa vahva päihtymystila vielä yhdistyy päävamman, jolloin päävammasta johtuvien oireiden havainnointi on entistä vaikeampaa.

Esimerkiksi aivovamma näkyy harvoin päällepäin ja siksi oireiden tulkitseminen ja ymmärtäminen on vaikeaa. Aivovammaliiton (1998) mukaan henkilö tulee viedä välittömästi lähimpään päivystyspaikkaan, jos hänellä on pienikin tajunnantilan muutos, muistamattomuutta, sekavuutta tai puheen muuttumista epäselväksi. Terveystieteiden koulutusta vailla olevan poliisin mahdollisuudet erottaa aivovamman oireet päihtymyksestä tällaisissa tilanteissa lienee vaikeaa. Henkilö vaikutti poliisin sanojen mukaan ”*skarpilta*” ja hän pystyi ”*kommunikoimaan niin hyvin humalastaan huolimatta*”, joten aivovammasta johtuvia oireita ei ilmeisesti osattu epäillä eikä ole edes varmaa, tiesikö poliisi henkilön kaatumisista. Voi olla, että tieto henkilön kaatumisesta kävi ilmi vasta, kun poliisi tiedusteli vammamekanismia henkilötä sairaalassa hoitaneelta lääkäriltä. Lääkärin mukaan jaloilta kaatuminen voi riittää vamman syntymiseen. Henkilöllä todettiin sairaalassa takaraivoa tunnusteltaessa iso kuhmu, joka ei ollut kuitenkaan nähtävissä päältä päin.

Putkan vakiasiakkuus ja vahvasti päihtyneen suhteellisen normaali käytös vaikuttivat poliisien toimintaan tässä tapauksessa. Henkilö olisi pitänyt toimittaa hoitoon kovan päihtymystilan ja kaatumisten vuoksi. Kuitenkin jo hätäkeskuksessa olisi voitu tehdä päätös ambulanssin lähettämisestä paikalle poliisin sijaan. Ei voida tietenkään varmaksi sanoa, olisiko henkilön kuolema voitu estää, jos hänet olisi toimitettu heti hoitoon. Luultavasti selviytymisen mahdollisuudet olisivat kuitenkin olleet paremmat.

5.2.5. Tapaus 5: Terveystieteen äkillinen romahtaminen

Tapahtumatiedot:

52-vuotias mies otettiin kiinni poliisilain perusteella henkilön suojaamiseksi. Henkilö oli nukkunut junassa vahvassa humalassa eikä hänellä ollut paikkaa minne mennä, joten poliisi vei henkilön putkaan. Henkilö ilmoitti säilöönpanotarkastuksen yhteydessä sairautekseen viinakrampin²². Häntä ei puhallutettu ennen säilöön sijoittamista. Aamulla puoli yhdeksän aikaan vartija kävi jututtamassa henkilöä ja tämä kertoi saaneensa hetki sitten viinakrampin. Puhallustulos näytti tuolloin nolaa. Puhuttaessa henkilö vastaili kysymyksiin normaalisti eikä valitellut mitään. Myöskään kouristuksen merkkejä ei ollut havaittavissa. Vartija totesi hälyttävänsä ambulanssin, jos viinakramppi uusiutuu. Yhdeksältä vartija huomasi valvontakameran välityksellä, että henkilö kramppaa, jolloin hän soitti

²² Niin kutsutut viinakramppit liittyvät alkoholivieroitusoireyhtymään. Alkoholien vieroitusoireyhtymällä tarkoitetaan oireita, jotka tulevat henkilön lopettaessa pidempään jatkuneen alkoholien päivittäisen käytön tai vähentäessään aikaisempaa alkoholien runsasta päivittäistä käyttöä. Viinakramppit ovat alkoholiepileptisiä vieroituskouristuksia, jotka ilmenevät tyypillisesti 1–3 päivän kuluttua pitkään jatkuneen alkoholien käytön päätyttyä tai vähennyttyä. (Ks. esim. Seppä, Alho & Kiiänmaa 2013.)

hätäkeskukseen ja pyysi ambulanssin paikalle tarkastamaan henkilön tilaa. Muutaman minuutin kuluttua vartija soitti uudelleen hätäkeskukseen, koska henkilö meni elottoman oloiseksi. Vartijat aloittivat elvytyksen, jota hetken päästä paikalle saapunut ambulanssimiehistö jatkoi. Elvytys lopetettiin kello 09.46 medihelin lääkärin päätöksellä.

Oma arvio:

Henkilön kiinniottaminen tapahtui poliisilain 2 luvun 2 §:n perusteella ja putkaan vieminen oli siinä mielessä perusteltua, että henkilöllä ei ollut paikkaa, mihin mennä. Yösijan puuttuminen vaikuttaisi olleenkin henkilön säilöönottamisen suurin syy. Kyse ei ollut väkivaltaisesta tai uhkaavasti käyttäytyvästä päihtyneestä, vaan junaan sammuneesta henkilöstä, joka oli nukkunut oman asemansa ohi. Hän heräsi nopeasti herättelyyn ja keskusteli poliisipartion kanssa normaalisti. Hän myös käveli itse poliisiautoon. Selviämisasema olisi siten ollut hänen tilansa kannalta tarkoituksenmukaisempi paikka kuin putka. Selviämisasema löytyy vain muutamasta kaupungista, mutta esimerkiksi ensisuoja tarjoaa myös yöpaikan päihtyneelle. On kuitenkin otettava huomioon, että ensisuoijat ovat lähtökohtaisesti tarkoitettu asunnottomille tilapäiseksi majoitukseksi. Tapauksen henkilöä ei olisi välttämättä otettu sisään, koska hänellä oli oletettavasti asunto toisella paikkakunnalla. Päihtyneiden sisään ottaminen asuntoloihin ja ensisuojiin kasaa myös enemmän paineita järjestyksenvalvonnalle ja erityisesti vahvasti päihtyneiden terveydentilantilan tarkkailulle kyseisissä paikoissa. Suurimmilla paikkakunnilla poliisi ei välttämättä edes tiedä kaikista mahdollisuuksista, joihin erityisesti asunnottomia päihtyneitä voisi putkan sijasta kuljettaa. (Noponen 2006, 71–72.) Putkaan kuljettaminen suurissa kaupungeissa voi olla nopein vaihtoehto ja niin vakiintunut toimintatapa, ettei muita vaihtoehtoja edes välttämättä mietitä, mikäli päihtyneellä ei ole akuuttia terveydenhoidon tarvetta.

Koska henkilöä ei voitu jättää niin sanotusti oman onnensa nojaan, partio vei hänet putkaan. Henkilöä ei puhallutettu ennen putkaan sijoittamista. Säilöönpanotarkastuksen yhteydessä hän kertoi sairastavansa viinakramppia. Henkilö nukkui putkassa rauhallisesti koko yön ja tällöin vuorossa ollut vartija kertoikin jättäneensä henkilön pois päästämisen päivävuorolaiselle. Vartija myös perusteli päätöstään sillä, ettei henkilöllä ollut paikkaa minne mennä. Poliisilain 2 luvun 2 §:n mukaan säilöönnotetun on annettava poistua heti, kun kiinniottamisen tarve on lakannut, enimmäisaika on kuitenkin 24 tuntia. Jos henkilöä ei ole päästetty vapaaksi ennen iltakahdeksaa, häntä voidaan pitää putkassa kahdeksaan aamulla, mikäli siihen on henkilön hengen tai terveyden suojaamiseksi, asunnon tai yösijan puuttumisen vuoksi tai muusta vastaavasta syystä erityistä tarvetta. Vakiasiakkaita pidetään monessa tapauksessa putkassa yön yli juuri asunnottomuuden vuoksi. (PoL 2:2.) Sen sijaan

satunnaisten asiakkaiden pois päästäminen voi ajoittua yöaikaan. Päätös henkilön säilössä pitämisestä aamuun asti oli mielestäni perusteltu. Päivävuoroon tullut vartija kävi heti töihin saavuttuaan henkilön luona fyysisesti tarkastamassa tämän kunnon. Tällöin henkilö kertoi, että oli hetki sitten saanut viinakrampin.

Viinakramppi on yksi alkoholin lopettamisesta tai vähentämisestä seuraava vieroitusoire, joka on lievimmillään lyhyt tajuttomuustila ja voimakkaimmillaan muistuttaa epileptistä kohtausta. Toistuvien vieroitusoireiden myötä alttius viinakrampeille eli kouristuksille kasvaa. Viinakrampin saaminen antaa olettaa, että henkilö oli lopettanut alkoholin juomisen tai ainakin vähentänyt sitä. Tässä tapauksessa on kuitenkin voinut olla kyse siitä, että henkilö on juonut useamman päivän putkeen ja kun alkoholin määrä veressä alenee riittävästi, henkilö saa kouristuksia. Pitkittynyt kouristus on aina syy hakeutua hoitoon välittömästi. Ensimmäisellä kouristuksella ei ilmeisesti ollut silminnäkijää, joten sen kestosta ei ole tietoa. Henkilö kuitenkin itse sanoi, että viinakramppi oli ollut lievä. Henkilö myös vaikutti kouristuksen jälkeen hyväkuntoiselta: *”Puhuttaessa [henkilö A] puhui ihan normaalisti eikä valitellut mitään, eikä hänellä ollut kouristuksia tms. merkkejä havaittavissa”*, joten on ymmärrettävää, ettei terveydenhuollon ammattilaisia kutsuttu vielä tässä vaiheessa paikalle. Poliisi kuitenkin toimi oikein, kun lupasi hälyttää ambulanssin, mikäli kouristus uusiutuu. Myös toistuvat kouristuskohtaukset vaativat aina sairaalahoitoa. (Seppä ym. 2013.)

Henkilö oli jatkuvassa kameravalvonnassa ja valvontakameroita myös tarkkailtiin koko ajan, ainakin sen jälkeen, kun henkilö oli saanut ensimmäisen kouristuskohtauksen. Valvonnan intensiteetti oli siten korkealla ja kameran kuvan laatu ilmeisen hyvä, koska vartija huomasi uuden kouristuskohtauksen välittömästi. Asianmukainen valvonta ei kuitenkaan valitettavasti estänyt henkilön menehtymistä. Henkilön kuolema oli tapaturmainen ja vaikka poliisi olisi vienyt henkilön sairaalaan, hän olisi voinut menehtyä kuitenkin. Hän sai kouristuksen jälkeen lähes välittömästi ensiapua.

6. YHTEENVETO TULOKSISTA

Tutkimuksen puuttuvien tapausten vuoksi aineisto jäi suhteellisen pieneksi, joten yleistävien johtopäätösten teko ei ole täysin mutkatonta. Lisäksi tarkasteltuja tietoja ei ollut saatavilla kaikista tapauksista, jolloin jotkin seikat voivat tulla tämän tutkimuksen osalta aliarvioiduksi tai vastaavasti yliarvioiduksi. Tulokset näyttävät kuitenkin noudattelevan putkakuolemista ja säilöönotoista tehtyä aikaisempaa tutkimusta, joten tehdyt päätelmät ovat ainakin suuntaa antavia. Putkakuolemat on

ilmiönä keskittynyt miessukupuoleen ja keski-ikäisyyteen. Putkaan kuolleista noin 91 % oli miehiä ja noin 9 % naisia. Naisten määrä on suurempi kuin valtaosassa aiempia putkakuolematutkimuksia (ks. Alha ym. 1969; Norfolk 1998), joten naisten todennäköisyys kuolla putkaan on oletettavasti tänä päivänä suurempi kuin se on aiemmin ollut. Säilöönottoselvityksissä poliisin säilyttämäksi joutuneiden naisten määrän onkin todettu kasvaneen (ks. esim. Paatero ym. 2011). Henkilön kuolinpaikat jakautuivat poliisin säilytystilojen lisäksi sairaalan, poliisiauton ja selviämisaseman välille. Putkassa tai poliisivankilassa kuolleita oli yhteensä 72 %.

Lisäksi alkoholi ja muut päihteet ovat kietoutuneet ilmiöön tiukasti. Ensinnäkin päihteet vaikuttavat kiinnioton taustalla, kun yleisin kiinniottoperuste oli henkilön suojaaminen (PolL 2:2). Henkilön suojaamiseksi säilöön otettuja oli yhteensä 32. Kiinniottamisen tarkoituksena on henkilön turvallisuuden takaaminen tilanteissa, joissa henkilö ei pysty pitämään huolta itsestään. Laissa ei suoranaisesti viitata päihtymykseen, mutta käytännössä henkilön suojaamiseksi kiinniotetut ovat päihtymyksensä vuoksi kykenemättömiä selviytymään omin voimin. Toiseksi päihteiden käyttö näkyi myös kuolemansyissä, kun ne olivat päihtyneenä kiinniotettujen osalta vähintään myötävaikuttaneena tekijänä kuolemaan. Yleisin kuolemansyy oli alkoholin tai alkoholin ja muiden päihteiden aiheuttama myrkytys, kuten suurimmassa osassa aikaisempiakin tutkimuksia (ks. esim. Heide ym. 2009). Kolmanneksi tutkintailmoituksissa oli monen henkilön kohdalla suoria viittauksia päihteiden ongelmakäyttöön ja sen yhteydestä muun muassa perhesuhteiden katkeamiseen. Alhan ym. (1969) tutkimuksessa päihteiden ongelmakäyttö liittyi usean henkilön kohdalla korvikealkoholien nauttimiseen. Samaa ilmiötä ei havaittu tämän tutkimuksen osalta, joten päihdeongelmaisten alkoholinkäyttötottumuksissa on siten tapahtunut jonkin verran muutosta.

Julkinen tila näyttäytyy tutkimuksessa paikkana, josta päihtyneet käydään hakemassa säilöön. Putkakuolemien yhteyttä asunnottomuuteen (ks. esim. Noponen 2006) ei kuitenkaan voida tämän tutkimuksen osalta vahvistaa, koska asunnottomuutta ei käsitelty tutkintailmoituksissa. Kiinniotot eivät myöskään kohdistuneet pelkästään julkiseen tilaan, vaan mukana oli myös sekä puolijulkisia että yksityisiä tiloja. Yhdessä tapauksessa julkisesta tilasta poistaminen liittyi selkeästi rauhallisesta päihtyneestä aiheutuneeseen esteettiseen haittaan. Poliisilain 2 luvun 10 §:n (rikoksilta ja häiriöiltä suojaaminen) mukaisissa kiinniottoissa oli kyse sen sijaan häiriön aiheuttamisesta tai henkilön aggressiivisuudesta. On kuitenkin huomattava, että myös lähes kaikki rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi kiinniotetut (12 henkilöä) olivat kiinniottotilanteessa päihteiden vaikutuksen alaisina. Henkilön suojaamiseksi kiinniotettujen päihtymys oli kuitenkin vahvempaa ja osan kunto oli todella heikko. Monesti henkilön jalat olivat kantamattomat eikä hän pystynyt kommunikoimaan

poliisipartion kanssa. Joistakin tällaisista ihmisistä hätäkeskukseen ilmoittaneet ulkopuoliset olivat selkeästi huolissaan.

Rikosperusteisesti poliisiin säilyttämiä henkilöitä kuoli 11 eli 20 prosenttia kaikista säilössä kuolleista. 11 henkilöstä kaksi oli kiinniottohetkellä päihteiden vaikutuksen alaisena (rattijuopumus). Rikosperusteisuus näyttäisi olevan yhteydessä säilytystiloissa tapahtuviin itsemurhiin. Vuoden 1969 putkakuolematutkimuksen (Alha ym. 1969) mukaan hirttäytyminen oli yleisin peruskuolemansyy. Myös Norfolkkin (1998) tutkimuksessa huomio kiinnitty hirttäytymiskuolemien suureen määrään. Tässä tutkimuksessa hirttäytymiskuolemien määrä oli suhteellisen pieni, kuusi tapausta eli noin kymmenen prosenttia, mutta kaikki itsemurhan tehneet olivat yhtä lukuun ottamatta poliisin tiloissa rikosperusteisesti. Samaan tulokseen päädyttiin Alhan ym. (1969, 298) tutkimuksessa, jossa rikoksen perusteella pidätettyjä oli 20 ja heistä jopa 17 teki putkassa itsemurhan. Tutkimuksessa kehoitetaan kiinnittämään huomiota rikoksen tekijöihin, koska heillä hirttäytymisen vaara on erityisen suuri. Sama näyttäisi pätevän myös tässä tutkimuksessa. Sellikaverin aiheuttamia kuolemia ei sen sijaan ollut tässä tutkimuksessa lainkaan.

Hirttäytymistapausten määrä ei ole enää tänä päivänä niin merkittävä kuin aikaisemmin, mihin lienee vaikuttaneen se, että selleistä on tehty turvallisempia eikä mahdollisia hirttäytymispaikkoja juuri ole. Alha ym. totesivatkin vuoden 1969 tutkimuksessaan, että säilytystilojen suunnitteluun on kiinnitettävä erityistä huomiota. Hirttäytyminen on kuitenkin yhä mahdollista. Kuudesta itsemurhasta viisi tehtiin hirttäytymällä ja jokaisella oli säilytystilassa mukanaan jonkinlainen hirttäytymiseen soveltuva väline (esimerkiksi naru tai vyö). Tulotarkastuksen yhteydessä vapautensa menettäneeltä otetaan pois kaikki esineet, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Putkaohjeessa kuitenkin todetaan, että vapautensa menettäneen on annettava pitää hallussaan kohtuullinen määrä mukanaan tuomaansa omaisuutta. Luonnollisesti omaisuus ei saa olla sellaista, että siitä aiheutuisi vaaraa. (POHA 2020/2013/5490) Ilmeisesti poliisi harkitsee tapauskohtaisesti, voiko esimerkiksi verryttelyhousujen narusta olla vaaraa. Kolmessa tapauksessa vaara aktualisoitui.

Osa putkaan kuolleista oli poliisille entuudestaan tuttuja, mikä osaltaan pienensi kynnystä ottaa henkilö säilöön. Viittaus vakiasiakkuuteen oli noin 24 %:ssa tutkintailmoituksia. Aineistossa oli muun muassa pari tapausta, jossa henkilö päästettiin putkasta pois aamulla, mutta muutaman tunnin päästä hänet otettiin taas säilöön. Poliisit tuntevat vakiasiakkaat niin hyvin, etteivät he pidä erityisen vahvaakaan päihtymystilaa esteenä putkaan viemiselle. Vahva päihtymystila ei välttämättä aiheuta erityisiä toimenpiteitä myöskään valvonnan suhteen. Yleistäviä johtopäätöksiä valvonnan suhteen on

vaikea tehdä, koska teknistä valvontaa tai henkilöllisiä tarkastuskäyntejä koskevia merkintöjä ei ole kirjattu tutkintailmoituksiin mitenkään systemaattisesti. Valvonnan määrä ja intensiteetti vaihtelee putkittain, joissain putkissa vapautensa menettänyttä valvotaan kameroiden välityksellä jatkuvasti. Joissain putkissa kameravalvonnassa käytetty tekniikka on puolestaan vanhanaikaista ja kameroiden välittämä kuva huonolaatuista. Henkilöllisiä tarkastuskäyntejä tehtiin monessa putkassa vakiintuneen käytännön mukaisesti kahden tunnin välein, joissain tapauksissa tarkastuskäyntien väli oli puolestaan lyhempi ja toisissa tapauksissa pidempi, ainakin tutkintailmoituksen välittämän kuvan perusteella.

Tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että poliisin säilöönottokäytännöt vaihtelevat tapauksittain. Esimerkiksi ensihoidon tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti eikä korkea promillemäärä tai sammuminen riitä perusteeksi ambulanssin kutsumiseen paikalle. Poliisipartion tekemä arvio perustuu muun muassa näkyviin vammoihin ja henkilön sairauksiin. Jos vammoja ei havaita eikä henkilö myöskään kerro sairastavansa mitään, hänet yleensä viedään putkaan. Putkaohjeessa todetaankin, että havaittujen sairauksien tai vammojen perusteella on arvioitava, onko henkilön hoitoon toimittaminen perusteltua. Poliisin arvio perustuu ohjeistuksen lisäksi käytännön tuomaan kokemukseen, jonka myötä henkilön ulkoinen kunto kertoo nopeasti, voidaanko henkilö viedä putkaan vai ei. Henkilö puhallutettiin poliisin toimesta kahdeksassa tapauksessa. Esimerkiksi kiinniottopaikalla suoritettuja toimenpiteitä ei kuitenkaan raportoitu tutkintailmoituksissa erityisen tarkkaan, vaan niiden osalta saatettiin viitata kiinniottamisesta erikseen kirjattuun ilmoitukseen. Terveydenhuollon ammattilainen tarkasti henkilön terveydentilan seitsemässä tapauksessa (noin 13 %). Myös Alhan ym. (1969) tutkimuksessa terveydenhoidollisia toimenpiteitä kohdistettiin myös vain noin 13 prosenttiin putkaan kuolleista.

Tapauskohtainen analyysi toi hyvin esiin sen, että esimerkiksi päihtyneiden säilöönnotossa ei noudatettu mitään tiettyjä toimintaohjeita. Poliisin toiminta perustui ennen kaikkea vakiintuneeseen käytäntöön, mikä ei välttämättä ollut se parhain toimintatapa päihtyneen terveydentilaa ajatellen. Selviämisasemien vähyyden vuoksi poliisin toiminnan lainmukaisuuden vaatimus ei toteudu. Myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen voitaisiin turvata paremmin, jos rauhallisia päihtyneitä pystyttäisiin säilyttämään selviämisasemilla. Se olisi myös suhteellisuusperiaatteen (ks. luku 3.3.1.) toteutumisen kannalta tarkoituksenmukaisempi vaihtoehto. Lisäksi esimerkiksi tapauksessa 2 voitaneen puhua huolimattomuudesta, koska vapautensa menettäneen vyötä ei otettu pois ennen säilöön sijoittamista. Tapauksessa 4 voisi puolestaan olla kyse mahdollisesta asianmukaisen hoidon laiminlyömisestä, koska henkilöä ei toimitettu hoitoon, vaikka hän oli kaatunut useamman kerran ja oli lisäksi erittäin kovassa humalassa. Muutoin poliisin toiminta oli pääasiassa ammattietiikan

mukaista ja esimerkiksi säilytystiloissa työskennelleet vartijat valvoivat vapautensa menettäneitä ammattitaitonsa mukaan.

7. POHDINTA JA SUOSITUKSET

Alhan ym. (1969, 298) mukaan vuosina 1963–1967 tapahtuneiden putkakuolemien määrä oli suoraan verrannollinen silloisten juopumuspidätysten määrään. He toteavat, että näin ollen kaikki toimenpiteet, joiden pyrkimyksenä on vähentää juopumuspidätyksiä, vaikuttavat epäilemättä myös putkakuolemien määrään vähentäen niitä. Tämän hetkinen tilanne ei ole aivan yhtä yksinkertainen, koska säilöönottomäärät ovat vähentyneet, mutta putkakuolemien määrä on pysynyt pitkään samana. Vuonna 2009 putkakuolemien määrä tippui 12 tapaukseen, mutta heti seuraavana vuonna tapauksia oli taas 21 (ks. kuvio 1). Ennen vuotta 2009 putkakuolemien määrä pyöri 20 tapauksen tienoilla. 2010-luvulla on puolestaan päästy taas 12 tapaukseen ja sen alle, mutta siitä onko kyseessä jatkuva trendi, ei voi vielä tehdä johtopäätöksiä.

Suomessa on joka tapauksessa käyty jo jonkin aikaa julkista keskustelua siitä, kenelle päihtyneiden kuljettamisen ja säilyttämisen pitäisi viime kädessä kuulua. Kuljettamista ja säilyttämistä tarvitsevat päihtyneet ovat jaoteltavissa sisäministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön alaisen työryhmän (2011) mukaan neljään ryhmään:

- 1) rauhalliset päihtyneet, joilla on jokin sairaus tai sairauksia,
- 2) rauhalliset päihtyneet, joilla ei ole sairauksia,
- 3) väkivaltaiset tai uhkaavasti käyttäytyvät päihtyneet, joilla ei ole sairauksia ja
- 4) väkivaltaisesti tai uhkaavasti käyttäytyvät päihtyneet, joilla on jokin sairaus tai sairauksia.

Näistä ensimmäisen tulisi selkeästi kuulua terveydenhuollon vastuulle ja kolmannen poliisin vastuulle. Neljännen ryhmän kuljetukseen ja säilyttämiseen tarvittaisiin sekä poliisia että terveydenhuollon ammattilaisia. Sen sijaan rauhallisten ja terveiden päihtyneiden kuljettaminen sekä huolenpito voitaisiin siirtää kokonaan pois poliisin vastuulta. Kuitenkin kaikki ryhmät voivat tarvita päihtymystilasta selviämiseen terveydenhuollon ammattilaisen toteuttamaa seurantaa, varsinkin jos päihtymyksen syvyys aiheuttaa terveysriskejä. (Paatero ym. 2011, 71.)

Putkakuolemien ehkäisemisen kannalta säilöönottokysymyksen ratkaiseminen olisikin ensiarvoisen tärkeää. Rauhallisia päihtyneitä ei voi jättää kaduille oman onnensa nojaan, mutta mikään taho ei myöskään varsinaisesti halua ottaa heitä vastuulleen. He ovat väliinpuotoajaryhmä, jonka

kuljettamisesta ja säilyttämisestä huolehtiminen on jäänyt poliisille. Mielestäni poliisin näkökulma päihtyneiden kuljettamisesta ja säilyttämisestä luopumiseen on huomion arvoinen, koska poliisilla ei yksinkertaisesti ole sitä terveydenhuollon ammattiosaamista, jota päihtyneen tilan asianmukaiseen arviointiin ja seuraamiseen tarvitaan. Poliisi on tehnyt tähänkin asti yhteistyötä terveydenhuollon ammattilaisten kanssa, mutta pelkän ensiarvion tekeminen päihtyneenä kiinniotetun terveydentilasta ei ole riittävä toimenpide putkakuolemien ehkäisyyn, kuten tämänkin tutkimuksen tuloksista on nähtävissä. Päihtyneiden kuljettamisen ja säilyttämisen siirtämiseen muualle ei kuitenkaan ole itsestään selvää ratkaisua. Lisäksi siirtäminen edellyttäisi muutosten tekemistä nykyiseen lainsäädäntöön.

Nykyisellään hätäkeskus lähettää yleensä poliisin päihtyneen kiinniottopaikalle ”yleisviranomaisena”, koska ensihoidon lähettämisen kriteerit on määritelty tarkoin koskemaan vain mahdollista välitöntä sairaanhoidon tarvetta. Ongelmaksi muodostuvat sellaiset tilanteet, joissa paikalle on lähetetty useampi viranomainen tai paikalle joudutaan hälyttämään muitakin kuin sinne ensimmäiseksi lähetetty viranomainen. Erityisen ongelmallista tämä on harvaan asutuilla alueilla, joissa pitkät välimatkat voivat sitoa ensihoitoyksikköä ja poliisia pitkään muiden tehtävien kustannuksella. Sisäministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön alainen työryhmä ehdottaa ensihoidon ja poliisin lisäksi myös muiden viranomaisten sekä yksityisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajien ja kolmannen sektorin toiminnan kehittämistä päihtyneiden kuljettamisessa ja saattamisessa turvalliseen selviämipaikkaan. (Paatero ym. 2011, 70–71.)

Mihin lopputulokseen asiassa päästäänkin, yksilön turvallisuus on joka tapauksessa pystyttävä takaamaan vapaudenmenetyksen aikana. Aiempi kokemus osoittaa, että selviämisasematoiminta putkan yhteydessä on yksi hyvä ratkaisu (ks. Nojonen 2006). Se ei myöskään edellytä lainsäädännöllisiä muutoksia, jos poliisi jatkaisi päihtyneiden kuljettamista. Selviämisasema putkan yhteydessä on toimiva ratkaisu siinä mielessä, että poliisi ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset pystyvät tekemään yhteistyötä. Yhtäältä päihtyneen terveydentila pystytään arvioimaan asianmukaisesti, seuraamaan siinä tapahtuvia muutoksia ja näin varmistamaan päihtyneen turvallinen selviäminen terveydenhuollon ammattilaisten toimesta. Toisaalta poliisi on lähellä auttamassa, jos päihtyneen käytös muuttuukin yhtäkkiä väkivaltaisempaan tai aggressiivisempaan suuntaan. Lisäksi selviämisaseman sosiaaliviranomaiset pystyvät motivoimaan päihtynyttä jatkamaan katkaisuhuoltoon tai hakeutumaan päihdehuollon avopalveluihin. Päihtyneen voinnin seuraaminen ja turvallisuuden takaaminen ei siten jää selviämisasematoiminnan ainoaksi tarkoitukseksi, vaan henkilö voidaan myös ohjata sopivaksi katsottuun jatkohoitoon. Poliisin suorittamassa säilöönnotossa on kyse tänä päivänä lähinnä päihtyneen hetkellisestä majoittamisesta turvallisuuden takaamiseksi (vrt. esim. Punch 1979)

eikä hänen muuhun elämäänsä puututa. Selviämisasematoimintaa pitäisi kuitenkin lisätä oleellisesti tämän hetkiseen tilanteeseen verrattuna ja asiakaspaikkoja tulisi olla riittävästi, jotta selviämisasemat pystyisivät vastaamaan suureen rauhallisten päihtyneiden määrään.

Suomessa ihmetellään ja kritisoidaan selviämisasematoiminnan vähäistä määrää, vaikka varsinaisesti sellaista lain kohtaa ei ole, joka velvoittaisi esimerkiksi kunnat perustamaan selviämisaseman. Päihtyneiden käsittelystä annettu laki kyllä velvoittaa poliisin toimittamaan rauhallisen päihtyneen joko selviämisasemalle tai muuhun hoitopaikkaan, joten siinä mielessä lakia on rikottu jo yli 40 vuotta. Lain 10 §:ssä kuitenkin todetaan, että selviämisasemien perustamisesta ja ylläpidosta säädetään erikseen. Siitä huolimatta tällaista lakia ei ole ikinä säädetty. Esimerkiksi sisäministeri Päivi Räsänen on ottanut tiukan kannan sellaisia kuntia kohtaan, joilta selviämisasematoiminta puuttuu täysin, ja ehdottanut jopa sanktioita. Lakisääteisten velvoitteiden puuttuessa sanktioiden määrääminen ei kuitenkaan liene mahdollista. Kuntaliiton puolelta lakia on tulkittu siten, että kunta voi perustaa selviämisaseman halutessaan. Toisaalta päihdehuoltolaki (41/1986) velvoittaa, että kunnan on huolehdittava siitä, että päihdehuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Niin kauan kun päihtyneiden säilöönotto kuuluu poliisin tehtäviin, tulisi panostaa siihen, että poliiseilla ja säilytystiloissa työskentelevillä vartijoilla olisi mahdollisimman hyvät valmiudet ja mahdollisuudet taata vapautensa menettäneen turvallisuus. Terveystieteiden ammattilaisista osaamista vailla olevan henkilön voi olla esimerkiksi vaikea tunnistaa joitakin sairausoireita, koska ne muistuttavat erehdyttävästi päihtymystä. Koulutus olisikin oikeusasiainneuvoston (2010, 208) mukaan olennaisen tärkeä asia päihtyneen terveydentilaa koskevien virhearviointien välttämiseksi. Koulutuksen avulla poliisit ja säilytystiloissa työskentelevät vartijat osaisivat arvioida riskitilanteet, erottaa päihtymyksen sairauskohtauksesta ja tarvittaessa kutsua ambulanssin paikalle tai muutoin toimittaa henkilön terveydenhuollon henkilökunnan tutkittavaksi. Potentiaalisten itsemurhan tekijöiden tunnistaminen ennen säilöön sijoittamista olisi myös tärkeää (ks. Norfolk 1989), jotta itsemurhat putkassa voitaisiin estää. Käytännön tasolla itsetuhoisuuden ennakoiminen ilman minkäänlaisia taustatietoja voi olla vaikeaa. Tutkimuksen tulokset (ja aikaisempien putkakuolematutkimusten tulokset) kuitenkin viittaavat siihen, että poliisin tiloissa rikosperusteisesti säilytettävien riski tehdä itsemurha on suurempi kuin muilla perusteilla kiinniotettujen. Huomio olisi siten kiinnitettävä erityisesti heihin. Mielestäni jatkuvalla ja ympärivuorokautisella teknisellä valvonnalla pystyttäisiin oleellisesti pienentämään putkakuoleman riskiä.

Pakkokeinolakiperusteisesti kiinniotettujen ja pidätettyjen tekninen valvonta edellyttää kuitenkin aina jonkinlaista yksittäisen vapautensa menettäneen säilyttämiseen liittyvää uhkaa. Esimerkiksi terveyteen kohdistuvat vakavat uhkat mahdollistavat sen, että säilytystilaan voidaan muodostaa jatkuva valvontayhteys. Itsetuhoisuus kuuluu näihin uhkiin, mutta sen tunnistaminen ennen säilöön sijoittamista voi olla vaikeaa, kuten aikaisemmin mainitsin. Tekninen valvonta ei saisi putkalain esitöiden mukaan johtaa siihen, että vapautensa menettäneen yksityisyyttä loukattaisiin alistamalla tämä perusteettomasti jatkuvaan tarkkailuun. Yksityisyyden suojan vuoksi jatkuvaa teknistä valvontaa ei siten voida toteuttaa niiden rikosperusteisesti vapautensa menettäneiden kohdalla, joiden säilyttämiseen ei liity erityistä uhkaa. (HE 90/2005 vp, 101.) Esimerkiksi CPT on ollut huolissaan siitä, että kameravalvonta mahdollistaa esimerkiksi vapautensa menettäneiden WC-käyntien seuraamisen, mikä on taas yksityisyyden suojan kannalta ongelmallista (AOA 4005/2/08). Vapautensa menettäneen turvallisuus ja yksityisyyden suoja on asetettu vastakkain.

Aktiivinen ja luotettava kameravalvonta auttaa kuitenkin myös putkakuolemien tutkinnassa, kun tapahtumia voidaan käydä läpi valvontakameroiden tallenteiden avulla. Lisäksi valvonnan kautta pystytään poistamaan poliisiin tai säilytystiloissa työskenteleviin vartijoihin kohdistuvia epäilyjä. Pääntyneiden tilan seuraamiseen voitaisiin käyttää valvontakameroiden lisäksi erilaisia elintoimintojen valvontaan soveltuvia laitteita, kuten liikkeentunnistimia, sykemittareita tai muita elintoimintoja mittaavia laitteita. Vantaan poliisilaitoksen säilytystiloissa on esimerkiksi saatu hyviä kokemuksia SCSB-menetelmän käyttämisestä, jossa nukkuvien pääntyneiden hengitysliikkeitä seurataan vöillä tai patjan alle sijoitetuilla levyillä. Luonnollisesti elintoimintoihin liittyviä tietoja lähettäviä laitteita tulisi käyttää ainoastaan sellaisten vapautensa menettäneiden valvontaan, joilla siihen olisi jokin erityinen syy, kuten juuri pääntymystila, vieroitusoireet tai muu vastaava terveydentilaan liittyvä seikka. (HE 90/2005 vp, 102.)

Kuten kameravalvonnan ja yksityisyyden suojan vastakkain asettelussa, myös rauhallisten pääntyneiden säilyttämisen järjestämisessä on kyse priorisoinnin ongelmasta. Edellisessä on kyse siitä, kumpi asetetaan tärkeämmäksi, yksilön turvallisuus vai yksityisyyden suoja. Rauhallisten pääntyneiden säilyttämässä on puolestaan kyse resursseista. Selviämisasemien vähäisyyttä perustellaan viime kädessä aina resurssikysymyksenä. Oikeusasiamieksihteeri Eteläpään mukaan Suomessa ei ole poliittista tahtoa osoittaa resursseja selviytyä tästä tehtävästä. On selvää, ettei yksilön perus- ja ihmisoikeuksien takaaminen ole ilmaista, mutta kysymys kuuluukin, voiko ihmishengelle laskea hintaa. (Eteläpää 2010, 220.) Vaikka nykyään korostetaan yksilön omaa vastuuta ja valintaa, ja pääntyneiden ”hyysäämistä” pidetään epäkiitollisena tai osaksi jopa turhana työnä, ei ihmisiä pitäisi asettaa eriarvoiseen asemaan. On myös syytä muistaa, että päihdeongelman taustalla voi olla

monenlaisia asioita, kuten asunnottomuutta tai mahdollisesti joitakin sukupolvesta toiseen ”periytyviä” vaikeita sosiaalisia ongelmia.

LÄHTEET

VIRANOMAISLÄHTEET

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomukset:

K 14/2010 vp: Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2009.

K 2/2014 vp: Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2013.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen päätökset:

AOA 4005/2/08: Putkien yksityisyyden suojassa parannettavaa.

AOA 529/4/06: Päihtyneen henkilön terveydellisen riskin arviointi hätäkeskuksessa.

AOA 1147/2/04: Päihtyneen hoidon tarpeesta päättäminen on lääkärin eikä poliisin tehtävä.

AOA 2865/2/00: Päätös putkakuolemien tutkintaa ja vapautensa menettäneiden valvontaa koskevassa asiassa.

Poliisihallituksen ohjeet:

2020/2013/5490: Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta.

2020/2013/4590: Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta.

2020/2013/4591: Poliisitutkinta kuoleman johdosta.

2020/2013/5231: Tietojen kirjaaminen poliisiasiain tietojärjestelmään (Patja).

2020/2013/1727: Vapautensa menettäneen kuoleman johdosta tehtävät ilmoitukset, tutkinta ja tilastointi.

Säädökset:

Asetus kuolemansyyn selvittämisestä 948/1973.

Henkilötietolaki 523/1999.

Julkisuuslaki 621/1999.

Laki kuolemansyyn selvittämisestä 459/1973.

Laki poliisin säilyttämien henkilöiden käsittelystä 841/2006

Laki päihtyneiden käsittelystä 461/1973.

Laki säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä 116/2002.

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.

Pakkokeinolaki 806/2011.

Perustuslaki 731/1999.

Poliisiasetus 1080/2013.

Poliisilaki 872/2011.

Päihdehuoltolaki 41/1986.

Rikoslaki 39/1889.

Sisäministeriön asetus poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 646/2008.

Tutkintavankeuslaki 768/2005.

Valtioneuvoston asetus poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 645/2008.

KIRJALLISUUS

Aivovammaliitto (toim.) Aivovammaopas. Kerava: Aivovammaliitto.

Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alha, Antti & Isokoski, Mauri & Niemi, Timo & Pyrhönen, Anja (1969) Putkakuolemat Suomessa vuosina 1963–1967. *Alkoholipolitiikka* 34:6, 294–299

Anderson, Nels (1988) Kulkumiehet –hobojen elämää 20-luvun Amerikassa. Suomentanut Leevi Lehto. Helsinki: A-klinikkasäätiö, Alkoholitutkimussäätiö, Sosiaalhallitus.

Avramov, Dragana (1999) The State-of-the-art Research of Homelessness and Provision of Services in Europe. Teoksessa Dragana Avramov (toim.) *Coping with Homelessness: Issues to be Tackled and Best Practices in Europe*. Englanti: Ashgate, 1–26.

Becker, Howard S. (1963) *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. Lontoo: Collier-Macmillan.

Bauman, Zygmunt (2000) *Liquid Modernity*. Cambridge: University Press.

Bauman, Zygmunt (1999) *In Search of Politics*. Cambridge: University Press.

Böök, Einar (1948) *Suomen huolto-oikeus*. Helsinki: WSOY.

CPT/Inf (2014)28: Preliminary observations made by the delegation of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) which visited Finland.

Dahl, Päivi & Hirschovits, Tanja (2002) *Tästä on kyse: tietoa päihteistä*. Helsinki: YAD Youth Against Drugs ry.

- Dietz, Tracy (2009) Drug and Alcohol Use Among Homeless Older Adults: Predictors of Reported Current and Lifetime Substance Misuse Problems in a National Sample. *The Journal of Applied Gerontology* 28:2, 235–255.
- Eteläpää, Mikko (2010) Havaintoja poliisin säilytystiloissa. Teoksessa *Oikeusasiamies 90-vuotta -juhlakirja*, 202–220.
- Ericson, Richard & Haggerty, Kevin (1997) *Policing the Risk Society*. Toronto & Buffalo: Toronto University press.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Garland, David (2001) *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hakkarainen, Pekka & Metso Leena (2007) Huumeekysymyksen muuttunut ongelmakuva: vuoden 2006 huumeekyselyn tuloksia. *Yhteiskuntapolitiikka* 67:6, 541–552.
- Hannan, Maria & Hearnden, Ian & Grace, Kerry & Bucke, Tom (2011) *Deaths in or following police custody: An examination of the cases 1998/99–2008/09*. IPCC Research Series Paper: 17.
- Harré, Rom & van Langenhove, Luk (toim.) *Positioning Theory – Moral Contexts of Intentional Action*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Havio, Marjaliisa & Inkinen, Maria & Partanen, Airi (2009) *Päihdehoitotyö*. Helsinki: Tammi.
- Heide, Steffen & Kleiber, Manfred & Hanke, Stefan & Stiller, Dankwart (2009) *Deaths in German police custody*. *European Journal of Public Health* 19:6, 597–601.
- Helminen, Klaus & Lehtola, Kari & Virolainen, Pertti (2005) *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Helsinki: Talentum.
- Helminen, Klaus & Fredman, Markku & Kanerva, Janne & Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko (2012) *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Helsinki: Talentum.
- Helminen, Klaus & Kuusimäki, Matti & Rantaeskola, Satu (2012) *Poliisilaki*. Helsinki: Talentum.

Hämäläinen, Juha (1987) Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadulliseen sosiaalitutkimuksen käsityötaitoon. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopio.

Johnson, Guy & Chamberlain, Chris (2008): Homelessness and Substance Abuse: Which Comes First? *Australian Social Work* 61:4, 342–356.

Johnson, Kurt & Whitbeck, Les & Hoyt, Dan (2005) Substance Abuse Disorders Among Homeless and Runaway Adolescents. *Journal of Drug Issues* 35:4, 799–816.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) Pohjimmaisat asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, Asuntohallitus.

Karhunen, Pekka (2000) Kuoleman jälkeiset muutokset. Teoksessa Antti Penttilä, Jorma Hirvonen, Pekka Saukko & Pekka Karhunen (toim.) *Oikeuslääketiede*. Helsinki: Duodecim, 104–112.

Karlsson, Thomas & Kotovirta, Elina & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (2013) (toim.) *Alkoholi Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet*. Raportti 13/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Kaukonen, Olavi (2002) Päihdepalvelupolitiikka ja hyvinvointivaltion muutos. Teoksessa Olavi Kaukonen ja Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeidenkäyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus, 137–167.

Kiiänmaa, Kalervo (2005) *Alkoholitoleranssi*.

<http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/alkoholitoleranssi>. Viitattu 25.4.2015

Kiiski, Kimmo (2009) Poliisin rooli kuolemansyöntutkinnassa. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 18/2009. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Kopomaa, Timo (1997) *Tori – marginaali – haastava kaupunki*. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Korander, Timo & Laapio, Marja-Liisa & Soine-Rajanummi, Seppo (2002) *Nollatoleranssin, ”viideltä saunaan ja kuudelta putkaan” -hankkeen ja monitahoarvioinnin perusteet*. Teoksessa Timo Korander & Seppo Soine-Rajanummi (toim.) *Kahdeksalta koskarille – samantien sakot*. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999–2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu, 21–59.

Koskela, Hille (2009) Pelkokierre – pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Helsinki: Gaudeamus.

Koskela, Hille (2000) Turvakamera-kontrolli: kadun näkymättömät katseet. Teoksessa Stadipiiri (toim.) URBS – kirja Helsingin kaupunkikulttuurista. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus & Edita.

Kähkönen, Päivi (1994) ”Vanhemmuuden murtuminen”. Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/1994.

Lehto, Juhani (1992) Juoppojen professionaalinen auttaminen. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksi 1/1991. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.

Lyneham, Mathew & Chan, Andy (2013) Deaths in custody in Australia to 30 June 2011. Twenty years of monitoring by the National Deaths in Custody Program since the Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody. AIC reports: Monitoring Reports 20.

Miettinen, Tarmo (2004) Mikä tekee tutkimuksesta tieteellisen? Teoksessa Tarmo Miettinen (toim.): Oikeustieteellinen opinnäytetyö. Joensuu: Joensuun yliopisto, 3–16.

Miles, Matthew & Huberman, Michael (1994) Qualitative data analysis (2. painos). Kalifornia: Sage.

Mohell, Ulla & Martikainen, Juho & Uotila, Erika (2010) Tutkintavankeusolosuhteiden parantaminen. Mietintöjä ja lausuntoja 81/2010. Helsinki: Oikeusministeriö.

Moro 21.4.2014. Lisää siivousta ja poliisikäyntejä, kivipenkki saa lähteä – näin pormestari vastaa Keskustori-palautteeseen. <http://moro.aamulehti.fi/2014/08/21/lisaa-siivousta-ja-poliisikaynteja-kivipenkki-saa-lahtea-nain-pormestari-vastaa-keskustori-palautteeseen/> Viitattu 5.5.2015.

Moro 2.8.2014a. Alkoholistit kokoontuvat nyt Keskustorilla: ”Täällä on mukava ottaa ryyppyjä”. <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/alkoholistit-kokoontuvat-nyt-keskustorilla-taalla-on-mukava-ottaa-ryyppyja/> Viitattu 5.5.2015

Moro 2.8.2012b. Tunnettu lääkäri kohauttaa: Juopot ”ihmisroskat” vietävä keskustasta saarelle! <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/professori-kohauttaa-ihmisroskat-siivottava-keskustasta-saarelle/> Viitattu 5.5.2015.

Murto, Lasse (1978) Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. Tampereella vuosina 1970–1975 suoritettu tutkimus. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja nro 30.

Murto, Lasse (1971) Korvikealkoholistit ja yhteiskunnan hoito- ja huoltotoimenpiteet. Osaraportti Alkoholitutkimussäätiön rahoittamasta tutkimuksesta "Korvikealkoholistien hoitoon hakeutumishalukkuus ja hoitoon hakeutumisen esteenä olevat tekijät". Sosiaalipolitiikan laitos. Tampere: Tampereen yliopisto

Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Huhtanen, Petri (2007) Kaksi vuotta alkoholin hinnan laskun jälkeen. Alkoholien käyttö vuonna 2006. Yhteiskuntapolitiikka 72:5, 532–540.

Mäkelä, Klaus (1981) Alkoholikysymyksen historialliset muodot. Alkoholipolitiikka 46:6, 321–327

Mäkelä, Klaus & Säilä, Sirkka-Liisa (1986) Alkoholiehtoisten majoitusten jakautuminen eri viranomaisten kesken vuosina 1960–1980. Sosiaalipolitiikka.

Mäenpää, Pasi (2005): Narkissos kaupungissa. Tutkimus kuluttaja-kaupunkilaisesta ja julkisesta tilasta. Helsinki: Tammi.

Mäkelä, Pia & Österberg, Esa (2006) Alkoholien kulutus kasvaa – lisääntykö hyvinvointi? Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Suomalaisten hyvinvointi. Helsinki: Stakes, 306–325.

Noponen, Tanja (2005) Poliisin suorittamat päihtyneiden säilönnöt ja säilönnötojen asiakaskunta Helsingissä. Poliisiammattikorkeakoulu.

Noponen, Tanja (2006) ”Ei muuta paikkaa”. Tutkimus poliisin päihtymyssuojan kanta-asiakkaista. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 26/2006. Helsinki: Poliisiammattikorkeakoulu.

Norfolk, Guy (1998) Deaths in police custody during 1994: a retrospective analysis. Journal of Forensic Medicine 5:1, 49–54.

Paatero, Pekka & Partanen, Airi & Savolainen, Marko (2011) Päihtyneiden kiinniottamista, kuljettamista, kohtelua ja hoitoa selvittäneen työryhmän loppuraportti. Helsinki: Sisäministeriö.

Parviainen, Johanna & Kortessalmi, Leo & Rantaeskola, Satu (2014) Teoksessa Satu Rantaeskola (toim.) Poliisilaki – Kommentaari. Oppikirjat 23. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 21–48.

Pellonpää, Matti & Gullans, Monica & Pölönen, Pasi & Tapanila, Antti (2012) Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki: Talentum

Penttilä, Antti (2000) Kuolemansyyn selvittäminen. Teoksessa Antti Penttilä, Jorma Hirvonen, Pekka Saukko & Pekka Karhunen (toim.) Oikeuslääketiede. Helsinki: Duodecim, 74–92.

Pipping, Knut (1974) Komppania pienoisyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944. Helsinki: Otava.

Poliisin www-sivut: https://www.poliisi.fi/tietoa_poliisista/poliisin_eettinen_vala Viitattu 14.4.2015.

Punch, Maurice (1979) Policing the Inner City. A Study of Amsterdam's Warmoesstraat. Lontoo: Archon Books.

Päihdelinkin www-sivut:

<http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/korvikealkoholien-kaytto> Viitattu 3.5.2015.

Päihdetilastollinen vuosikirja 2013. Alkoholi ja huumeet. SVT. Sosiaaliturva 2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Oikeustiede.

Rahkonen, Keijo & Sulkunen, Pekka (1987) Miten päihtyneiden säilöönnotolta voitaisiin välttyä? Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste nro 177. Helsinki.

Rasmus, M. 2005. Väkivalta ja työturvallisuus. Teoksessa Leena Koponen & Kirsi Sillanpää (toim.) Potilaan hoito päivystyksessä. Helsinki: Tammi, 61–63.

Saarinen, Laura (2015) Valvottu vapautensa menettänyt – Empiirinen oikeustieteellinen tutkimus kameravalvonnan problematiikasta poliisivankiloissa. Pro gradu -tutkielma. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Salaspuro, Mikko (2009) Päihdepotilas päivystyksessä ja hoitoonohjaus. Duodecim 125:8, 897–904.

Savon Sanomat 14.7.2014a. Jos joudut putkaan, näin se tapahtuu. <http://www.savonsanomat.fi/savo/jos-joudut-putkaan-nain-se-sujuu/1851645> Viitattu 22.4.2015.

Savon Sanomat 14.7.2014b. Putkaan päätyy yleensä riehuja. <http://www.savonsanomat.fi/savo/putkaan-paayty-yleensa-riehujia/1851690> Viitattu 28.4.2015.

Sisäministeriö (2014) Selvitys säilöönnoton vaihtoehtoista. Sisäministeriön julkaisu 35/2014. Maahanmuutto. Helsinki: Sisäministeriö.

Seppä, Kaija (2003) Asenteet. Teoksessa Mikko Salaspuro & Kalervo Kiiänmaa & Kaija Seppä (toim.) Päihdelääketiede. Helsinki: Duodecim, 91–94.

Sibley, David (1995) Geographies of Exclusion. Society and Difference in the West. Lontoo: Routledge.

Siltanen, Anja-Riitta (1990) Rangaistuksesta kuntoutukseen, eristyksestä perheterapiaan. Valtion huoltoloitten ja koulukotien kehityslinjoja. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 21/1990.

Soine-Rajanummi, Seppo & Törrönen, Jukka (2004) Poliisi julkisen tilan ja julkijuomisoongelmien kontrolloijana. Teoksessa Jukka Törrönen (toim.) Valvontaa & vastuuta – Päihteet ja julkisen tilan moraalisaatelu. Helsinki: Gaudeamus, 96–119.

STM (2006a) Alkoholilolot EU-Suomessa, kulutus, haitat ja politiikan kehitys 1990–2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:19. Helsinki: STM.

STM (2006b) Päihtyneen henkilön akuuttihoito – Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeet. Sosiaali ja terveysministeriön selvityksiä 2006:65. Helsinki: STM.

Sucksdorff, Julia (1912) Terveys ja onni. Helsinki: Lilius ja Herzberg.

Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja (1985) Lähiöravintola. Helsinki: Stakes.

Sulkunen, Pekka & Rahkonen, Keijo (1987) Julma hyvinvointivaltio. Juopuneiden säilöönottokäytäntö Suomessa. Alkoholipolitiikka 52:2, 50–60.

Säilöönottotarpeen vähemmistöryhmän muistio (1988) Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistio. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Taipale, Ilkka (1982) Asunnottomuus ja alkoholi. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö.

Takala, Jukka-Pekka (1988) Säilöönotto yleisen järjestyksenpidon ja turvallisuuden kannalta. Alkoholipolitiikka 53:1, 36–43.

THL:n www-sivut: <http://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/alkoholi/tietoa-alkoholista/alkoholi-ja-terveys/alkoholin-haittavaikutukset/alkoholi-ja-maksa?&print=true> Viitattu 23.10.2014

Tilastokeskuksen www-sivut: http://www.tilastokeskus.fi/til/van/kas.html?til/van/kas_en.html Viitattu 15.4.2015

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Törrönen, Jukka (2004) Julkinen tila ongelmana, säätelyn alueena ja tutkimuskohteena. Teoksessa Jukka Törrönen (toim.) Valvontaa ja vastuuta – Päähteet ja julkisen tilan moraalisaatelu. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.

Vilkko, Anni & Sulander, Tommi & Laitalainen, Elina & Finne-Soveri, Harriet (2010) Miten iäkkäät suomalaiset juovat? Teoksessa Pia Mäkelä, Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) Suomi juo – Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 142–152.

Virta, Sirpa (1990) Poliisi yhteiskunnassamme. Toimintaan kohdistuvat odotukset ja sidosryhmäsuhteet. Tutkimuksia 107. Tampere: Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos.

Weber, Robert (1990) Basic content analysis. Lontoo: Sage.

Whyte, William (1988) City. Rediscovering the Center. New York: Anchor Books.

YK:n www-sivut: <http://yk.fi/node/466> Viitattu 5.4.2015

Ylisuvanto, Leena (1985) Alkoholiin kohdistuvat kontrollijärjestelmät. Teoksessa Matti Hepola ja Terttu Utriainen (toim.) Alkoholirikokset. Lapin korkeakoulun Oikeustieteiden julkaisuja sarja C. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus.

LIITTEET

Liite 1: Termit ja käsitteet

Kiinniottaminen	Henkilön tosiasiallinen valtaan ottaminen pidättämisestä, vangitsemista, noutoa tai ”politiaoikeudellista” säilöön ottamista tai vastaavaa vapaudenmenetyksen sisältävää viranomaisen toimenpidettä varten Laissa säädetään lukuisia edellytyksiä, joiden perusteella henkilö voidaan ottaa kiinni. Osa kiinniottamisen perusteista on selvästi rikosprosessuaalisia, jotka liittyvät yleensä rikoksen selvittämiseen ja rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseen. Osa perusteista sen sijaan liittyy ainakin välillisesti yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen.
Kiinniotto	Joko rikosprosessuaalinen kiinniotto (pakkokeinolakiperusteiset kiinniotot) tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen liittyvä, eli niin sanottu YJT-kiinniotto (poliisilakiperusteiset kiinniotot). Edellinen kiinniotto tehdään rikosperusteisesti ja jälkimmäinen yleensä päihtymyksen vuoksi. Kiinniotto koskee niitä tilanteita, joiden seurauksena henkilö viedään poliisin säilytystiloihin.
Kiinniotettu	Henkilö, joka on millä tahansa laillisella perusteella otettu kiinni (sekä poliisi-, pakkokeino- että ulkomaalain perusteella kiinniotetut). Pidätetty ja tutkintavanki eivät kuulu kiinniotettuihin.
Pakkokeinot	Rikosprosessuaaliset pakkokeinot ja edelleen vapauteen kohdistuvat pakkokeinoja, joita ovat kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen.
Pidätetty	Henkilö, joka on pidätetty pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n nojalla.
Pidätysseili	Selli tai huone, jossa pakkokeinolakiperusteisesti vapautensa menettäneitä säilytetään. Sellissä on betonilaveri patjoineen ja kiinteä pöytä. Lisäksi vapautensa menettäneillä on pidätysseileissä käytössään vessapaperia ja petivaatteet. Selliin sijoitetaan vain yksi vapautensa menettänyt poikkeustapauksia lukuun ottamatta eikä sinne lähtökohtaisesti ole kameravalvontaa.
Poliisivankila	Poliisin ylläpitämä tila, jossa rikosperusteisesti vapautensa menettäneitä säilytetään.
Putka	Päihtyneiden säilytystila, jota kutsutaan toisinaan myös päihtymyssuojaksi tai säilytysuojaksi.
Päihtymysselli	Selli tai huone, johon säilöön otettu sijoitetaan. Selli on lähtökohtaisesti jatkuvan kameravalvonnan alainen ja siellä on vain ohut patja, potkimisen

kestävä vessanpönttö ja vesipiste. Selliin voidaan sijoittaa useampi säilöönnotettu samaan aikaan.

Selviämisasema	Yleensä läheteetön ja ympärivuorokautinen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattiapua tarjoava yksikkö, joka antaa voimakkaan päihtymyksen vuoksi valvontaa tarvitsevalle turvallisen ja lyhytaikaisen suojan päihtymyksestä selviämiseen sekä somaattisen tilan seurantaan. Lisäksi asemalla kartoitetaan päihtyneen elämäntilannetta ja motivoidaan hoitoon hakeutumisessa.
Säilytystilat/Säilö	Poliisin ylläpitämä tilat, joissa säilytetään vapautensa menettäneitä. Myös poliisin ajoneuvot kuuluvat säilytystiloihin. Käsite kattaa sekä päihtyneiden ja muiden poliisilain perusteella kiinniotettujen säilyttämiseen tarkoitetut tilat että rikosperusteisesti kiinniotettujen, pidätettyjen ja vangittujen säilyttämiseen tarkoitetut tilat.
Säilöönnotettu	Poliisilain (henkilön suojaaminen, kotirauhan ja julkisrauhan suojaaminen sekä rikoksilta ja häiriöiltä suojaaminen) perusteella kiinniotettu.
Säilöönnotto	Ensisijaisesti päihtyneiden säilöönnotto, joka tehdään poliisilain perusteella. Luvussa 3.1.4 säilöönnotolla viitataan ulkomaalaisten säilöönnottoon.
Tutkintailmoitus	Vapautensa kuolemasta kirjattu s-ilmoitus.
Tutkintavanki	Henkilö, joka on joka on vangittu rikoksen johdosta käräjäoikeuden päätöksellä (TVL 1:2). Kiinniotetuista, pidätetyistä ja tutkintavangeista käytetään yhteisnimitystä
Vapaudenmenetys	Poliisilain, ulkomaalaislain tai pakkokeinolain perusteella tehtävä kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen ja sen seurauksena tapahtuva säilöön sijoittaminen.
Vapautensa menettänyt	Sekä poliisilain ja ulkomaalaislain perusteella kiinniotettu että pakkokeinolain perusteella kiinniotettu, pidätetty ja vangittu.